

DCID LIBRARY

0000008657

ក. ១៦១.៣៦៥

ឧ. ១០០

១. ៥៤៤

ឧ. ៤

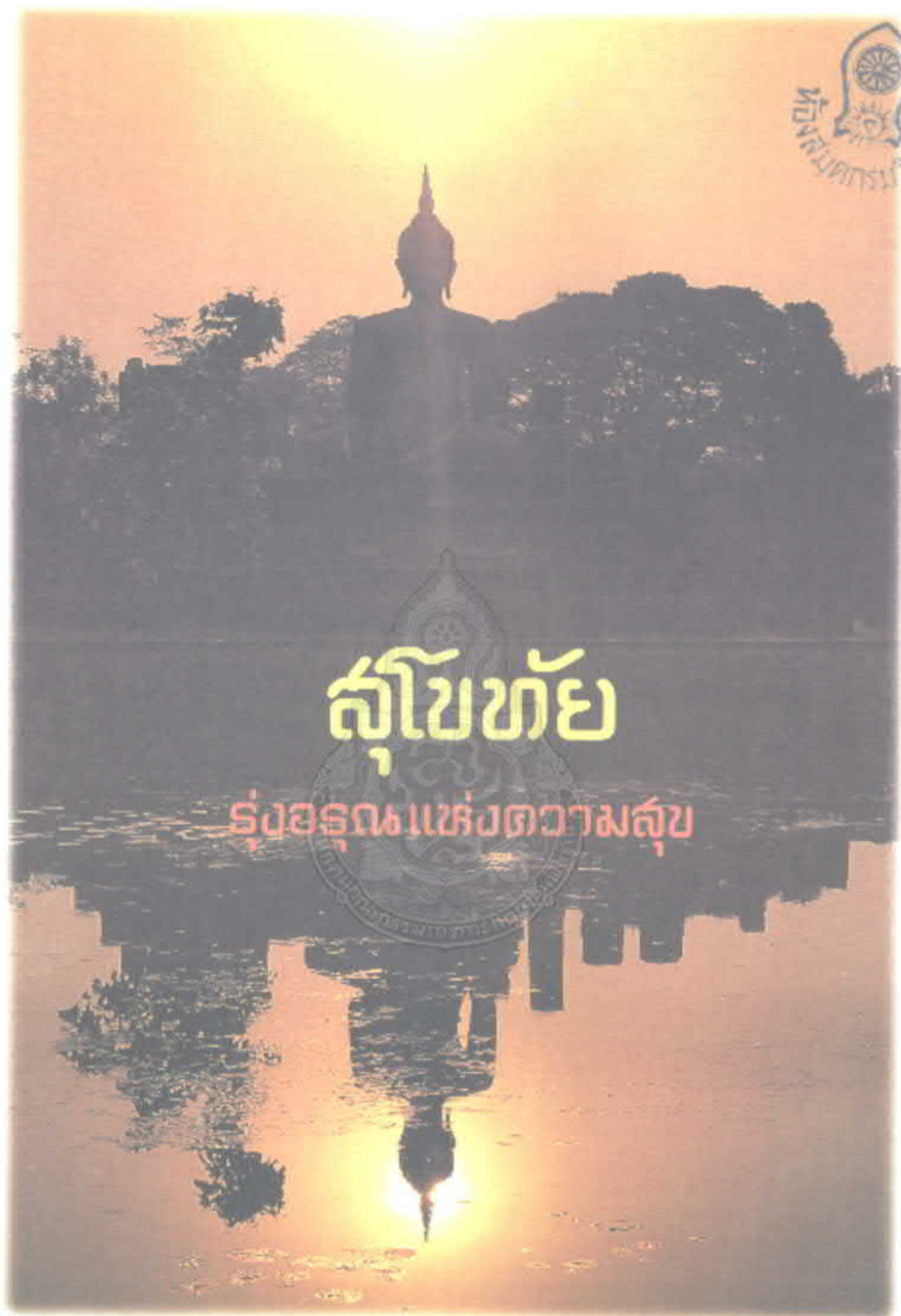
សិប្បកម្ម

រូបរាងរចនាសម្ព័ន្ធនៃសិប្បកម្ម

ជាតិសាស្ត្រសិប្បកម្ម

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ยามบ่ายที่วัดช้างล้อม อำเภอพิงกัน จังหวัดอุทัย

วันที่ ๒๕ เม.ย ๒๕๕๔ ปี ๔

เลขทะเบียน...ศ. ๐๐๘๖๘

เลขเรียกหนังสือ...๙๕๙.๕๖๕ ๒/๕๕

๐ ๕๔๖ ศ

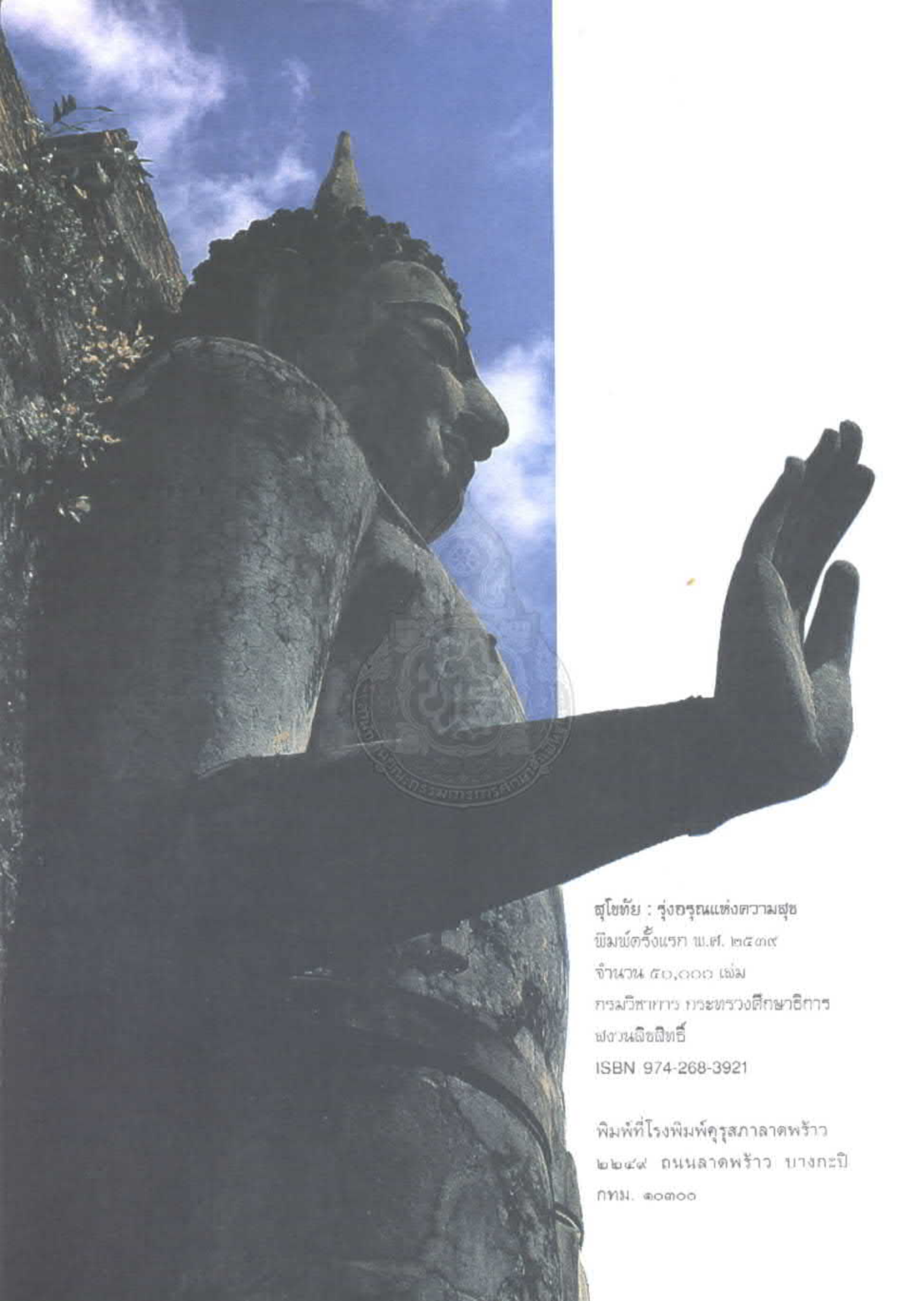
อัฐางอชยสสยพำมาณเณม

อัฐางอชยสสยพำมาณเณม

เจตียลลตเจียมพำมาณเณม

คตอณณณณณณณณณณณณ

ทองเจีย อัฐางอชย

ผู้จัดทำ : รุ่งอรุณแห่งความสุข

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๙

จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 974-268-3921

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๗ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ

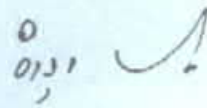
กทม. ๑๐๓๐๐

คำนำ

หนังสือเรื่อง สุโขทัย : รุ่งอรุณแห่งความสุข เล่มนี้ กรมวิชาการจัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ ประการแรก เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นจังหวัดสำคัญจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ที่มีประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติไทย วัตถุประสงค์ประการที่สอง เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกสำหรับผู้ไปร่วมพิธีในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ ประจำปี พ.ศ.๒๕๓๔ ณ วัดสว่างอารมณ์ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ในวันเสาร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ส่วนหนึ่งกรมวิชาการได้มอบให้นักวิชาการศึกษาของศูนย์พัฒนาหนังสือเป็นผู้เรียบเรียง อีกส่วนหนึ่งได้ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลในท้องถิ่นเรียบเรียงขึ้น เนื้อหาสาระจะประกอบด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่ได้สร้างสรรค์สืบทอดศิลปะและวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สภาพทางภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย และเพื่อให้หนังสือมีความสมบูรณ์ และมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น จึงได้แนบภาพประกอบ อันเป็นการอนุรักษ์ความงดงาม ทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปะของโบราณสถาน และโบราณวัตถุของสุโขทัยไว้

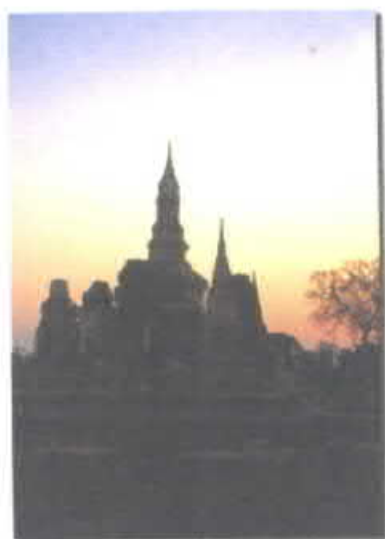
กรมวิชาการ ขอขอบคุณการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่กรุณาเอื้อเพื่อให้ใช้ภาพประกอบบางภาพตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณกรมศิลปากร กรมป่าไม้ และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

(นายอำรุง จันทวานิช)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๔

จากปก

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

๑๖

๒๖

ปกหน้าด้านใน

ถ้ำมสาบที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง
อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

๓๘

๔๒

๔๘

๕๐

สุโขทัย

รุ่งอรุณแห่งความสุข

สารบัญ

รุ่งอรุณที่สุโขทัย

ขอบฟ้าเปิดที่ริมแม่น้ำยม

๘

ทองโบราณศรีสุโขทัย

๙

ผ้าทอหาดเสี้ยว

๑๓

เครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง

๒๖

สืบสานสังคโลก

๓๔

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง

๔๒

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๕๐

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสุโขทัย

๖๓

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สุโขทัย

๗๒

สุโขทัยในปัจจุบัน

๘๒

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

๑๒๒

บรรณานุกรม

๑๔๘

๑๕๖

๖๖

๗๒

๘๒

๑๒๒

๑๔๘

ขอบฟ้าเจดีย์ริมแม่น้ำ

มุมหนึ่งของตลาดริมแม่น้ำ ท่าเรือเมือง จังหวัดสุโขทัย

แม่ค้าแต่งจัดเตรียมสินค้าของตนไว้บริการลูกค้ายามรุ่งอรุณ

รุ่งอรุณที่สุโขทัย

ชอบฟ้าเปิดที่ริมแม่น้ำ

แสงแดดลำแรกสาดขึ้นจับที่ยอดฟ้าด้านตะวันออก กระพริบผิวน้ำในลำแม่น้ำที่ห่มคลุมอยู่กับความมืดสลัวเป็นเกล็ดประกายสีเงินสีทอง รุ่งอรุณของวันใหม่เดินทางมาปลุกชีวิตทั้งใกล้และไกลออกไปให้ตื่นขึ้นมาจากการหลับไหล เพื่อทำหน้าที่ในชีวิตของตนให้ดีที่สุดอีกคนหนึ่งตามภาระหน้าที่ สำหรับผู้คนบนฝั่งปากแม่น้ำของจังหวัดที่ได้รับคำกล่าวขานว่าเป็นดินแดนแรกแห่งราชอาณาจักรไทย รุ่งอรุณของพวกเขาเดินทางมาถึงก่อนแสงตะวันน่านับชั่วโมงแล้ว

ถนนสายสั้นๆ เลียบเลาะลำน้ำยมช่วงที่เริ่มต้นจากแนวกำแพงวัดราชธานี มาจนถึงถนนประเพณีป่ารุ่ง คลาสล้าไปด้วยผู้คนซึ่งเดินทางมาจากที่ต่างๆ พร้อมด้วยพืชผลที่เก็บเกี่ยวมาจากเรือกลสวนไร่นา พวกเขาเริ่มต้นวันใหม่ตั้งแต่ฟ้ายังไม่สว่างและรุ่งอรุณยังมาไม่ถึง ที่อยู่ไกลและมาก่อนทางเตี้ยงมัวใบเก่าแก่ จนสีผ้าพลาสติกที่ขึงอยู่จัดจางเป็นรอยต่างดวงซึ่งหอบหิวมาด้วย ลงจิบหลับเฝ้าแรงรอพ่อท่าแม่ค้าเจ้าประจำที่เคยซื้อหาพืชผลของตนมารับของไปตามเวลานัดหมายอันคุ้นเคย ที่ยูโยใกล้ก็มาจนเกือบได้เวลา หอบกระบุงตะกร้าลงจากรถบรรทุกได้ ก็กุลีกุจอแบ่งแยกผูกมัดกันอย่างซูลมุน

สุโขทัยยามนี้ เป็นยามที่รุ่งอรุณแห่งชีวิตกำลังเดินทางมาถึง พร้อมๆ กับการเวียนกลับมาอีกหนของวันใหม่ รุ่งอรุณแห่งความสงบสุขที่เป็นมาช้านานตาปี กับวิถีชีวิตแบบเก่าก่อนที่ยังคงรักษาเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

จังหวัดเล็กๆ ในอ้อมกอดของเขาลองที่มีแม่น้ำยมทอดผ่าน แบ่งพื้นที่ทั้งหมดให้เป็นฝั่ง

พืช ผัก ผลไม้ มีให้เลือกมากมายบนที่ตลาดริมน้ำยม

ตะวันออกและตะวันตก โดยเริ่มต้นตรงตะเข็บปรกย่อย
ของจังหวัดแพร่ ไหลเลาะเรื่อยมาทางตอนเหนือ
ของอำเภอสันติสุขนาลัย ทอดผ่านอำเภอสวรรคโลก
อำเภอศรีสำโรง อำเภอเมืองฯ อำเภอกงไกรลาศ
ก่อนตัดลงทางตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด
พิษณุโลก ถ้ำแม่น้ำยมเป็นเส้นเลือดใหญ่สำหรับ
หล่อเลี้ยงชีวิตชาวสุโขทัย ซึ่งสืบทอดชีวิต
เกษตรกรรมมาช้านานจนทุกวันนี้ ที่นี้ก็难怪เปรียบ
เสมือนหัวใจของผู้คนในดินแดนเก่าแก่ที่สุดแห่ง
อาณาจักรไทย

ทุกวันจะมีเกษตรกรจากอำเภอใกล้เคียง
ไม่ว่าจะเป็นศรีสันติสุขนาลัย สวรรคโลก ศรีสำโรง กง-
ไกรลาศ ติวมาศ และรอบๆ อำเภอเมืองสุโขทัย
นำพืชไร่จำพวกข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วเขียว
ถั่วลิสง ฝ้าย อ้อย ยาสูบ มาขายส่งที่ตลาดแห่งนี้
ตั้งแต่ ๔ ทุ่ม จนถึงตี ๔

แม่น้ำยม เส้นเลือดใหญ่ของชาวสุโขทัย

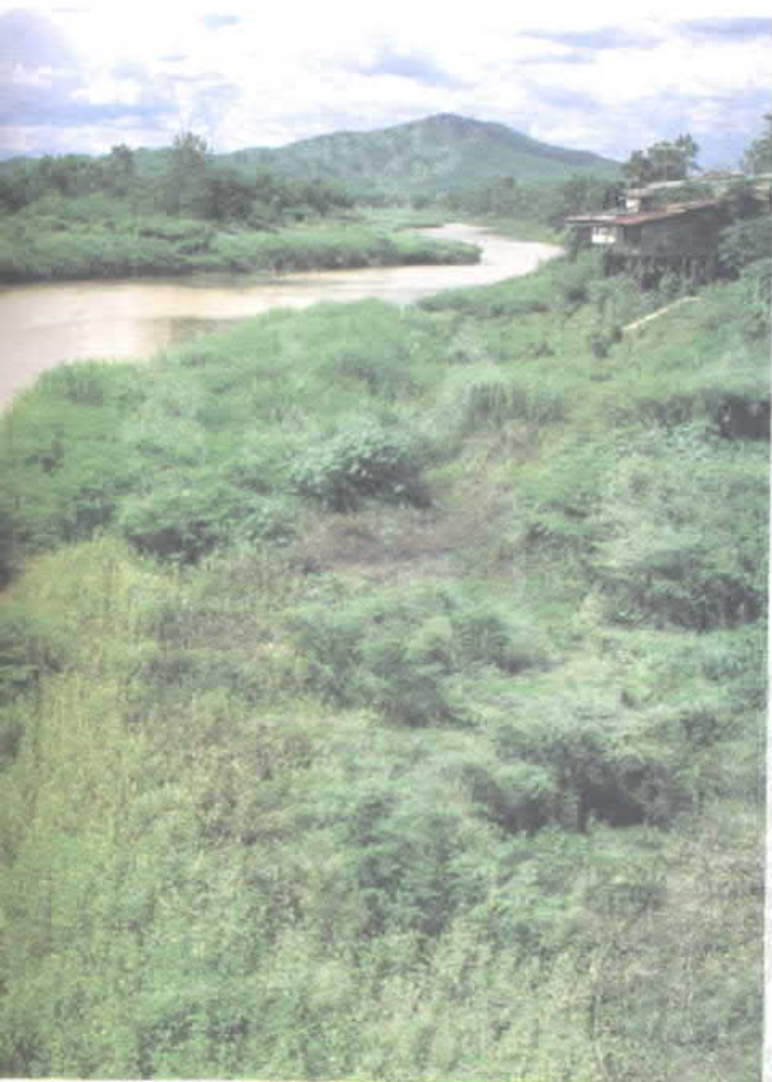
ปลาทอง ปลาที่ได้ชื่อว่าหายาก
มีตามฤดูกาล เป็นปลาท้องถิ่น
เฉพาะที่สุโขทัย

เนื้อสัตว์มีให้เลือกเช่นกันในตลาดตรีนาม

ยาสูบ หนึ่งในพืชเศรษฐกิจ
ของสุโขทัย

ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งขายส่งพืชผักของชาวไร่ ชาวสวนจากหมู่บ้านและอำเภอต่าง ๆ ทั่วทั้งจังหวัด ตลาดร่มน้ายมซึ่งเหล่าพ่อค้าแม่ค้าชาวสุโขทัยพากันเรียกขานจนติดปากว่าตลาดโบ้เบ๊แห่งนี้ยังเป็นศูนย์รวมของปลาน้ำจืด ปลาน้ำจืดที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุโขทัยได้แก่ ปลาตะกั่ว ส่วนปลาหายากซึ่งมีเฉพาะที่เมืองเก่าแห่งนี้แห่งเดียว และจะจับได้เพียงปีละหนก็คือปลาซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าปลาทอง

แต่ปลาที่นำมาขายในตลาดรุ่งอรุณแห่งจังหวัดสุโขทัยมากที่สุดเป็นปลาช่อน ปลาดุก และปลาตะเพียนจากคีรีมาศซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอำเภอที่มีชาวบ้านเลี้ยงปลามากที่สุด

ส่วนของป่าจำพวกเห็ด โดยเฉพาะเห็ดโคนที่ขึ้นชื่อลือชาว่ามีรสชาติยอดเยี่ยมแต่มีราคาค่อนข้างแพงเพราะหายาก ปีหนึ่งจะเก็บได้เพียงหนเดียวในช่วงสั้นๆ ประมาณปลายเดือนกันยายนก็มีชาวบ้านจากคีรีมาศและบ้านด่านลานหอยนำมาวางขายกันตั้งแต่เช้าตรู่

ไร่ถั่วเหลือง พืชเกษตรกิจของชาวสุโขทัย

บรรยากาศตลาดโบ้เบ๊ (ร่มน้ายม) สุโขทัย

แม่แจ่มจะรวนวายแต่ไหน ก็ยังใส่ใจในการทำบุญตักบาตร

โค้วโค้วต้า - หัก

โค้วโค้วชาย-ชาย

โค้วโค้วชัย - ชัด

รถประจำทาง แบบอย่างเฉพาะที่สุโขทัย

รุ่งอรุณของชาวสุโขทัยทั้งมวลเดินทางมาถึง หลังจากตลาดขายส่งของชาวสวน ชาวไร่เริ่มวาย ดวงตะวันกำลังโผล่พ้นขอบฟ้า สาดแสงเงินแสงทอง ขึ้นมาเรื่อเรือง คลื่นแม่ค้าชาวบ้านจุกชนบทที่เดินทางมาถึงพร้อมด้วยพืชผักท้องถิ่นได้เปลี่ยน ถนนสายสั้นๆ และพื้นที่แคบๆ ริมลำน้ำยมติดกับ กำแพงวัดราชธานีให้เป็นตลาดสด รถมสามล้อแดง ที่เคยรับจ้างขนพืชไร่ไปส่งรถบรรทุกเปลี่ยนหน้าที ไปรับส่งชาวสุโขทัย ที่อาศัยอยู่ในย่านใกล้เคียง ซึ่งทยอยกันมาจับจ่ายข้าวของ

หมู่ภิกษุ สามเณรเดินออกจากประตูวัด ตามกันเป็นแถวอย่างสงบ เพื่อรับอาหารบิณฑบาต จากพ่อค้าแม่ค้า ซึ่งแม้จะวุ่นวายกับการขายของแต่ ก็ยังจัดเวลาอันสละใสของรุ่งอรุณสำหรับการทำบุญ ร้านกาแฟสดเริ่มมีคนนั่งอยู่เต็มเช่นเดียวกับร้าน ข้าวแกง คุณยายจากศรีสำโรงนั่งอยู่หลังกระจาด ยาสูดตากแห้งที่หันจนเป็นฝอยละเอียด ที่แฉก กระเดียดเอาโล่รถประจำทางซึ่งจอดอยู่ที่ท่าริมถนน ฝาเมืองอย่างสงบ ผิดไปจากคนขายหัวหมูต้มและ กลัวยหอมซึ่งตั้งเพิงอยู่ริมเขื่อนที่ตะโกนเรียกลูกค้า ตลอดเวลา

เมื่อดวงตะวันโผล่พ้นขึ้นมาท้องดวง บรรดา ดึกแถวริมถนนรอบๆ ซึ่งล้วนเปิดเป็นร้านรวง จำหน่ายสินค้าหลากหลาย ก็อาศัยความมืดคักของ ตลาดสดยามเช้าเปิดร้านเรียกลูกค้าเข้ามาชมสินค้า ของตน ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป กระเป๋า ยา และอาหารซึ่งแม้ว่ายังจะไม่มีลูกค้าเข้ามาอุดหนุน มากมายนัก แต่ก็กล่าวได้ว่า ได้ซื้อได้ขายกันแล้ว

ไม่เพียงแต่ตลาดสดริมน้ำยมและร้านรวง รอบๆ เท่านั้นที่ดินขึ้นรับวันใหม่ตั้งแต่ผ่านฟ้ายังไม่เปิด แม้แต่ตลาดเทศบาลอีก ๒ แห่งใหญ่ๆ ซึ่ง อยู่ไม่ห่างกันนักก็พลอยคึกคักตามไปด้วย บนถนน จรดวิถีถ้อยอันเป็นสายสัญจรสำคัญของสุโขทัยก็เริ่ม มีวดยานแล่นขวักไขว่ โดยเฉพาะรถเมล์ที่ต่อตัวด้วย ไม้ไผ่เป็นแบบอย่างของรถประจำทางเก่าแก่ ที่ ยังได้รับการอนุรักษ์ดูแลให้คงอยู่เฉพาะที่จังหวัด สุโขทัย และการบริการขนส่งมวลชนสำคัญของผู้คนที่นี้ก็เนื่องแน่นไปด้วยนักเรียน นักศึกษา รถมสามล้อ ที่ใช้แรงขับเคลื่อนด้วยกำลังคนจกตเรียงรายรอรับ ผู้โดยสารอยู่เป็นกลุ่มๆ ขณะที่ผู้คนเดินไปมากันอย่างไม่ว่างรีบ

สามล้อ พาหนะสำคัญของพ่อค้าแม่ค้าในการขนถ่ายสินค้า

ฤดูกาลดำนาปีที่สุโขทัย

ข้าวโพด พืชเศรษฐกิจของสุโขทัย

เครื่องสังคโลก

ผ้าตีนจก ผ้าทอที่มีลวดลายงดงามที่งานหัตถศิลป์

สุโขทัยวันนี้ยังมีบรรยากาศที่เรียบง่าย สงบ และร่มเย็น วิถีชีวิตในแบบเกษตรกรรมอันเป็นรากเหง้าของคนไทย ยังคงครอบคลุมความเป็นอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่ไว้ได้อย่างน่าชื่นชม ที่นี่ไม่มีห้างสรรพสินค้าและโรงหนังใหญ่โต ไม่มีแหล่งบันเทิงเริงรมย์ชนิดที่สามารถย้อมจิตใจผู้คนให้หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องไฟค้าอยู่จนกลาดเกลื่อน ในทางตรงข้ามสุโขทัยวันนี้กลับมากไปด้วยวัดวาอารามทั้งส่วนที่เป็นวัดร้างและส่วนที่ยังคงสภาพดีอยู่ ยืนยันถึงความเป็นเมืองพระได้อย่างชัดเจน

ชาวสุโขทัยใจดีและมีรอยยิ้มให้แก่คนทั่วไปเสมอ วัฒนธรรมเกษตรกรรมทำให้พวกเขาไม่เร่งร้อน ดันราคาความร่ำรวยจนเกินไป เราจึงอาจแปลกใจกับราคาอาหารที่ค่อนข้างถูกอย่างน่าตกใจ

คนทั่วไปรู้จักสุโขทัยในฐานะของเมืองเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีตำนานการเผาเทียนเล่นไฟและอุทยานมรดกโลก แต่ความเป็นจริงแล้ว สุโขทัยวันนี้ยังมีของดีอีกหลายอย่าง นับตั้งแต่ทองโบราณที่ใช้ฝีมือในการถักทออันประณีต ผ้าทอตีนจกที่มีสีสันและลวดลายงดงาม และเครื่องปั้นดินเผาซึ่งสามารถเทียบเคียงกับสังคโลกได้ทั้งรูปแบบและคุณภาพ

เครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ เป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดของสุโขทัย

ประเพณีลอยกระทงสืบสานวัฒนธรรมไทย

สำหรับสุขุขทัย ดินแดนที่ได้ชื่อว่ารุ่งอรุณแห่งความสุข ไม่ว่าวันนี้หรือวันที่ผ่านมาก็ยังทรงรักษาแบบอย่างของคนไทยเอาไว้ได้อย่างน่ายินดี การเหยียบย่างสู่ดินแดนประวัติศาสตร์แห่งนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้รู้สึกปิติในความยิ่งใหญ่แห่งอดีตเท่านั้น แต่ยังส่งความชื่นชมมาสู่ปัจจุบัน สมดังคำขวัญประจำจังหวัดว่า

มรดกโลกล้ำเลิศ

เสน่ห์ไทยลือเลื่อง

งามล้ำผ้าตีนเสา

อภิการแม่ย่า พอลุน

ก้นน้ำเต้ายั้งสื่อไทย

ดำรงพาสืบสาน

สัจจโลกาของโบราณ

รุ่งอรุณแห่งความสุข

ทองลงกา ก็รูปแบบหนึ่งของทองโบราณ

ทองโบราณศรีสังขาลย์

ด้วยใจรักถักสานเป็นสั้เส้า
เป็นเส้นแฉ่แฉ่เส้นเล่าของสาน
จนก่อเกิดเส้นของทองโบราณ
เป็นตำนานรำลึกระบือไกล

ทองศรีสังขาลย์กรรมงามล้ำค่า
แต่มีแต่งสีสังขาน้ำสอมน้ำ
ภาไฉตลอดแคว้นทองผ่องอำไพ
ศรีสังขาลย์ถิ่นของทองโบราณ

ฉันทน์ รอดซ้าย

ทองคำ จัดได้ว่าเป็นเครื่องประดับที่มีคุณค่าที่หายากยิ่ง มีคุณสมบัติพิสดารที่แปลกประหลาดกว่าแร่ธาตุชนิดอื่นๆ อย่างมากมาย โดยเฉพาะความหนักของทองนั้นหนักมาก หนักกว่าเหล็กที่คนธรรมดาอย่างเราที่คิดว่าหนักแล้ว แต่ทองคำก็มีคุณสมบัติที่อ่อนตัวและเหนียวมากที่สุด สามารถใช้ดัดนำมาตีแผ่เป็นแผ่นบางๆ ที่เราเรียกว่าทองคำเปลว ได้อย่างน่าอัศจรรย์ ว่ากันว่าถ้าลงทุนซื้อทองหนักสัก ๒๒ กิโลกรัม ก็สามารถตั้งเป็นเส้นลวด ไว้พันรอบโลกได้เลยทีเดียว ทองคำมีคุณสมบัติไม่ผุกร่อน ไม่เป็นสนิม เพราะทองคำนั้นไม่มีออกซิเจนอยู่ในตัว ถึงแม้ทองคำจะมีอายุเก่าแก่เป็นพันๆ ปี

แต่สิ่งหนึ่งที่ทองคำไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลย คือความแวววาวสุกใสเหลืองอร่ามตา อันเป็นสัญลักษณ์ของทองคำ ไม่ว่าทองคำจะจมอยู่ในน้ำ ในดิน ในทราย นับหมื่นนับพันปี ทองคำเมื่อถูกค้นพบก็จะมีคำว่ามัวหมอง ยังทยสีเหลืองอร่ามงามจับตา เมื่อกระทบกับแสงสว่างทุกกาลนาน ด้วยเหตุฉะนั้นทองคำจึงเป็นที่พิสมัยของผู้ที่อยากเป็นเจ้าของทองคำโลหะที่มหัศจรรย์ในโลกนี้ยิ่งนัก เพราะสามารถทำเครื่องประดับร่างกายเพื่อความสวยงาม และแสดงฐานะให้สูงค่าทางสังคม หรือนำมาสร้างสิ่งที่เชื่อกันว่า สูงค่าควรแก่การเคารพบูชา เช่น พระพุทธรูป รูปปั้นแห่งเทพเทวะ เป็นต้น

ทองคำไม่ว่าอยู่แห่งหนใดก็งอกสีเหลืองอร่ามสุกปลั่งตลอดเวลา

กำไลเลียนแบบโบราณประดับพลอยหลากสี

ทองโบราณหรือทองศรีษณาลัยเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของชาวบ้านตำบลท่าชัย และตำบลศรีษณาลัย อำเภอศรีษณาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่ประจักษ์ทำทองรูปพรรณเลียนแบบอย่างเครื่องทองสมัยโบราณได้อย่างสวยงาม จนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของชาวไทยและชาวต่างชาติ เริ่มแรกทองโบราณเกิดขึ้นจากความคิดของช่างทองตระกูลวงศ์ใหญ่ ซึ่งมีนายเชื้อ วงศ์ใหญ่ อยู่ที่ตำบลศรีษณาลัย มีอาชีพทำทองและรับซื้อของเก่าหรือวัตถุโบราณ อาชีพรับซื้อของเก่านี้จะเกิดขึ้นกับแหล่งที่เป็นเมืองโบราณ โดยอาชีพที่ซื้อมาขายไป ทำให้เห็นและสัมผัสกับเครื่องทองรูปพรรณแบบโบราณต่างๆ ผ่านมือตนเองไปเป็นจำนวนมาก และนับวันจะหายากยิ่งขึ้นพร้อมกับราคาที่สูงขึ้นเป็นทวีคูณ จนวันหนึ่งมีผู้นำสร้อยโบราณที่ได้มาจากริมฝั่ง

แม่น้ำยมมาให้ดู จึงเกิดความนึกคิดน่าจะทำสร้อยลายแบบนี้บ้าง สร้อยที่เห็นนั้นเป็นสร้อยที่ทำด้วยลัมพูห์ ถักสานเป็นสร้อยสี่เสา จึงได้แกะลายออกมาศึกษาจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด แกะออกมาทีละปล้องทีละข้อ ใช้ลวดทองแดงถักร้อยตามรูปแบบเดิมแต่ไม่สำเร็จ จึงตัดสินใจไปหาชาวบ้านที่มีอาชีพสานกระบุงตะกร้าให้มีลวดลายถัก และทดลองถักเลียนแบบจนเป็นผลสำเร็จ หลังจากนั้นจึงได้ใช้ทองคำนำมาถักสานในรูปแบบของทองโบราณ แต่เนื้อทองที่ทำเป็นเนื้อทองสมัยใหม่ เพียงแต่ลายเป็นลายโบราณแท้ๆ มีชื่อเรียกว่าสร้อยสี่เสา นับว่าเป็นสร้อยเส้นแรกที่เลียนแบบโบราณได้สำเร็จ จากนั้นจึงนำออกจำหน่ายที่ร้านขายของเก่าในจังหวัดเชียงใหม่ และร้านขายทองโนสวนจตุจักร กรุงเทพมหานคร ทำให้ทองโบราณเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

และได้รับความนิยมนอย่างสูง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

การทำทองโบราณที่ศรีษะนาลัยนั้นจะใช้มือทั้งสองข้างผลิตทุกขั้นตอน ในระยะแรกรูปแบบที่นำมาผลิตจะได้รูปแบบจากเครื่องทองโบราณ ลวดลายประติมากรรม รูปเคารพ ลายปูนปั้น และจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนเครื่องทองโบราณจากแหล่งอื่นๆ มาประมวลกันผลิตเป็นรูปแบบทองโบราณศรีษะนาลัย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างเด่นชัด โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

ประเภทเครื่องประดับ ได้แก่

๑. เครื่องประดับคอ มีสร้อยสามเสาสี่เสาสี่ห้าเสาสี่หกเสาสี่แปดเสาสี่เก้า สร้อยกำไลข้อมือ เป็นต้น

๒. เครื่องประดับแขน มีกำไลข้อมือ กำไลหลอด กำไลหลอดแฝด ข้อมือถักลายเบี่ยงลายขีลใบเสา ขีลใบเสาสี่ (ถักแบน)

๓. แหวนประดับนิ้ว แหวนทองคำลงยา

๔. เครื่องประดับเอว มีเข็มขัดลายต่างๆ หัวเข็มขัดแกะสลักลวดลาย

๕. เครื่องประดับหู มีต่างหูแบบต่างๆ

๖. เครื่องประดับเท้า มีผู้จัดทำบ้างแต่มีจำนวนน้อย

๗. เข็มกลัด และเครื่องประดับอื่นๆ

ประเภทเครื่องใช้สอย

ประเภทเครื่องใช้สอยนี้มีผู้จัดทำเป็นกรณีพิเศษ หรือทางร้านได้จัดทำขึ้นเพื่อแสดงในงานประเพณี หรืองานแสดงสินค้า ได้แก่ หมอบ กระเป๋า กระถางไฟเงิน กระถางไฟทอง เสื้อถักทอง เข็มหมาก กรอบรูปทองขนาดยักษ์ เป็นต้น

ลวดลายของเครื่องทองโบราณ

เครื่องทองโบราณมีลักษณะแตกต่างจาก

สร้อยสี่เสาลงยาจากรูปแบบโบราณผู้คนรุ่นใหม่

สร้อยถักข้อมือ แหวน ต่างหู รูปแบบโบราณ

กำไลทองคำเม็ดแก้วแกว่งลงยาวงามสะดูดตา

เขียนหมากทองคำ

เครื่องทองแหล่งอื่น มีชื่อเรียกต่างๆ ดังนี้

๑. ลายถัก การถักกลม เป็นการถัก ลวดลายตั้งแต่สามเส้า สี่เส้า ห้าเส้า หกเส้า ถึงสิบเส้า

การถักแบน เป็นการถักแบนทำสร้อยข้อมือ เป็นลายเบี่ยง ลายยี่สิบเส้า ยี่สิบสี่เส้า เป็นต้น

๒. ลูกประคำ เป็นลักษณะลูกปัดกลมรี

ทองโบราณหลากหลายรูปแบบชวนให้ผู้สนใจเป็นเจ้าของ

สายสร้อยหกเส้าแบ่งสามท่อน

มีรูตรงกลางเพื่อนำไปร้อยตกแต่งสร้อย ต่างหู หรือกำไล เช่น ตะกร้อ มะยม ลูกส้ม ปิบ ลูกสน ตะกรุด หนูเมือแรง ประคำเกลี้ยง ลูกเงาะ ลูกทกเหลี่ยม วงแหวนไขปลา รัตข้อผ้าห้วย เป็นต้น

๓. ลวดลายที่ใช้ประดิษฐ์ มีชื่อเรียกต่างๆ เช่น ลายบ้านเชียง ลายเทอ ลายหัวใจ ลายการบินไทย ลายดอกพิกุล ลายไขปลา ลายหยดน้ำ ลายมัดหมี่ ลายหัวใจไขปลา ลายหัวใจตามกัน ลายดอกไม้ ลายเครือเถานางพญา เป็นต้น

สร้อยข้อมือลูกประคำเต็กลาย

สร้อยคอโกลและข้อมือกำนึ่ง

กรรมวิธีทำเครื่องทองโบราณ

กระบวนการทำเครื่องทองโบราณนั้นมีลักษณะคล้ายกับการทำเครื่องทองถิ่นอื่นๆ ดังจะกล่าวพอสังเขป คือ

๑. เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำทอง มีดังนี้

๑. โตะทำทอง ๒. เครื่องเป่า ๓. ทั่ง ขนาดต่างๆ ๔. ค้อน ๕. คีม ปากตีส หรือเครื่องมือหนีบ จับ ๖. ตะไบ ๗. เหล็กดอกเห็ด (ตุ้ม) ๘. เหล็กโค้ง ๙. รางโย เป็นเหล็กหลุมใช้เป็นแบบขึ้นรูปทองทรงกลม หรือลูกประคำ เป็นหลุมมีหลายขนาด

ชุดทอง กำไล จักรูปหัวใจลงยา

๒. วิธีการทำ

๒.๑ หลอมทอง ช่างทองนำทองบริสุทธิ์หลอมโดยเผาไฟในเบ้าหลอมจนทองกลายเป็นของเหลว แล้วเทลงในรางสี่เหลี่ยม ทองจะแข็งตัวเป็นแท่ง

๒.๒ ตีทอง หรือรีดทอง เป็นการนำทองมาตีแผ่เป็นแผ่น หรือรีดยาวเป็นเส้น ถ้าตีเป็นแผ่นวางทองลงบนทั่งแล้วใช้ค้อนทุบ ถ้าชักลงดกตีทองทำให้ปลายเรียวแล้วสอดเข้าไปในแป้นชักทองเพื่อชักให้ยาวเป็นเส้นลวด

๓. กรรมวิธีประดิษฐ์ เครื่องทองสุโขทัย มีวิธีการประดิษฐ์หลายลักษณะคือ

๓.๑ การดักทอง ทองคำที่ชักเป็นเส้นลวดได้ขนาดเล็กใหญ่ตามต้องการแล้วนำไปดักเป็นลวดลาย สามเส้า สี่เส้า ห้าเส้า ฯลฯ

๓.๒ การขึ้นลูกประคำทอง เป็นการนำทองแผ่นไปดกกลงในรางโก โดยดกเป็นสองผา นำมาประกบกัน แล้วเจาะรูที่หัวท้ายเพื่อใช้ร้อยเป็นประคำ ขนาดของรางโกจะทำให้ได้ลูกประคำเล็กใหญ่ตามต้องการ

๓.๓ การขึ้นปั๊มน้ำทองที่รีดเป็นแผ่นมาดัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมขนาดเท่าๆ กัน มาประกอบต่อกันด้วยน้ำประสานทอง ใช้ไฟเชื่อมให้สนิทปิดฝาแล้วเจาะรูหัวท้าย

๓.๔ การขึ้นเม็ดมะยม ลูกเงาะ ตะกร้อ หรือลูกสน ใช้วิธีคล้ายกันแต่ขึ้นอยู่กับการดัดลวด และจำนวนดอกที่โค้ง

๕. การเชื่อมทอง การเชื่อมทองใช้น้ำประสานทอง มีวิธีเชื่อมอยู่ ๒ วิธี คือ

๕.๑ เชื่อมโดยใช้ทองเป็นตัวประสาน มีสัดส่วนตามสูตรที่แต่ละร้านจะผสม แต่ทองศรีสุโขทัยส่วนใหญ่ใช้ทอง ๙๖.๕ คือทองที่จำหน่ายตามร้านโดยทั่วไป รีดเป็นเส้นนำมาเป็นตัวเชื่อม

๕.๒ เชื่อมโดยใช้ตะไบขัดแผ่นทองคำให้เป็นผง แล้วแชลงในน้ำผสมผงบอแรกซ์ หรือที่

ทองคำบริสุทธิ์ถูกเผาด้วยความร้อน กลายเป็นของเหลว

รีดแผ่นทองให้บางลงเพื่อเข้าสู่แป้นชักทอง

แป้นชักทองจะมีรูเล็กใหญ่ เพื่อให้ได้เส้นทองตามขนาด

ช่างทองมัจฉักทองตามความต้องการ

คนจีนเรียกว่า **เผ่งแซ** เมื่อจะเชื่อมทองก็ใช้ปลายเข
 พู่กันชนอ่อนน หรือปลายขนไก่จิ้มผงทองมาแตะตรง
 จุดเชื่อม แล้วเป่าด้วยไฟ

๕. การต้มทอง ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอน
 สุดท้ายของการทำเครื่องทอง การต้มเป็นการ
 ทำความสะอาดเครื่องทองให้ปราศจากน้ำประสาน
 ทอง การต้มทองจะเริ่มด้วยนำเอาทองที่ทำสำเร็จ
 แล้วมาเผาจนสุกแดง เมื่อทองร้อนทั่วก็นำไปแช่
 ในกรดกำมะถัน เพื่อให้กรดกัดโลหะอื่นๆ ที่เป็น
 ส่วนของน้ำประสานทองออก แล้วนำไปแช่ในน้ำ
 เกลือเค็มจัด นำมาเผาให้แดงอีกครั้ง ล้างด้วยน้ำ
 แล้วนำไปต้มในน้ำส้มมะขามเปียก ก็จะได้ทองที่สุก
 สวยงาม

เครื่องทองสุโขทัยนอกจากจะมีรูปแบบ
 และกรรมวิธีผลิตดังกล่าวแล้วยังมีการพัฒนาการ
 ตกแต่งในแบบของการลงยา หรือเครื่องทองลงยา
 คือการตกแต่งเครื่องทองให้มีสีสันสวยงาม โดยใช้
 หินสีบดให้เป็นผงละเอียดคล้ายทรายแก้ว นำไป
 แต่งหรือทาบนเครื่องทอง แล้วเป่าด้วยไฟให้เนื้อทราย
 หลอมติดกับเนื้อทองเป็นสีแดง เขียว น้ำเงิน
 เป็นต้น

ทองโบราณเป็นงานหัตถกรรมที่สามารถ
 ทำรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการอย่างมาก เป็นส่วน
 ช่วยสร้างงานให้แก่ชุมชนนั้น ชาวบ้านที่ว่างงาน
 ในเวลากลางวันสามารถรับจ้างถักทองทำเป็นงาน
 อติเรกได้ ทำให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นดีขึ้น นอกจากนี้
 นั้นยังมีการอพยพแรงงานจากแหล่งอื่นมาอยู่ใน
 ชุมชนนั้นด้วย ได้แก่ ชาวเขาที่มีฝีมือในการทำ
 เครื่องเงินก็มารับจ้างทำเครื่องทองได้ในอัตรา
 ค่าแรงที่สูงกว่าทำเครื่องเงิน ปัจจุบันมีร้านรับทำ
 ทองโบราณเพิ่มขึ้น จากเพียง ๒ - ๓ ร้าน ในอดีต
 เป็น ๓๐ ร้านแล้ว จึงนับว่างานหัตถกรรม
 เครื่องทองโบราณเป็นงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า
 อย่างหนึ่งของไทยที่ควรส่งเสริมให้คงไว้ตลอดไป

ช่างทองบรรจุตกแต่งตะกรือเพื่อใช้ประกอบสร้อย

งานเชื่อมทองเป็นงานประณีตและใช้ความพยายาม

การเชื่อมทองต้องใช้ความร้อนเข้าช่วย

เครื่องทองสำเร็จแล้วรอการต้มเพื่อให้สีเหลืองสุกเปล่ง

หลังจากแช่ในน้ำเค็มแล้วเอาทองมาเผาอีกครั้งหนึ่ง

ล้างน้ำสมแทมพูให้เหลืองทองสะอาด

ต้มในน้ำส้มมะขามเปียกทองจะสุกใสงดงาม

สร้อยคอติดยติง จามนารักอีกรูปแบบหนึ่ง

เครื่องทองโบราณพร้อมแล้วที่จะนำมาขายให้กับผู้มาเยือน

ผ้าทอหาดเสี้ยว

สอยด้ายเจกด้ายเป็นลายขี้น
เป็นลายแผ่นตึงถักน้ำไหล
แม่ยมแม่เย็นเป็นโองโย
หาดเสี้ยวโพธิ์ไทรน้ำไข่มุก

เครื่องน้อยเครื่องกลางแล้วเครื่องใหญ่
ดอกร่มสับทกใหญ่เป็นวงอ่อน
สับสองทรวงัดตัดด้ายตัดดอกร่ม
น้ำอ่างอ่อนทอลายสองทอง

แปดขอสี่ขอสี่ด้าย
ด้ายขี้นด้ายผ้าลายผ่อง
ขี้นมุกขี้นเจิ้นด้ายประคอง
ขี้นน้ำอ้อยล่องละมุนลาย

ปักท่งปรุท่งขี้นเป็นถัน
แปดดอกร่มดินและปิ่นด้าย
ท่งงามแม่งามทุกเพลาฉาย
หาดเสี้ยวหาดสายเส้นหมี่เมือง

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
จากหนังสือเขียนแผ่นดิน

การทอผ้าเป็นหัตถศิลป์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เฉลียวฉลาด ความเพียรพยายามของมนุษย์ที่จะนำเส้นใยจากวัสดุมาถักทอเป็นผืนผ้า มีลวดลายสีสันงามสะดุดตาแก่ผู้พบเห็น เป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย และส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลาน บ่งบอกถึงชาติตระกูลที่สืบเชื้อสายกันต่อๆ มา โดยเฉพาะการทอผ้าเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวไทยพวน

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย บรรพบุรุษได้อพยพมาจากประเทศลาวเมื่อ ๑๐๐ กว่าปีมาแล้ว เช่นเดียวกับไทยพวนในถิ่นอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นที่อำเภอน้ำหนาว จังหวัดลพบุรี หรือที่แก่งคอย จังหวัดสระบุรี เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ในยามว่างจะทอผ้าเป็นงานอดิเรก โดยเฉพาะผ้าซิ่นตีนจกที่บ้านหาดเสี้ยว นั้น เป็นผ้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งในเมืองไทย ไม่แพ้ผ้าซิ่นจากถิ่นอื่นที่ผู้นิยมผ้าพื้นเมืองมาสวมใส่ ผ้าพื้นเมืองที่บ้านหาดเสี้ยว เป็นที่ผสมผสานงดงาม การให้ลวดลายสีสัน โดยเฉพาะซิ่นตีนจก

ผ้าซิ่นตีนจกหลากหลายลายชวนให้มอง

จกเส้นด้ายด้วยความระมัดระวัง

ซิ่น หมายถึง ผ้าที่ทอเป็นผ้าถุง

ตีนจก หมายถึง ผ้าที่ทำเชิงเป็นลวดลายต่างๆ สวยงาม นำไปเย็บรวมต่อกันกับซิ่นเรียกว่าผ้าซิ่นตีนจก

จก ในที่นี้หมายถึง อากาที่ใช้ชนแฉนชนิดที่แข็ง แยกเส้นด้ายยืนของทูกสอดขึ้นหรือล้วงลงไปตามด้ายยืนที่ควักขึ้นควักลง ตลอดความกว้างของด้ายยืน เพื่อให้ได้ลวดลายตามต้องการแล้วทอกลับ

สวดลายของผ้าตีนจก มีลายพื้นบ้านที่ทำอยู่ ๙ ลาย เรียกว่า ๙ หน่วย แต่ละหน่วยมีลวดเฉพาะของหน่วย แต่ในปัจจุบันมีการดัดแปลงสวดลายเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ๙ ลาย มีดังนี้

๑. ลายสี่ขอ
๒. ลายแปดขอ
๓. ลายเครือน้อย
๔. ลายเครือกลาง
๕. ลายเครือใหญ่ (เหยื่อ)
๖. ลายน้ำอ้อ
๗. ลายสิบสองหน่วยตัด
๘. ลายสิบหก (มนสิบหก)
๙. ลายสองท้าง

ผ้าจกตีนจกทั้ง ๙ ลาย

ทอผ้าด้วยความทะมัดทะแมง

ผ้าชิ้น หรือผ้าชิ้นตีนจก เป็นผ้าชิ้นสำเร็จ ในสมัยก่อนหญิงสาวชาวบ้านส่วนมากจะฝึกทอผ้าชิ้นตีนจก เพื่อเก็บไว้ห่มสำหรับเวลาแต่งงาน เทศกาลที่สำคัญ โดยเฉพาะงานทำบุญที่วัด ใครห่มผ้าชิ้นตีนจก ถือว่ามีหน้ามีตา เพราะเป็นงานฝีมือที่ประณีตงดงาม หาผ้าชนิดใดๆ เปรียบเทียบมิได้ในสมัยนั้น การทอผ้าตีนจกจะต้องใช้ความพยายาม ความละเอียดลออ ใช้เวลาในการทอนานมาก ผ้าชิ้นตีนจกจึงเป็นสัญลักษณ์ของความขยันหมั่นเพียร ใครทอผ้าชิ้นตีนจกได้แล้ว ก็จะสามารถทอผ้าอย่างอื่นๆ ได้ นอกจากนี้แล้ว คนที่ห่มผ้าชิ้นตีนจกจะ

บอกถึงความเป็นสาวโดยสมบูรณ์ หรือมาแล้วก็จะ
แต่งงานหรือมีเหย้ามีเรือนได้ และมีความเชื่อว่าจะ
เป็นแม่บ้านที่ดีอีกด้วย

กรรมวิธีในการทอผ้า

วิธีการทอผ้าที่ชาวบ้านหาดเลี้ยว อำเภอ
ศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้ส่งสมภูมิปัญญา
สืบทอดกันมานานนับร้อยปี เกี่ยวกับวิธีการทอ
และลวดลายการทอนั้น ยังมีผู้สืบทอดอยู่จำนวนมาก
หากแต่กรรมวิธีการปั่นฝ้ายเป็นเส้นด้ายนั้น มีผู้ทำ
ได้น้อยมาก เพราะชาวบ้านปัจจุบันนิยมเส้นด้าย
สำเร็จใช้ในการทอเป็นส่วนใหญ่

ขั้นที่ ๑ อ้าวฝ้าย

ฝ้ายที่จะนำมาทอต้องคัดเลือกฝ้ายที่ดี จะ
ไม่ใช่ฝ้ายที่มีเมล็ดลีบแบน เด็กหญิงจะเริ่มฝึกหัด
เลือกฝ้าย เก็บหยากเหื่อ ล้างสกปรกที่ปะปนมา
เรียกว่า หัดตุนฝ้าย นำฝ้ายที่คัดเลือกแล้วไปผึ่งแดด
ให้แห้งสนิท แล้วนำมาหีบแยกเมล็ดออก เรียกว่า
อ้าวฝ้าย

อ้าวฝ้ายใช้มือซ้ายป้อนฝ้ายเข้าในหีบ
มือขวาหมุนลูกหีบ

ฝ้ายที่ได้จะมี ๒ ชนิด ถ้าเส้นโยยาว
จะนำมาทำด้าย ถ้าเส้นโยสั้น จะใช้ทำผ้าห่ม
พรม เบาะ

ขั้นที่ ๒ บึงฝ้าย (บึงฝ้าย)

เมื่อได้ฝ้ายที่หีบเมล็ดออกและแห้งสนิท
ดีแล้ว จะนำมาติดให้พองตัว ทุบกระดี่ที่ใช้จะมีตะลุ่ม
กงฝ้าย และไม้ไผ่ขนาดเหมาะสม ยาวประมาณ
๖ - ๗ นิ้ว

กงฝ้ายมีลักษณะเหมือนคันธนู ต่างจาก
คันธนู ก็คือ คันธนูต้องใช้คันและสายเป็นแรงส่ง
ลูกธนู ส่วนกงฝ้ายไม่ต้องใช้คันเป็นแรงส่ง ใช้แต่
เพียงสายติดให้ไปกระทบฝ้ายเพื่อให้ฝ้ายพองตัว ใช้
ไม้ไผ่ขนาดกลมเท่ามือกำรอบ ยาวประมาณ ๖ - ๗
นิ้ว เหนียวสายเวลาติด มือซ้ายจับคันกงฝ้าย มือขวา

สกตด้ายด้วยความชำนาญ

แม่เพ่ากำลังอ้าวฝ้าย

ฝ้ายที่ยิงแล้วจะพองตัวฟูดูสวยงาม

กำไม้ไผ่กลมๆ เหนี่ยวสายกงเข้าหาตัวผู้ตีด ให้สายหลุดไปกระทบฝ้าย จนฝ้ายพองตัวฟูขึ้น

ขั้นที่ ๓ ล้อมฝ้าย

นำฝ้ายที่ตีพองตัวแล้วนั้น มาทำให้มีรูปกลม โดยใช้ไม้กระดานกว้างประมาณ ๗ - ๘ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว รองพื้นล่าง ใช้ไม้กลมๆ คล้ายตะเกียบ แต่ยาวกว่าตะเกียบ ๑ อัน เอาปูฝ้ายมาคลี่ลงบนแผ่นกระดาน แล้วใช้ไม้ตะเกียบวางลงตรงกลางฝ้าย ใช้ฝ่ามือคลี่ให้ฝ้าย้วนตัวแน่นเข้า เหมือนกันเทียน มือขวาจับปลายไม้หมุนตามคล้ายเป็นไส้ เมื่อฝ้ายกลมดีก็ชักไม้ยก จะได้ฝ้ายเป็นแท่งกลมๆ ยาวประมาณ ๗ - ๘ นิ้ว กว้างประมาณ ๑/๒ นิ้ว

ขั้นที่ ๔ เช็นฝ้าย

การเช็นฝ้ายคือ การนำฝ้ายที่ล้อมไว้มาปั่นเป็นเส้นด้าย การเช็นฝ้ายนี้ต้องฝึกหัด ในปัจจุบันมีผู้ทำได้น้อย เพราะใช้เส้นด้ายสำเร็จกันเป็นส่วนใหญ่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเช็นฝ้าย คือ หลา (บางแห่งเรียกใน)

ล้อมฝ้ายให้เป็นแท่งกลม

การปั่นฝ้ายเป็นด้ายจะเป็นกรรมวิธีที่ยากกว่าการทำอย่างอื่นๆ เพราะมือต้องสัมผัสกับไหมโดยมือขวาหมุนหลา เพื่อไปบังคับให้ไหมหลาหมุนไปตัวกลม คล้ายกับหมุนปั่นฝ้ายที่ยกจากล้อมฝ้ายให้พัน แล้วดึงเป็นเส้นด้ายยาว ฝ้ายเข้าไปอยู่ในหลา ทำเช่นนี้ตลอดไปจนกว่าจะได้ด้ายเป็นกลุ่มเพียงพอแก่ความต้องการ แล้วจึงหยุดแยกด้ายจากหลาเก็บไว้ ด้ายหลอดที่เก็บไว้นี้เรียกว่า หลอดฝ้าย หรือหลอดด้าย

ขั้นที่ ๕ เบียดฝ้าย

เบียดฝ้ายคือ การนำด้ายจากหลอดที่เช็นแล้ว ออกมาพันไว้ เครื่องมือเบียด ลักษณะเป็นโครงใหญ่ ทำให้เป็นใจ พื้นบ้าน เรียกว่า ก่าหรือเข็ดหนึ่ง

เข็ด

ด้ายที่เบียดแล้วจะได้เป็นใจ หรือเข็ด นำไป

หมุนหลาปั่นฝ้ายอย่างผู้ชำนาญ

ย้อมสี และแช่น้ำขาว ดากให้แห้ง การย้อมสีนั้น แต่
เดิมใช้สียธรรมชาติ ได้แก่

สีเหลือง	ได้จาก	ขมิ้น
สีแดง	ได้จาก	รากแดงยอ
สีดำ	ได้จาก	มะเกลือ
สีม่วง	ได้จาก	ระกำ เป็นต้น

ในการย้อมสียธรรมชาติทุกสีจะใช้น้ำถ่าน้ำต่าง
ผสมด้วยเสมอ

ขั้นที่ ๖ กวักฝ้าย (กวักด้าย)

การกวักฝ้ายคือ การนำด้ายที่ย้อมสี
และน้ำขาวแล้ว หมุนเข้าใส่ในเครื่องมียกกวักเพื่อทำ
ให้ด้ายมีความตึงเรียบเสมอกัน

เมื่อกวักด้ายได้หลายกวัก เตรียม กวักฝ้ายการทอผ้า
สำหรับนำไปคันเป็นด้ายยืนในการทอต่อไป

ขั้นที่ ๗ คันหูก

คันหูกคือ การนำด้ายมาทอเส้นยืนตาม
ความกว้างของผืนผ้า โดยใช้อุปกรณ์ คือ หลักเพือ

เมื่อคันด้ายแล้วก็นำไปเรียงยืนตาม
ความกว้างของผ้า เรียกว่า ผูกเครื่อง

ขั้นที่ ๘ กรอหลอดด้าย

การกรอหลอดด้าย คือ การเตรียมด้าย
เข้าหลอดเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นด้ายใส่กระสวย เป็น
ด้ายทอตามขวางหรือแนวนอน

การกรอหลอดด้ายจะใช้ไม้ก้อหลอด
เป็นไม้ไผ่ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑
เซนติเมตร ข้างในกลวง ยาวประมาณ ๓/๕ นิ้ว วิธี
การเยียด้ายพันในไม้ก้อหลอด ให้หลาหรือในนั่นเอง

คันหูกทอเส้นด้ายยืนเพื่อเตรียมทอผ้า

สายสองทอง หนึ่งในแก้วดาของผ้าหาดเลี้ยว

สายสิบก หรือมนสิบก

นำหลอดด้ายที่กรอแล้ว ใส่ลงในกระสวย ซึ่งเป็นไม้ยาว ตรงกลางจะเป็นร่องกว้างประมาณ ๒ - ๓ เซนติเมตร ปลายเล็กเรียว เพื่อสะดวกในการพุ่งทอกลับไปมา

ขั้นที่ ๙ ต่อด้ายเคียวทอ

ต่อด้ายเคียวทอคือ การต่อด้ายให้ติดกับด้ายในพื้ **พื้** หมายถึง เครื่องทอที่เป็นซี่ๆ คล้ายหวี สำหรับสอดด้าย ให้ด้ายยืนและด้ายนอนประสานกันในการทอ วิธีต่อเรียกว่าการสืบทอ วิธีต่อจะใช้บิดพันแฉงๆ ไม่ต้องมัด

ขั้นที่ ๑๐ แต่งทอ

เมื่อต่อด้ายเสร็จ นำไปแต่งเข้าก๊ทอผ้า การนำด้ายไปแต่งเรียกว่า แต่งทอ เสร็จแล้วก็ทอได้

ผู้ที่ฝึกหัดทอใหม่ๆ มือเขายังไม่สัมพันธ์กันจะทำให้ช้า เช่นการใช้มือจับกระสวยพุ่งไปในพื้ ฉะนั้นการทอใหม่ๆ มักจะใช้ผ้าหนาและเป็นของชิ้นเล็กๆ เช่น ผ้าเช็ดมือ ผ้านุ่ง ยาม เป็นต้น

ปัจจุบันผู้ที่นิยมนำผ้าพื้นเมืองมาสวมใส่ จะไปกุดหนุนชาวบ้านหาดเลี้ยวกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการทอผ้าพื้นเมือง นอกจากผ้าชิ้นดินจกแล้ว ยังมีผ้าทอชนิดอื่นๆ อีก เช่น ผ้าโจ้กระเบนสีต่างๆ ผ้าขาวม้าตาขาวแดงและตาขาวดำ ผ้าเช็ดตัว และผ้าห่ม และยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษให้คงอยู่กับชาวบ้านหาดเลี้ยวตลอดไป นับว่าเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

เครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง

แม่พันนใบวัย

ทยอยขึ้นมา

กึ่งหอยปลา

หลานเจ้าบ้าน

ถ้วยทอดส้ม

ลูกหลานงานปั้น

ทุ่งหลวงเวลานั้น

สร้างสรรคมี

อึ้งไย รอดจำ

อารยธรรมและวัฒนธรรมต่างๆ เจริญควบคู่ไปกับมนุษย์นับพันปี เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมต่างๆ นั้น ซึ่งวัฒนธรรมนี้ยังเป็นเครื่องบ่งชี้หรือแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษ ทำให้เราได้ทราบว่าเป็นบรรพกาล บรรพบุรุษของเรามีวิวัฒนาการ และความเจริญเป็นมาอย่างไร

เครื่องปั้นดินเผา ก็เป็นอีกหนึ่งในบรรดาวัฒนธรรมเชิงหัตถศิลป์ที่สืบทอดมาถึงเราผู้เป็นลูกหลาน ทำให้เราได้สืบเนื่องความคิดของบรรพชนของเราและพัฒนาจนมาเป็นเครื่องใช้ไม่ว่าสมัยไหนทุกวันนี้ ในอดีตบรรพชนของเราได้ใช้วัสดุใกล้ตัวมารังสรรค์และดัดแปลงเป็นเครื่องใช้ในการปรุงอาหาร เก็บรักษาและถนอมอาหาร และภาชนะต่างๆ ที่ใช้ในการบริโภคอาหาร เช่น หม้อ ไห โอ่ง ถ้วย จาน ชาม เป็นต้น

สุโขทัยเป็นแหล่งอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมานานนับพันปี ปรากฏได้จากโบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ สุโขทัยมีชื่อเสียงในเรื่องเครื่องปั้นดินเผาในอดีต เครื่องสังคโลก ที่บริเวณเมืองเก่าสุวรรคโลก (อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ในปัจจุบัน) และบริเวณริมน้ำโจน เมืองเก่าสุโขทัย (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยในปัจจุบัน) โดยเฉพาะบริเวณบ้านเกาะน้อย อำเภอศรีสัชนาลัย ริมน้ำยม พบเตาหลายร้อยเตา เครื่องปั้นดินเผาที่นี่มีความงดงามและสีสันเฉพาะตัว ซึ่งสันนิษฐานว่าคนไทยน่าจะได้รับการถ่ายทอดวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผานี้มาจากคนจีน เพราะจากหลักฐานเครื่องปั้นดินเผาที่หลงเหลืออยู่ เป็นศิลปะจีนปลายราชวงศ์ซ้อง และบางหลักฐานก็กล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้นำช่างเผาศรีธรรมิกราชเข้ามาที่สุโขทัยเป็นจำนวนมาก ทำให้เครื่องปั้นดินเผาในสมัยสุโขทัยเจริญเป็นอย่างยิ่งในสมัยนั้น

การผลิตเครื่องสังคโลกของไทยในสมัย

สุโขทัยได้ห่างหายไป เพราะการล่มสลายของอาณาจักรสุโขทัย จึงปรากฏเพียงโบราณวัตถุที่เหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชื่นชม การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของจังหวัดสุโขทัยไม่ปรากฏมีในแหล่งใดอีก นอกจากการผลิตแบบพื้นบ้านที่ บ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ ซึ่งทำให้บ้านทุ่งหลวง กลายเป็นแหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่น่าสนใจยิ่งของสุโขทัยในปัจจุบัน

ขั้นตอนในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

งานเครื่องปั้นดินเผาของชาวทุ่งหลวงในปัจจุบันมีความหลากหลายมากกว่าในอดีต สาเหตุเพราะในระยะต่อมาได้มีการจำหน่ายไปสู่ท้องถิ่นอื่นๆ พ่อค้าได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์มากขึ้น จากดั้งเดิมชาวทุ่งหลวงจะใช้เวลาว่างจากการทำไร่ไถนา มาปั้นโอ่งไว้ใช้และจำหน่าย ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นกระถางปลูกต้นไม้ โอ่งสำหรับตั้งโชว์ ของเล่นเด็ก แจกัน โคมไฟ ถ้วยมสั่น เป็นต้น

การเตรียมวัสดุ

กรรมวิธีการเตรียมวัสดุ เพื่อใช้ปั้นภาชนะดินเผาของทุ่งหลวง มีดังนี้

๑. ดินเหนียว ซึ่งมีสีดำคล้ำ และมีความเหนียว นำมาจากบริเวณหนองอ้อและหนองอ้อยใหญ่ (หนองทอง) ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านทุ่งหลวงประมาณ ๒ กิโลเมตร การขุดดินต้องทำในช่วงฤดูแล้ง เพราะจะเป็นช่วงที่น้ำแห้ง และนำมาเก็บไว้ที่ใต้ถุนบ้านวางดินบนแคร่เพื่อป้องกันปลวกและมด ซึ่งจะทำให้ดินเปลี่ยนคุณภาพ

๒. ทราย ทรายที่ใช้ในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของทุ่งหลวง จะนำมาจากวัดใหญ่ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าหมู่บ้านทุ่งหลวง และนำทรายนั้นมาเก็บไว้ในกระเบรทรายที่เตรียมทำไว้ใต้ถุนบ้าน

๓. ฟิน ฟินที่ใช้เผา เรียกว่าไม้หลว เป็น

ดินเหนียววัตถุดิบสำคัญในการปั้นภาชนะดินเผาต่างๆ ของบ้านทุ่งหลวง

การทุบดินให้เป็นก้อนเล็กก้อนน้อย ก่อนนำไปหมัก

การหมักดินขั้นตอนหนึ่งของการเตรียมดิน

ไม้ไผ่ที่แห้งตายในกอไม้ไผ่ ซึ่งนำมาจากหลายแห่ง เช่น จากบริเวณเขาแก้วบ้านลานเอื้อง อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย บริเวณเขาจากจังหวัดกำแพงเพชร และบ้านอีโละโคะ หมู่บ้านติดต่อกันชายแดนไทยพม่า จังหวัดตาก

การเตรียมดิน

๑. การหมักดิน นำดินเหนียวแห้งที่นำมาเก็บไว้บริเวณบ้าน มาทุบเป็นก้อนเล็กๆ ใส่ลงในอ่างน้ำ และทิ้งไว้ประมาณ ๑ - ๒ คืน เราเรียกวิธีนี้ว่า การหมักดิน

๒. การเหยียบดิน นำดินใส่กระบะไม้หรือหลุม หรือถังดินตื้นๆ ร่อนทรายละเอียดผสมลงไป อัตราส่วนของการผสมนี้ ชาวบ้านใช้วิธีสังเกต ถ้าใส่ทรายมากเกินไป จะทำให้ผิวเครื่องปั้นดินเผาหืนไม่เนียนเรียบ ถ้าใส่ทรายน้อยเกินไป ผิวจะเนียนเรียบ แต่เวลาเผาอาจจะเปราะ แตกง่าย จึงต้องใช้ประสบการณ์และการสังเกตเป็นสำคัญ ซึ่งมีอัตราส่วนโดยประมาณดังนี้

อัตราส่วนการผสมดินโดยประมาณ

๑. ปั้นของชิ้นเล็ก ดิน ๒ ส่วน ทราย ๑ ส่วน

๒. ปั้นของชิ้นใหญ่ ดิน ๑ ส่วน ทราย ๑ ส่วน

๓. การนวดดิน โดยใช้วิธีเหยียบ ใช้สันเท้าเหยียบย่ำไปมาบริเวณส่วนกลาง เพื่อแผ่ดินให้กว้างออก แล้วพลิกกลับไปกลิ้งมาจนดินและทรายผสมเป็นเนื้อเดียวกัน ขณะเหยียบดินจะพรมน้ำไปด้วย โดยสังเกตจากดิน ถ้าดินอ่อนตัวมากก็ไม่ต้องพรมน้ำมาก เมื่อเหยียบจนดินเข้ากันดีแล้ว ก็เป็นอันว่าใช้ได้ ให้นำกระดาษพลาสติกหรือผ้าขี้มาห่อดินให้มีลักษณะ เพื่อป้องกันดินแห้งและแข็งตัว และแบ่งดินไปปั้นภาชนะตามจำนวนที่ต้องการ

การปั้นที่ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน

นำดินที่นวดได้ที่แล้วมาขึ้นด้วยมือ เพื่อหาเมื่อกวาดทรายหยาบออกให้หมด โดยนำไปยี้กับแผ่นกระดาษ แล้วปั้นเป็นก้อน ขนาดใหญ่เล็กตามความต้องการ แล้วจึงดำเนินการปั้นตามขั้นตอนต่อไป

การปั้น

การปั้นภาชนะดินเผาของบ้านทุ่งหลวง มี ๒ วิธีคือ

๑. วิธีดี

ขั้นต้น วางก้อนดินลงบนแป้นหมุน แป้นหมุนนี้ชาวบ้านเรียกว่าระ แล้วหมุนแป้นให้เคลื่อนที่ ใช้มือขวาพยุ้งดินให้ขึ้นเป็นรูปร่าง เป็น

ภาชนะทรงตามที่ต้องการ เมื่อขึ้นรูปได้แล้ว วางดินให้หมาด เพื่ยติโนชั้นต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ในการตีหม้อ มี ๓ ชนิดคือ

๑.๑ ทวงหม้อ เป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณฟุตเศษ อาจทำด้วยวัสดุหลายชนิด เช่นใบตองกล้วยตัดทั้งใบผึ่งให้แห้ง แล้วนำมามัดรวมกันให้แน่น หรืออาจจะใช้ฟางข้าวมัดรวมกันให้แน่น ขดเป็นวงผ่าขนาด ๑ ฟุต เย็บขอบติดกัน แล้วขัดด้วยนุ่น นำปลายมาทาบรวมกันเป็นวงกลม มัดปลายให้แน่น ในสมัยโบราณนิยมใช้ฟาง

๑.๒ ไม้ตี มีหลายลักษณะได้แก่

ไม้ตีไม้แรกเพื่อความแน่นของดิน

ไม้หน้าเรียบ เจ้ากลางเพื่อความสมดุลเวลาตี

ไม้ลาย ไม้ลายคย เป็นไม้ที่ใช้ทำลวดลาย แกะลายในโอ่งหรือหม้อดิน

๑.๓ ลูกหิน เป็นลูกแบนรี ทำด้วยดินผสมทรายกันแล้วเผา ใช้เป็นส่วนต้นภาชนะด้านใน เวลาตีด้วยไม้ตีด้านนอก

วิธีดี ก่อนตีนำไม้กับลูกหินชุ่มน้ำพอเปียก เพื่ยบป้องกันดินติดเวลาตี

การลูหม้อ เป็นการจัดรูปทรงจากการหักข้อมือ ในการตีครั้งแรก

การเล็มหม้อ เป็นการตีครั้งต่อไป

หม้อหรือโอ่งที่มีขนาดใหญ่ จะใช้การตีหลายครั้ง เมื่อตีจนครบขั้นตอนแล้วจะใช้ผ้าไม้หรือลูกสะบ้า ขัดที่ผิวหม้ออีกครั้ง เพื่ยให้ภาชนะมีผิวเกลี้ยง แล้วนำไปตากแห้งลวดลาย

๒. วิธีใช้แป้นหมุน

เป็นวิธีแบบโบราณ โดยใช้ระ

ระ คือแป้นหมุนด้วยไม้เนื้อแข็ง มีแกนสำหรับหมุนได้ วิธีใช้ ใช้ดินวางบนแป้น ให้หัวแม่มือกดลงตรงกลาง แล้วบีบไว้ไปเรื่อยๆ ให้ความหนาของดินเท่าๆ กัน เมื่อได้ความสูงเท่าที่ต้องการ ใช้ผ้าชุบน้ำเปียกมารีหม้อ

รีหม้อ คือ การใช้ผ้าขี้ริ้วชุบน้ำพอกุมใส่ตามภาชนะ

การปั้นภาชนะขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง แจกันใบใหญ่ ถ่างบัว จะใช้วิธีแป้นหมุน ทั้งดินให้หมาด ต่อดินทีละชั้นอย่างช้าๆ

การปั้นภาชนะขนาดเล็ก เช่น กระถาง หม้อกรันท์ โคมไฟ แจกันใบเล็กๆ หม้อลูกเล็ก ของเด็กเล่น โดยวิธีปั้นไล่ชั้น

การตกแต่งภาชนะ

การตกแต่งภาชนะเครื่องปั้นดินเผาของบ้านทุ่งหลวง ใช้วิธีพิมพ์ลายเป็นส่วนใหญ่ โดยจะใช้ไม้สลักหรือไม้เนื้ออ่อน เขียนลวดลาย นำไปกดบนภาชนะให้เป็นลวดลาย เมื่อบັນเสร็จใหม่ๆ

๑. อุปกรณ์การตกแต่งลวดลาย

๑.๑ ไม้ตี คือ ไม้ที่มีลวดลายและไม่มีลวดลาย ถ้าไม่มีลวดลายก็ใช้วิธีการตีเพื่อให้เป็นรูปทรง ถ้าเป็นแบบลวดลาย ก็นำไปแต่งลวดลายตามคอหรือบริเวณต่างๆ ของภาชนะ

๑.๒ ไม้กดลาย ตามแต่จะคิดประดิษฐ์เป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายเส้น

๑.๓ ลูกกลิ้ง เป็นลูกกลิ้งกลมๆ มีลายเป็นร่อง ใช้กลิ้งบนขดลวดหรือรอบคอภาชนะ

๒. การฉลุลาย เป็นการตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาอีกวิธีหนึ่ง ฉลุเป็นลายโปร่ง ในขณะที่ภาชนะยังไม่แห้งจะทำให้สะดวกในการฉลุลาย

๓. การปั้นแปะ เป็นวิธีตกแต่งอีกแบบหนึ่ง โดยนำดินมาปั้นลวดลายแล้วแปะบนภาชนะตามความสวยงาม ไม่นิยมมากนักในการประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผาของบ้านทุ่งหลวง

ภาชนะดินเผาที่ปั้นเสร็จแล้ว

๔. การตกแต่งรูปทรง นำภาชนะที่ปั้นแต่งแล้วมาสำรวจความเรียบร้อยอีกครั้ง และตกแต่งในส่วนที่บกพร่อง ก่อนนำไปตากและเผาต่อไป

การตากเครื่องปั้นดินเผา

เป็นการเตรียมเครื่องปั้นดินเผาให้ทุกส่วนแห้งตัวเท่ากัน โดยการผึ่งแดด หากไม่มีแดดก็ผึ่งลมไว้ในที่ร่ม ต้องหมั่นคอยหมุน พลิกเครื่องปั้น ให้รับแสงแดดเสมอกันทุกด้าน

การเผาเครื่องปั้นดินเผา

เป็นการเผาแบบโบราณ คือการเผาแบบเตาสุม ป้อนเผาให้นำภาชนะที่เผาไปผึ่งแดดไว้ประมาณ ๓ - ๔ ชั่วโมง ให้ร้อน เพื่อให้ภาชนะที่เผามีสีสวย การเผาจะเผาทั้งไว้ข้ามคืน รุ่งเช้าจึงจะนำเครื่องปั้นหรือภาชนะนั้นออกมาจากเตาเผา

ด้วยกรรมวิธีที่ยากยิ่งดังกล่าว จนกลายมาเป็นภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่สวยงาม ทนทานแก่การถนอมเก็บรักษา ชาวบ้านทุ่งหลวง เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สืบสานวัฒนธรรมของบรรพชนของเราด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่เราน่าภูมิใจ นี่แหละหัตถศิลป์ที่บ้านทุ่งหลวง อำเภอทิวมาศ จังหวัดสุโขทัย

ภาชนะที่ปั้นเสร็จแล้ว เตรียมนำออกจำหน่าย

ภาชนะดินเผาที่ปั้นเสร็จแล้ว นำมาตากเพื่อให้แห้งตัว

การเผาแบบเตาสุม เป็นแบบโบราณที่ยังมีใช้อยู่

สืบสานสังคมโลก

ค่อยแต่ง	ค่อยต่อ	ก่อร่าง
ค่อยสร้าง	ค่อยคิด	ประดิษฐ์ใหม่
สืบสาน	สังคมโลก	สุโขทัย
คงไว้	ให้อยู่	ยาวนาน
พ่อก	ก่อร่าง	สร้างไว้
สืบทอด	ต่อไป	ลูกหลาน
ด้วยใจ	มุ่งมั่น	บันดาล
สืบสาน	สืบแบบ	สุโขทัย

วินัย รอดอำ

สังคโลก หรือเครื่องสังคโลก หมายถึง เครื่องถ้วยชาม สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ สถาปัตยกรรม สิ่งผลิตอันเนื่องด้วยความเชื่อใน พิธีกรรมต่างๆ และศาสนา ซึ่งทำด้วยดินแล้วนำไปเผาไฟ ไม่ว่าจะเคลือบหรือไม่ก็ตาม และเป็นของที่ผลิตขึ้นในสุโขทัย เตาเผาหรือแหล่งผลิตเครื่องสังคโลกที่รู้จักกันดี คือ เตาสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และพิษณุโลก

สำหรับเครื่องสังคโลกที่จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันแบ่งตามเตาเผาจะมีอยู่ ๓ แห่งดังนี้

๑. เครื่องสังคโลกเตาสุโขทัย หรือเรียกว่า เตาทุเรียงสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย เครื่องสังคโลกที่ได้จากแหล่งนี้เป็นภาชนะถ้วยโถโอชามที่เป็นของใช้สอยเป็นส่วนใหญ่ เครื่องปั้นเคลือบลวดลายสีดำหรือสีน้ำตาล เนื้อดินค่อนข้างหยาบ ชูบน้ำดินสีขาวลวดลายสีดำ แล้วเคลือบด้วยน้ำเคลือบใสสีเขียวอ่อน การเรียงถ้วยชามเข้าเตาเผาในแห่งนี้จะใช้ถัง คือจานที่มีขา ปุ่ม ๕ ปุ่ม วางคันระหว่างชามต่อชาม ฉะนั้น ภายในชามของเตาสุโขทัยจึงมีรอย ๕ ขุด ปรากฏอยู่

๒. เครื่องสังคโลกเตาทุเรียงป่ายาง ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม เหนือแก่งหลวง อยู่ใกล้เมืองเก่าศรีสัชนาลัย เครื่องสังคโลกที่ได้จากแหล่งนี้มีลวดลาย น่ายาเคลือบสวยงาม รูปแบบพิเศษกว่าเตาเผาแหล่งอื่น แยกเป็นเตาเผารูปยักซ์ นาค มังกร และเตารูปตุ๊กตา สันนิษฐานว่าเตาแห่งนี้จะเป็นเตาหลวง

๓. เครื่องสังคโลกเตาทุเรียงเกาะน้อย ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ริมฝั่งคลองบางบอน ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย เครื่องสังคโลกที่ได้จากแหล่งนี้เป็นภาชนะถ้วยชาม จาน จานเชิง โถ ขวด สีของเครื่องสังคโลกมีหลายสี เช่น สีน้ำตาล สีเหลืองอ่อน

สีเขียวไข่กา สีขาวมีลวดลายที่เขียนด้วยสีขาวแล้วเข้มกว่า ส่วนใหญ่สีเคลือบจะใช้วัตถุดิบ เช่น ขี้เถ้า ของพืชและสัตว์ ผสมกับดิน การเรียงเครื่องถ้วยเตาเผา ไม่ซ้อนกันเป็นชั้นๆ อย่างเตาสุโขทัย แต่วางบนที่แท่งกลวง ฉะนั้น กันชามที่เตาเกาะน้อยนี้

เตาทุเวียง ที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

จะเป็นวงแหวนปรากฏอยู่

ชนิดและประเภทของสังคมโลก

ถ้าพิจารณาวัสดุและความแข็ง อาจแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด คือชนิดเนือย่อนหรือเนื้อดิน และชนิด

เนื้อแข็งหรือเนื้อหิน

๑. ชนิดเนือย่อนหรือเนื้อดิน ได้แก่ภาชนะที่มีเนื้อดินพรุนตัวค่อนข้างมาก สามารถดูดซึมน้ำได้ มีเนื้อดินสีส้มอมแดง ผิวด้านนอกไม่เคลือบ แต่บางชิ้นมีการขัดผิวให้มันแล้วชุบน้ำดินสีแดง การตกแต่ง

ลวดลาย ที่พบมากเป็นลายเชือกทาบและลายขุด หรือลายขีดลงไปบนเนื้อดิน

๒. ชนิดเนื้อแข็งหรือเนื้อหิน ได้แก่ ภาชนะ ที่มีเนื้อแน่น แข็ง น้ำและของเหลวไม่สามารถ ไหลผ่านได้ เวลาเคาะมีเสียงกังวาน ใช้ความร้อนในการเผาด้วยอุณหภูมิสูงกว่าชนิดเนื้ออ่อน มีทั้ง เคลือบน้ำยา ได้แก่ ครก สาก โหปากผายทอดยาว โถ่งต่างๆ สังคโลกประเภทนี้จะพบมากที่แหล่งเตาเผาบ้านเกาะน้อย สำหรับภาชนะที่เคลือบน้ำยา จะมีชนิดเคลือบน้ำยาสีเขียว สีฟ้า ใช้สำหรับแต่ง ลวดลายบนภาชนะ พบมากที่แหล่งเตาเผาป่ายาง และบ้านเกาะน้อย ภาชนะที่เคลือบสีขาวขุ่น เช่น จาน โถ โหขนาดเล็ก โคมไฟ ดูกตา พบมากที่ แหล่งเตาสุโขทัย และเตาป่ายาง ภาชนะที่เคลือบ สีน้ำตาล เช่น ครก คนที ตะเกียง โหขนาดเล็ก-

ใหญ่ โถง ดูกตาขนาดเล็ก ผลิตภัณฑ์เตาป่ายางและ บ้านเกาะน้อย

นอกจากนี้ยังมีภาชนะชนิดเขียนลายให้ เคลือบ คือ การเขียนลายก่อนชุบเคลือบ แล้วนำไป เผา ลวดลายที่เขียนจะมีสีน้ำเงินเข้ม ดำ น้ำตาล สังคโลกชนิดนี้จะงดงามมาก และมีราคาแพง

ลวดลายที่ปรากฏในถ้วยชามสังคโลก

เครื่องสังคโลกในสมัยสุโขทัย มีลวดลาย เฉพาะตัว ลวดลายที่พบมากในจาน ชาม ก็คือ กงจักร ปลา ดอกไม้ โดยเฉพาะปลา เป็นแบบ เฉพาะของชาวสุโขทัย นอกจากนี้ยังมี กุ้ง หอย ปู คล้ายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสุโขทัยที่กล่าวว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

หนที (กาหน้า) เครื่องปั้นดินเผาเขียนสี แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุพรรณนายก อำเภอสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

ชามสังคโลกเขียนลายปลา แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-
รามคำแหง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

โถสังคโลกลายรูปต้นไม้ แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน-
แห่งชาติรามคำแหง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

เครื่องสังคโลกของสุโขทัย นับวันจะหายากยิ่ง
ราคาของบางชิ้นมีการซื้อขายกันนับสิบล้านบาท
และมีแนวโน้มว่าสิ่งของเหล่านี้จะไปอยู่ในต่างประเทศ
มากกว่าประเทศไทย โดยเฉพาะตั้งแต่ ปี
พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา มีการซื้อขายเครื่องสังคโลก
กันมากขึ้น คุณสมเดช พ่วงแผน ชายหนุ่มเชื้อสาย
ชาวสุโขทัยโดยกำเนิดเห็นสังคโลกมาแต่เกิด เพราะ
คุณพ่อคุณสมเดช นอกจากทำไร่ข้าวโพดแล้ว ยัง
เป็นผู้ใหญ่บ้าน เกิดที่เมืองเก่าสุโขทัย สะสมเครื่อง
สังคโลกไว้มาก สมัยก่อนเครื่องสังคโลกมีมาก ชาวบ้าน
ทำไร่ ทำนา ขุดหลุมปลูกอะไรก็พบ นำมาขาย
มาแลกข้าว คุณพ่อคุณสมเดชก็เก็บไว้ ราคาไม่แพง
เพราะมีความเชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ ไม่กล้านำเข้าบ้าน
เก็บไว้ที่ยุงข้าว เป็นยิ่งๆ ทั้งพระและเครื่องสังคโลก
ต่อมาคุณพ่อคุณสมเดชมาทำกิจการเปิดปั้มน้ำมัน
และยังรับราชการเป็นกำนัน เครื่องสังคโลกเริ่มมี
การซื้อขายมากขึ้น คุณพ่อคุณสมเดชก็มอบให้
ผู้หลักผู้ใหญ่ไปบ้าง ขายไปบ้าง ของที่อยู่ในยุ้งเริ่ม
หมดไป จนปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - พ.ศ. ๒๕๓๓ เครื่อง
สังคโลกในยุ้งคุณพ่อเหลือน้อยมาก ขึ้นดิ่ง ก็ขาย
และให้ผู้ใหญ่ไปหมด เหลือแต่ของแตกๆ ทำให้
คิดถึงเยาว์ชนรุ่นหลังๆ จะไม่มีเครื่องสังคโลกสุโขทัย
ไว้ดู เพราะไปอยู่ต่างประเทศหรือไม่ก็อยู่ที่บ้านของ
เศรษฐีของเมืองไทยที่นิยมของเก่าโบราณ จึงเริ่มมี
ความคิดตั้งแต่นั้นมา อยากจะทำเลียนแบบขึ้นมา
ใหม่ จากนั้นเริ่มศึกษาเครื่องสังคโลก ศึกษาเรื่องดิน
น้ำเคลือบ กาวเผา จนมีความรู้และสามารถทำ
เครื่องสังคโลกได้ คุณสมเดชได้สร้าง อาณาจักร
พ่อภู สังคโลก เพื่อผลิตเครื่องสังคโลกเลียนแบบ
โบราณและทำเป็นพิพิธภัณฑ์เปิด จัดแสดงเครื่อง
สังคโลกโบราณที่สะสมไว้ให้ผู้สนใจเข้าชม งานชิ้นแรก
ที่คุณสมเดชผลิตคือ **ครุฑ** ถอดแบบจากภายใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
เป็นผลงานทั้งงดงามมาก และน่าชื่นชมอย่างยิ่ง ขณะนี้
อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ประเทศญี่ปุ่น

ผลงานในอาณาจักรพองู สังคโลก คือ สังคโลกจำลองมากมาย ทั้งศรีสังขาลย์และสุโขทัย ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม เครื่องใช้สอย ด้วย ชาม หม้อ โห และสิ่งที่ดูผสมผสานภาคภูมิใจมากก็เพราะงานที่ปรากฏออกไปทุกชิ้นนับว่ามีชิ้นเดียวในโลก เพราะเป็นงานฝีมือที่เลียนแบบช่างปั้นในอดี้อย่างแท้จริง เป็นการสืบสานภูมิปัญญาเครื่องสังคโลกของบรรพบุรุษของอาณาจักรสุโขทัย ขณะนี้มีชาวบ้าน

ลายหนึ่งของเครื่องสังคโลก

สังคโลกจำลองเขียนลาย ที่อาณาจักรพองู สังคโลก

สังคโลกจำลองเขียนลาย ที่บ้านเค็ดสุเทพ พรหมเพชร

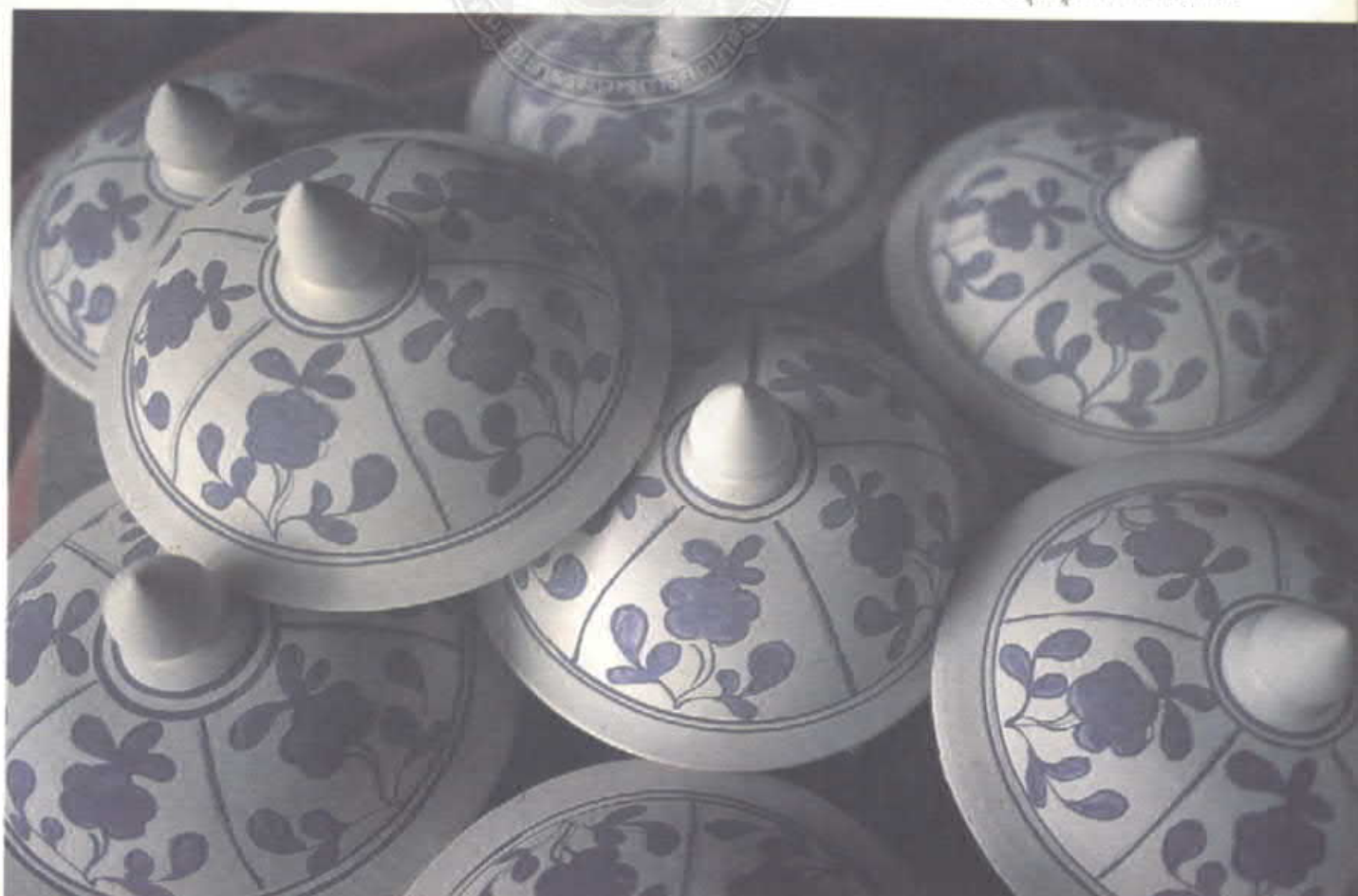
สังคโลกจำลองที่อาณาจักรพองู สังคโลก

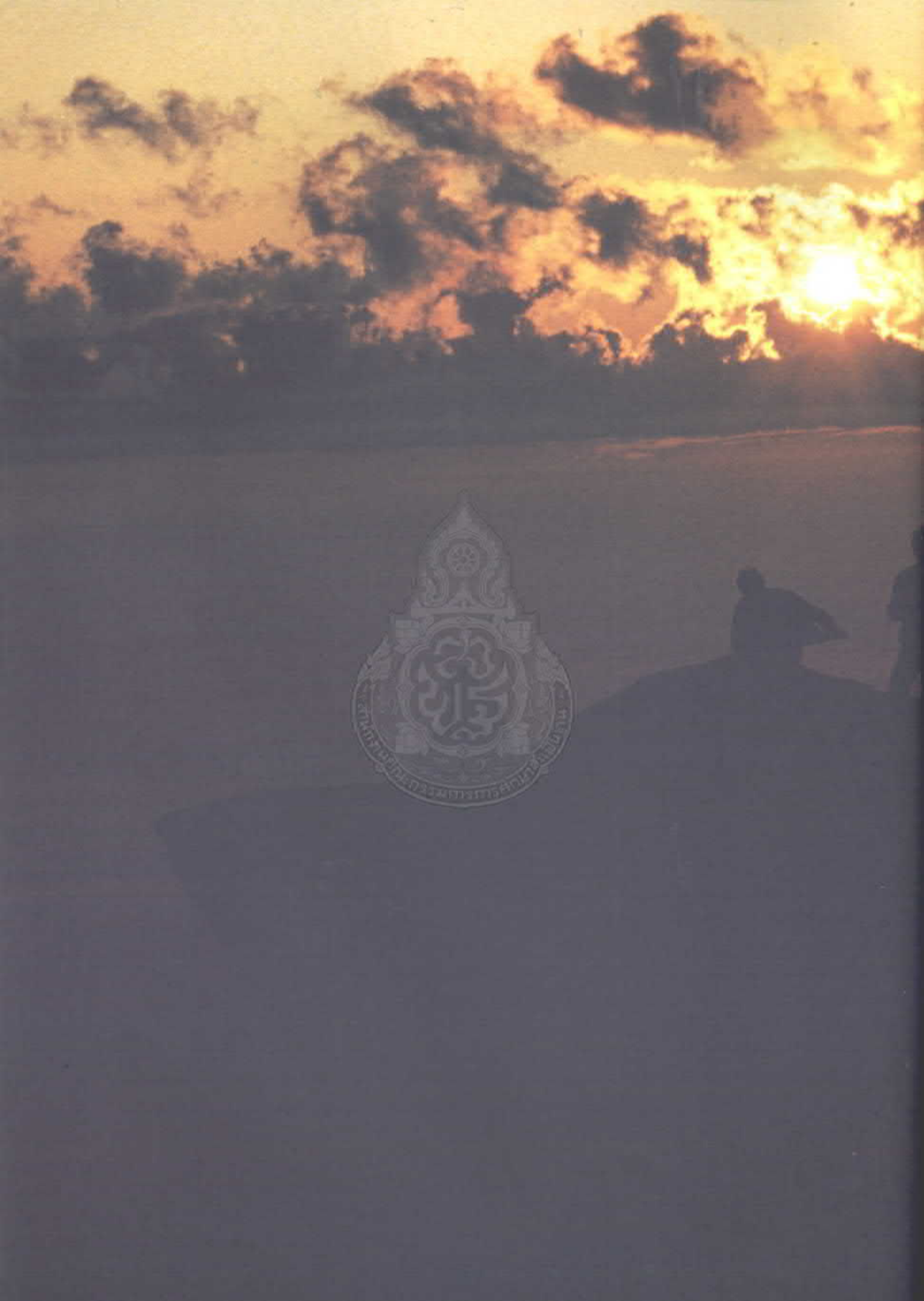
ในสุโขทัยได้ทำเครื่องสังคโลกเลียนแบบหลายแห่ง มีทั้งที่ศรีสัชนาลัยและที่เมืองเก่าสุโขทัย โดยเฉพาะที่บ้านนายแพง พรหมเพชร และนายสุเทพ พรหมเพชร ได้จัดทำเลียนแบบอย่างประณีตจนแทบแยกไม่ออกว่าเป็นเครื่องสังคโลกโบราณหรือจัดทำขึ้นมาใหม่ นับว่าเป็นสิ่งที่ชาวสุโขทัยภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

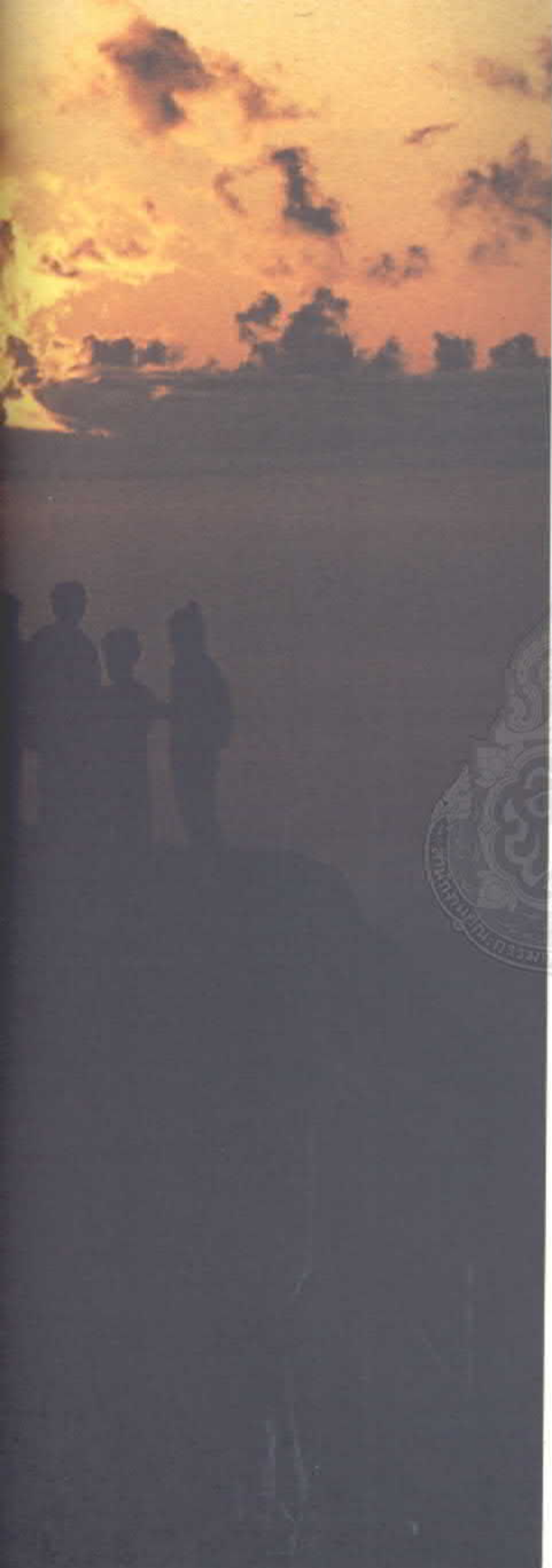

ตุ๊กตาสังคโลก ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสวรรคตวันยก
อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

สังคโลกจำลองเขียนลาย ที่บ้านคุณสุเทพ พรหมเพชร

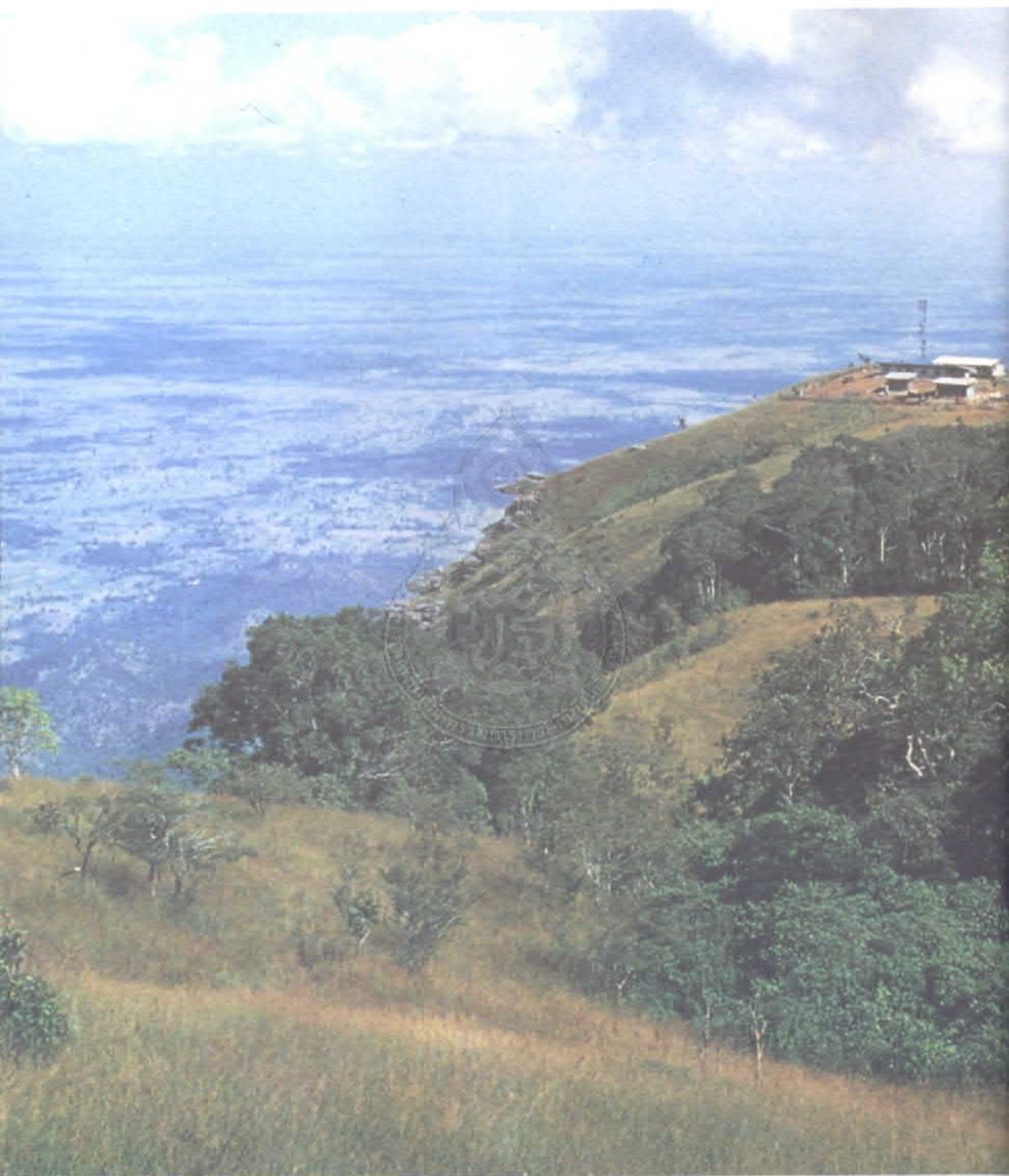

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง

อุทยานแห่งชาติ นามเขาหลวง
ประทับทรง ประทับจิต เกินคิดฝัน
พิลาศล้ำ อำไพ แห่งไพรอัน
เหมือนสวรรค์ บนดิน ไทยถิ่นธรรม
พระอนันต์ม พระโองเจ้า ถิ่นภูผา
เขาแม่ย่า ผานารายณ์ เลื่องลือล้ำ
ทิวทุ่งหญ้า ลมไกล ชื่นใจเจ้า
ระบือคำ เขาหลวง ของปวงไพร

ท้าวพร ทองคำใบ

ความสวยงามของเขตอุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาสลวง) มองจากภูธรนิม

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอศรีมหา อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เป็นอุทยานแห่งชาติทางธรรมชาติที่มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกสายรุ้ง สวนสมุนไพร ทุ่งหญ้าธรรมชาติ มีเนื้อที่ประมาณ ๓๔๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๑๓,๑๒๕ ไร่

อุทยานแห่งชาติรามคำแหงหรือที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันในนาม ป่าเขาหลวง ในอดีตสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ได้มีการสร้างวัดวาอารามต่างๆ ไว้บริเวณรอบๆ ป่าเขาหลวงแห่งนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับกรุงสุโขทัยตามความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงฯ ตอนหนึ่งว่า

เบื้องหัวนอน (ทิศใต้) เมืองสุโขทัยนี้มี กุฎิ พิหาร ปุศรูอยู่ มีสรีดภงส์ (ทำนบกั้นน้ำ) มีป่าพร้าว ป่าสาบ (ขนุน) มีป้าม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก (น้ำตก) มีพระขพุ่งผี เทพดาในเขอันนั้น (เขาหลวง) เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล ไหว้ดีพลีถูกเมืองนี้ เทียงเมืองนี้ดี ผีไหวบ่ดี พลีบ่ถูก ผีในเขอันบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย

จากหลักศิลาจารึกดังกล่าวทำให้ทราบว่า บริเวณป่าเขาหลวงแห่งนี้ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพ และเป็นสิ่งที่ยึดถือของบรรพบุรุษในเมืองสุโขทัยอย่างยิ่ง สิ่งก่อสร้างต่างๆ ยังมีร่องรอยปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง ได้รับการพิจารณาเป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยใช้ชื่อว่า อุทยานแห่งชาติรามคำแหง เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ ๑๘ ของประเทศ

ดอกเทียนน้อย ความงดงามบนอุทยานแห่งชาติราม-
คำแหง (เขาลง)

ลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

ภูมิประเทศป่าเขาลงเป็นภูเขาสูงสลับ
ชันชัน ทอดตัวอยู่ในแนวเหนือ - ใต้ ตั้งตระหง่าน
อยู่บนพื้นราบคล้ายจอมปลวกขนาดใหญ่โดดเด่น
อยู่กลางทุ่งนา ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม รอบเขต
อุทยานฯ ประกอบด้วยยอดเขาที่สำคัญ ๕ ยอดด้วย
กันคือ ยอดเขาเจดีย์ ยอดเขานาทรายณ์ ยอดเขาภูกา
ยอดเขาแม่ย่า เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ไหลลงไป
หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมรอบๆ อุทยานฯ มาเป็น
เวลานาน แล้วไหลลงสู่ม่น้ำยมทางทิศตะวันออก
และแม่น้ำปิงทางทิศตะวันตก

สภาพอากาศบนยอดเขาจะหนาวเย็น
ตลอดปี มีเมฆหมอกปกคลุมมากในช่วงฤดูหนาว
และฤดูฝน บางเวลาจะมีลมแรง ฤดูหฤภูมิเฉลี่ย
โดยประมาณ ๑๒ - ๑๔ องศาเซลเซียส ฤดูร้อนจะ
อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน ฝนจะตกชุกใน
เดือนสิงหาคม - ตุลาคม และช่วงที่อากาศเย็น
สบายที่สุดจะอยู่ระหว่างเดือนธันวาคม - มกราคม

ลานกว้างบนอุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาลง) เป็นที่
กางเต็นท์พักแรมของนักท่องเที่ยว

ดอกหงส์ทองเบ่งบานระหว่างทางขึ้นเขา

พรรณไม้และสัตว์ป่า

สภาพป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง นับว่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก เหมาะแก่การศึกษาค้นคว้า วิจัย และการพักผ่อนหย่อนใจ ประกอบไปด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และทุ่งหญ้าธรรมชาติ พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ สัก ตะเคียน มะค่าโมง มะค่าแต้ ประดู่ กระบาก กระบาก ยาง บุนนาค ก่อ มะม่วงป่า กระดังงาดง มะหาด ตาเสือ พะยอม เต็ง รัง พลวง และไม้ชนิดต่างๆ เช่น ไม้ทก ไม้ป่า ไม้ซาง ไม้รวก ไม้มันหมู บริเวณทุ่งหญ้าบนยอดเขาจะมีพืชสมุนไพร และว่านขึ้นอยู่ตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก

พื้นที่ป่าเขาหลวงส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน มีเทือกเขาสลับซับซ้อน มีพืชอาหารสัตว์และทุ่งหญ้ายิ่งขึ้นที่สูงบริเวณยอดเขา สัตว์ป่าส่วนใหญ่จึงอาศัยอยู่บริเวณภูเขาสูงทางด้านทิศตะวันตกของอุทยานฯ ได้แก่ วัวแดง เก้ง หมูป่า ลิง ชะนี กระรอก และนกชนิดต่างๆ ทั้งที่อยู่ประจำถิ่นและย้ายถิ่น เช่น นกเขา นกขุนทอง นกกระราง นกโพระดก นกยางเขิน นกกระเต็น และนกนางแอ่น เป็นต้น

บริเวณป่าตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

บริเวณป่า ทางขึ้นน้ำตกสายรุ้ง

จุดเด่นที่น่าสนใจ

เขาหลวง เป็นภูเขาที่มียอดเขาสูงที่สุดอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองสุโขทัย รูปพรรณสัณฐานคล้ายสตรีนอนสยายผมที่มีส่วนใบหน้าเคลียอยู่กับเมฆหมอกตลอดเวลา บนยอดเขามีทิวทัศน์สวยงามประกอบไปด้วยยอดเขาสูงที่ปกคลุมด้วยทุ่งหญ้าธรรมชาติ จำนวน ๔ ยอด ได้แก่ ยอดเขานารายณ์ ยอดเขาภูกา ยอดเขาเจดีย์ และยอดเขาแม่ย่า โดยยอดเขาภูกาและยอดเขาแม่ย่าสูงที่สุด ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ ๑,๒๐๐ เมตร

ผานารายณ์ หนึ่งในจุดชมวิวนบนเขาหลวง

ผลสะบ้า อาหารอันจิ๋วของหนูป่า

ทุ่งหญ้าธรรมชาติบริเวณทางขึ้นยอดเขานารายณ์

ทุ่งหญ้าธรรมชาติ บนยอดเขาจะเป็นทุ่งหญ้าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมีเนื้อที่ประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่ มีหญ้าหลายชนิดขึ้นอยู่รวมกัน บางชนิดเป็นพืชสมุนไพร โดยเฉพาะบริเวณสวนขวัญ

ไทรงาม แผ่กิ่งก้านสาขาสวยงาม คอยต้อนรับผู้มาเยือนเขาหลวงอยู่ตลอดเวลา

ไทรงาม เป็นต้นไทรขนาดใหญ่แผ่กิ่งก้าน
สาขาได้ลักษณะสวยงามเหมาะสำหรับนั่งพักผ่อน
อยู่ระหว่างทางขึ้นยอดเขาหลวง

ดอกว่านหนุมานนั่งแท่น

ว่านเลือดค้างคาว

ว่านโตไม่รู้ล้ม

ว่านปลั่งกลางดง

ว่าน
สปู่เลือด

ว่านธรณีเย็น

ว่านเสน่ห์จันทร์

ต้นอบเชย

สมุนไพรร และว่าน ในพื้นที่อุทยานฯ มี
ว่านและสมุนไพรมากมายชนิด เช่น โตไม่รู้ล้ม
หอมไกลดง นางค่อม อบเชย หนุมานประสาธกาย
เสน่ห์จันทร์ หนุมานนั่งแท่น สปู่เลือด เพชรหน้าทั้ง
เลือดค้างคาว รวงจืด กระวาน กำลังเสือโคร่ง ฯลฯ

น้ำตกสายรุ้ง เมื่อใดที่พระอาทิตย์สาดแสงลงมากระทบละอองน้ำ จะเกิดสายรุ้งทอประกายสวยงามมาก

น้ำตกสายรุ้ง เป็นน้ำตกที่สูงชันและสวยงาม
เกิดจากต้นน้ำบริเวณเขาเจดีย์มาเป็นลำธารไผ่นา
ไหลลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีโตรกผาสูงชัน
กว่าร้อยเมตร แต่จะมีน้ำตกเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น

หลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีดังนี้

รอยพระพุทธรูป ตั้งอยู่เชิงเขาถ้ำพระบาท ทำด้วยหินชนวนแกะสลักรอยมงคล ๑๐๘ สร้างในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย อายุประมาณ ๖๐๐ ปีเศษ

ปรางค์เขาปู่จ่า เป็นปรางค์ก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเล็กๆ ใกล้อุทยานฯ เป็นศิลปะเขมรสมัยบาปวน สร้างสำหรับคนเดินทาง เพื่อให้ประกอบพิธีทางศาสนา มีอายุประมาณ ๑,๕๐๐ ปีเศษ

ถ้ำพระนารายณ์ เป็นสถานที่เคยพบเทวรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมี ซึ่งราษฎรที่พบถือว่าเป็นพระนารายณ์ ปัจจุบันถูกพบทำลายจนหมดคงเหลือแต่เฉพาะฐาน

ปล่องนางนาค เป็นปล่องธรรมชาติบริเวณยอดเขา กว้างประมาณ ๐.๕ เมตร ยาวประมาณ ๑.๕ เมตร ความลึกไม่สามารถวัดได้ ตามตำนานพระร่วงในพงศาวดารเหนือ เจ้าเมืองออกมาจาศัลที่ เขาหลวงจึงเกิดตำนานเรื่องพระร่วง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับปล่องนางนาคนี้

รูปปั้นองค์พระแม่ย่า

ถ้ำพระแม่ย่า เป็นเพิงหินขนาดใหญ่ เคยเป็นสถานที่ประดิษฐานรูปปั้นพระแม่ย่า ปัจจุบันได้อัญเชิญไว้ที่ศาลพระแม่ย่า บริเวณศาลากลางจังหวัดสุโขทัย

เขื่อนสรีดภงส์ และแหล่งต้นน้ำในอดีต สรีดภงส์คือ ทำนบกั้นน้ำหรือเขื่อนในสมัยโบราณ คือทำนบพระร่วง เป็นคันดินกั้นน้ำระหว่างเขาพระบาทใหญ่และเขากิวอ้ายมา น้ำในเขื่อนจะถูกส่งไปตามคลองสู่กำแพงเมืองไหลเข้าสระตระพังเงิน ตระพังทอง เพื่อใช้สอยในเมืองและพระราชวังในสมัยสุโขทัย ปัจจุบันกรมชลประทานได้บูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่

สำหรับแหล่งต้นน้ำในอดีตเรียกว่าโชก (ลธาร) ที่สำคัญได้แก่ โชกพระร่วงลงพระขรรค์ โชกพระร่วงลับพระขรรค์ โชกพม่าฝนหอด โชกชมพู่ (รัชกาลที่ ๖ เคยเสด็จประพาสในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง) ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำไหลมาจากเขาประทักษิ

เขื่อนสรีดภงส์ เป็นเขื่อนกั้นน้ำระหว่างเขาพระบาทใหญ่และเขากิวอ้ายมา ในสมัยโบราณเมืองสุโขทัยได้นำน้ำจากเขื่อนนี้

ป่าเขาหลวงทุกวันนี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด สัตว์ป่ามีมากมาย พฤติกรรมการบุกรุกทำลายป่าของชาวบ้านมีน้อยมาก ป่าเขาหลวงจึงเป็นป่าที่รอคอยนักเดินป่าที่จะเข้ามาสัมผัสธรรมชาติ และปีนขึ้นพิชิตยอดเขาหลวง ระยะทางเพียง ๓,๗๒๐ เมตร เท่านั้น ใช้เวลาเดินทางปีนราว ๓ - ๔ ชั่วโมง จุดเริ่มต้นของนักปีนยอดเขาหลวงจะเริ่มต้นจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ

มุมหนึ่งของสวนสมุนไพรที่อุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาหลวง)

ภาพทิวทัศน์มองลงมาจากจุดชมวิว

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ในสภาพป่าที่มีความชื้นมาก จะพบเห็ดมอสอยู่ทั่วไป

ประตู่ หนึ่งในพรรณไม้ของป่าอุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาหลวง)

พักเหนื่อยที่ไทรงาม

ดินไทรโกบริตต้นประดู่จนตายคาต้น จนได้รับ
ฉายานักบุญโงะปาล เพราะว่ามีแต่เพียงต้นนี้
เป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์

แหล่งน้ำดิบผามะหาด

แคร่ไม้ไผ่สำหรับนั่งพักแต่ละช่วงของการเดินทาง

รามคำแหง บริเวณนี้จะมีว่านสมุนไพรเป็นจำนวนมาก จนได้ชื่อว่าสวนสมุนไพร หรือสวนสมุนไพรวัน จัดได้ว่ามีว่านสมุนไพรมากมายที่สุดในประเทศไทยที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ทางเดินช่วงแรกเป็นทางเดินสบายๆ สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งที่ร่มรื่น จากที่ทำการอุทยานฯ ๕๐๐ เมตร จะพบมะม่วงใหญ่ ว่ากันว่า เป็นมะม่วงป่าที่ใหญ่โตมากต้นหนึ่ง จากมะม่วงป่าราว ๕๐๐ เมตร ก็จะพบต้นประดู่ยักษ์ มีป้ายแขวนบอกขนาดความใหญ่โตว่า ขนาดรอบต้นวัดได้ ๕๐๐ เซนติเมตร สูง ๓๑ เมตร ต้องแหงนมองคอยังข้างจะเห็นยอดประดู่ยักษ์ต้นนี้ จากต้นประดู่ยักษ์ไปอีกราว ๓๐๐ เมตร ก็จะถึงซากหินมออีหุก และไม่ไกลจากมออีหุกนัก ราว ๔๐๐ เมตร จะถึงจุดชมวิว จุดนี้สำหรับช่างภาพนิยมถ่ายภาพมาก เพราะเป็นจุดที่เห็นการทำอุทยานฯ อยู่เบื้องล่าง ท่ามกลางแมกไม้โอบล้อม บริเวณจุดชมวิวนี้นจะมีม้านั่งยาวสำหรับผู้เดินทางมาถึงนั่งพักผ่อนคลายในวันออกเป็นหน้าผาเปิดโล่ง มองเห็นทิวทัศน์ไกลสุดลูกหูลูกตา จากจุดชมวิว อีก ๗๒๐ เมตร มีแหล่งน้ำสำหรับคนดื่มกระหายรออยู่ข้างหน้า ขณะเดียวกัน ทางเดินเริ่มชันขึ้นเรื่อยๆ ก็จะถึงแหล่งน้ำดิบผามะหาด เป็นแหล่งน้ำซึมซับที่ไหลออกมา และเป็นแหล่งน้ำแหล่งเดียว สำหรับผู้เดินทางขึ้นยอดเขาหลวงใช้น้ำลูบหน้าลูบตา และดื่มกิน เพื่อเพิ่มพลังในการเดินทางต่อไป จากแหล่งน้ำดิบผามะหาด ระยะทาง ๓๔๐ เมตร ก่อนที่จะถึงซานเบ็กกัย เส้นทางในช่วงนี้ค่อนข้างเรียบ จะพบเห็นพืชพรรณเขตร้อน เช่น เห็ด ตะไคร้น้ำ นอกจากนี้ยังพบต้นเทียนน้อย ดอกสีแดงขึ้นอยู่ทั่วไป ปรงและปาล์ม จะพบเห็นเป็นระยะๆ จนถึงซานเบ็กกัย เล่ากันว่าบริเวณนี้เป็นที่หลบภัยของพวกพราหมณ์ในสมัยพระร่วง จะมีก้อนหินขนาดใหญ่วางเกะกะอยู่มากมาย และปกคลุมด้วยมอส และดอกเทียนน้อย จากจุดซานเบ็กกัยราว ๓๐๐ เมตร ก็ถึงบริเวณไทรงาม ที่แผ่กิ่งก้านสาขาอย่างสง่างามบนลานหินได้อย่างน่าอัศจรรย์ จาก

ป่าเฟิร์นมีให้เห็นอยู่ทั่วไปบริเวณอุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาหลวง)

พุทธมพระยาภิตยั้งที่ผานารายณ์

เจ้าฟ้าผู้พิชิตเขาหลวง

จุดที่อุทยานฯ กำหนดให้เป็นที่กางเต็นท์พักแรม
ของผู้นมาเยือนเขาหลวง

ไทรงามระยะทางอีก ๓๒๐ เมตร สูงชันขึ้นเรื่อยๆ จะถึงปล่องนางนาท ระหว่างทางก่อนที่จะถึงจะมีทางแยกไปถ้ำต่างๆ ทิวภูมิไม่ไกลนัก เช่น ถ้ำพระนารายณ์ และถ้ำพ ที่บริเวณปล่องนางนาท จะมีทุ่งหญ้าอยู่ทางทิศเหนือ นอกนั้นเป็นป่าดิบเขา จากจุดปล่องนางนาท อีก ๔๐๐ เมตร ก็ถึงที่ตั้งเต็นท์ ระยะทางจากจุดนี้จะพบดงมะขามป้อมขึ้นอยู่มากมาย ดงเฟิร์นขึ้นรกครึ้ม ช่วงนี้ทางชันจะลาดเรียบเดินสบายชวนให้เพลิน เส้นทางนี้จะไปหยุดที่หน้าผาชั้นชนิดแห้งทอดตัวยาวช่วงสุดท้ายนักท่องเที่ยวเป็นตะคริวกันมาก จนได้รู้ฉายาว่า มอตะคริว พ้นจากมอตะคริวเป็นอันสิ้นสุดการปีนเขาหลวง จะเป็นลานกว้างที่ทางอุทยานฯ กำหนดเป็นที่กางเต็นท์ ซึ่งทางอุทยานฯ มีบริการให้เช่า บริเวณนี้เป็นยอดเขาหลวง สูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๒๐๐ เมตร

บนยอดเขาหลวงยังมีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย โดยเฉพาะการลุยทุ่งหญ้าสีทองขึ้นไปชมทิวทัศน์บนยอดเขาพระแม่ย่า ชมพระอาทิตย์ขึ้นบนผานารายณ์ และชมวิวที่ผาเขากบ ชมน้ำตกสายรุ้งทางด้านยอดเขาเจดีย์ สัมผัสพรรณไม้หลากหลายชนิดบนเขาภูคา ท่านพร้อมแล้วหรือยังที่จะไปเยือนเขาหลวงอุทยานแห่งชาติวามท่าแหง

ไลเคนส์บนยอดเขานารายณ์ย่อยสลายหินกลายเป็นดิน
เพื่อเป็นอาหารของพืช

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

เจดีย์ดอกบัวงาม

ความภาคภูมิใจไทย

ผ่านพันกาลสมัย

ยังดูได้เจดีย์ขอม

ยืนยงคงสง่า

สูงเสียดฟ้าหาบถาตรี

นับเนื่องต่อแต่นี้

หมั่นดูแลป้อมปราการ

คงคู่สุโขทัย

สืบต่อไปในชั่วหน้า

เล่าเรื่องอดีตมา

ให้รู้ค่าสุโขทัย

วินัย รอดคล้าย

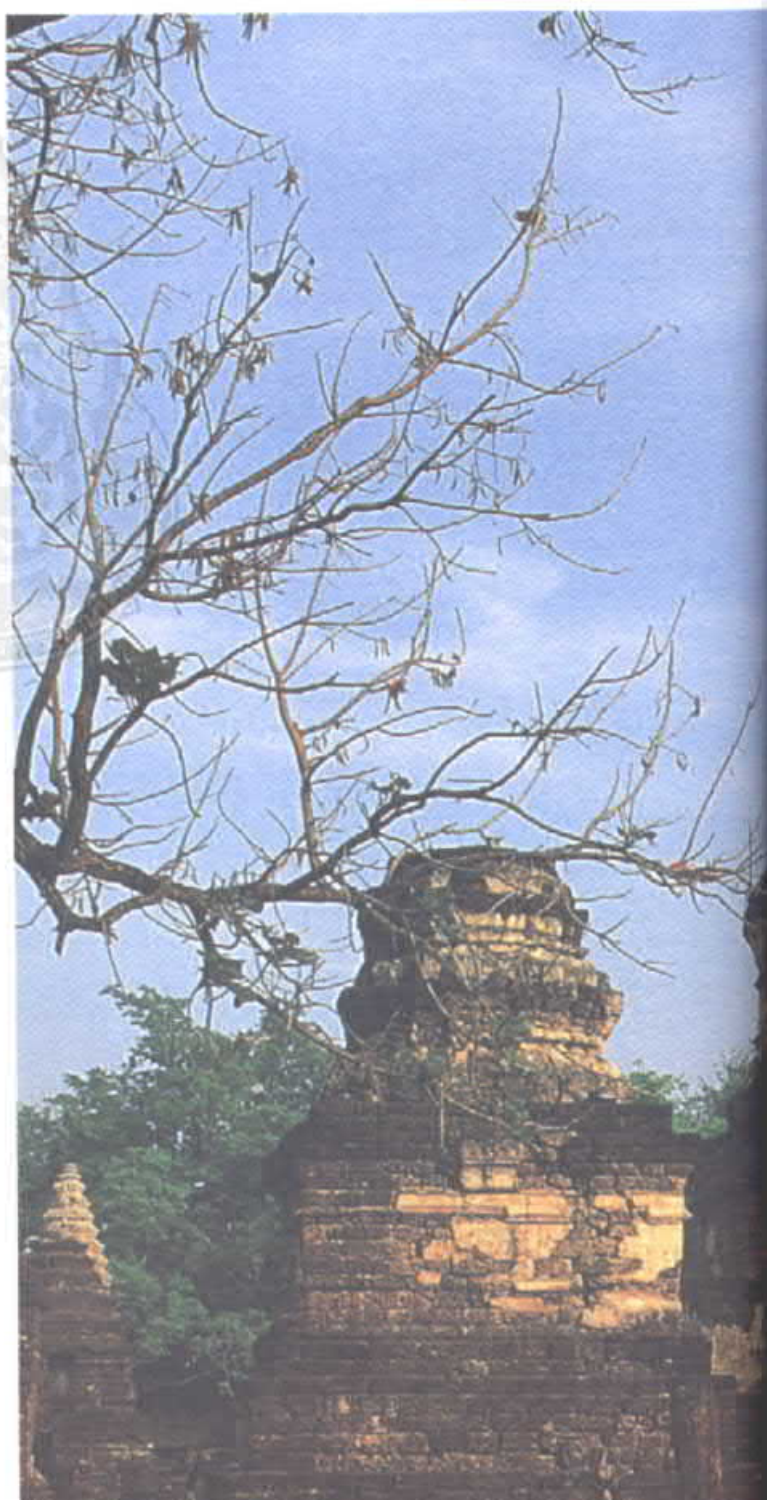
โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์
สุโขทัย มีทั้งภายในกำแพงเมือง ภายนอกกำแพง
เมือง ภายในกำแพงเมืองมีโบราณสถานอยู่ ๓๖
แห่ง นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ๑๖ แห่ง ด้าน
ทิศใต้ ๒๓ แห่ง ทิศตะวันออก ๑๘ แห่ง ทิศตะวัน
ตก ๓๓ แห่ง รวม ๑๒๖ แห่ง ที่สำคัญๆ มีดังนี้

วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

สุโขทัยเป็นเมืองประวัติศาสตร์ เป็น
ราชธานีแห่งหนึ่งของไทย ประมาณ ๗๐๐ ปี ล่วงมา
แล้ว ปัจจุบันราชธานีแห่งนี้กลายเป็นดินแดน
ประวัติศาสตร์ ที่ยังเหลือซากโบราณสถานและ
โบราณวัตถุมากมายที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัย
เป็นราชธานี ล้วนแต่ แสดงให้เห็นถึงความเจริญ
รุ่งเรืองในอดีต ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม
วัฒนธรรม จนนองค์การยูเนสโก ประกาศให้อุทยาน
ประวัติศาสตร์สุโขทัยเป็นมรดกโลก ในปี พ.ศ.
๒๕๓๕ นั้นก็หมายถึง สถานที่ที่มีคุณค่า อย่างสูง
ประมาณค่ามิได้ที่จะหาสถานที่อื่นใดมา แทนที่ได้
และไม่ได้เป็นของชนชาติใดชาติหนึ่งเท่านั้น หากแต่
เป็นของมนุษยชาติทั้งปวง

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตั้งอยู่ ตำบล
เมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย อยู่ห่าง
จากศาลากลางจังหวัดสุโขทัย ไปทางทิศตะวันตก
๑๒ กิโลเมตร เมื่อผ่านเข้าเขตเมืองเก่าจะเห็นยอด
เจดีย์แบบต่างๆ สง่างาม วิหารอันศักดิ์สิทธิ์เรียงราย
อยู่โดยรอบ สะท้อนภาพความงามในอดีตอันรุ่งเรือง
ของเมืองสุโขทัยอย่างชัดเจน

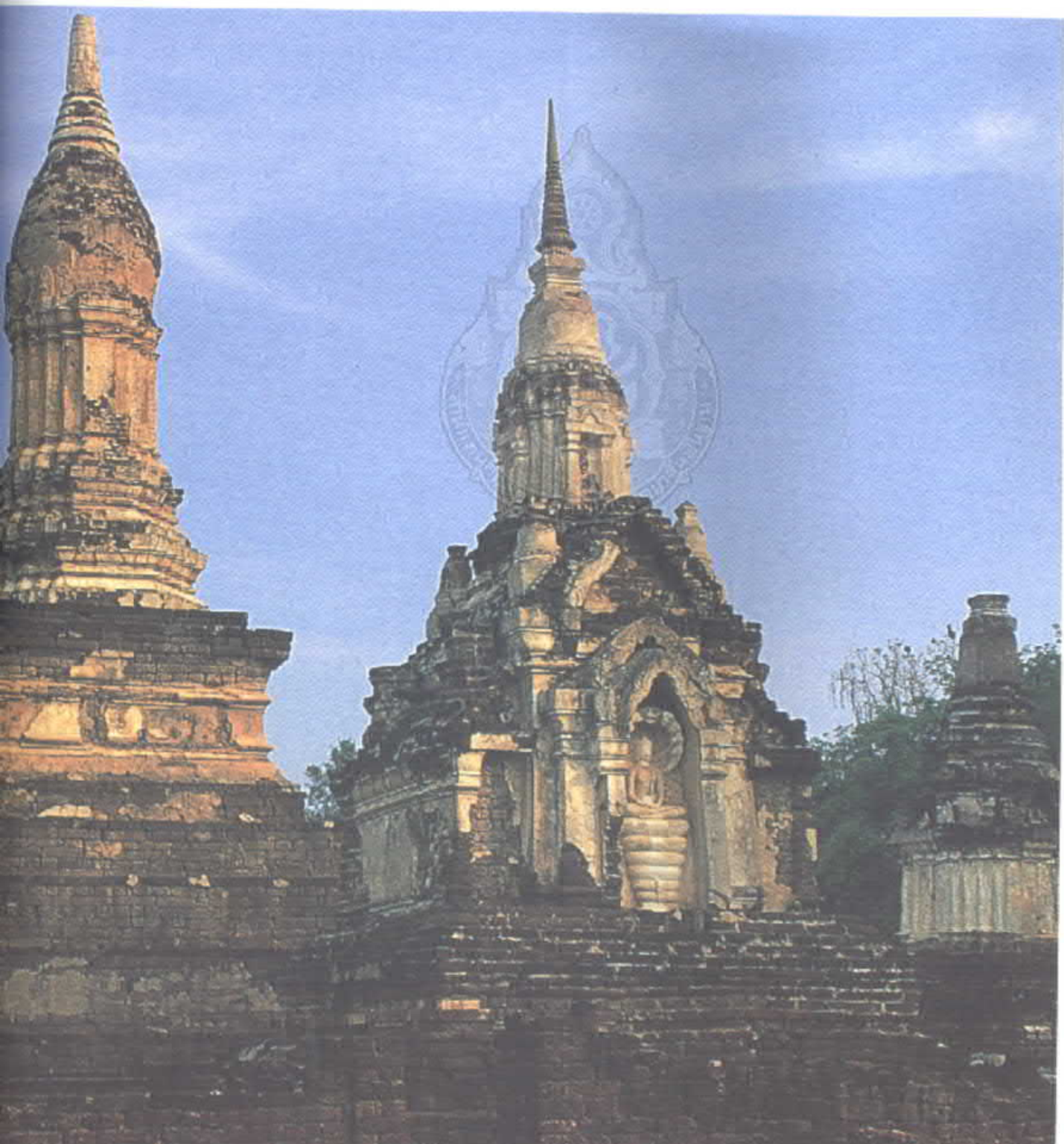
กำแพงเมืองสุโขทัยเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
เป็นกำแพงพูนดิน ๓ ชั้น โดยการขุดเอาดินถมขึ้น
เป็นกำแพง พื้นดินที่ถูกขุดจะเป็นที่ขังน้ำไว้ใช้สอย
จึงเป็นกำแพงน้ำอีก ๒ ชั้น กำแพงด้านทิศเหนือ
จดได้ ยาว ๑,๔๐๐ เมตร ด้านทิศตะวันตก จด
ทิศตะวันออก ยาว ๑,๘๑๐ เมตร มีประตูเมือง
๔ ประตู

๑. วัดมหาธาตุ

เป็นวัดใหญ่อยู่กลางเมือง สร้างสมัยสุโขทัย ราวรัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์และมีการบูรณะ ต่อเติมในรัชสมัยพระเจ้าเลอไทย วัดนี้มีกำแพง ก่ออิฐและคูน้ำอีกชั้นหนึ่ง ศิลารักของพ่อขุนราม- คำแหงฯ กล่าวไว้ว่า วัดมหาธาตุเป็นวัดใหญ่ที่สุดใน เมืองสุโขทัย ณ ที่นี้ เราจะได้เห็นพระเจดีย์มหาธาตุ ทรงดอกบัวตูม ซึ่งพระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย ได้สร้างขึ้น ตั้งอยู่เด่นกลางลานวัด รกบฐานแม่ปรางค์

๕ ทิศ และเจดีย์ยอดแหลมเสียดฟ้าอยู่มุมอีก ๔ มุม ที่ฐานชั้นล่างยังมีรูปปั้นพระสาวกเดินพนมมืก ประทับยืนอยู่โดยรอบฐานของพระมหาธาตุนี้ ด้านทิศตะวันออกของพระเจดีย์มีวิหารใหญ่ เสาเป็น ศิลาลงแท่งกลมๆ ใหญ่ต่อกันเป็นแท่งๆ ภายใน วิหารเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อสำริด แบบสุโขทัย ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้ หล่อและทำการฉลองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ ซึ่งบัดนี้ ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

ด้านหน้าฐานวิหารนี้มีวิหารสูง บนฐานวิหารมีพระพุทธรูปปูนปั้นแบบอุททอง คงสร้างขึ้นภายหลังสุโขทัย เพราะสร้างเบียดชิดกับวิหารหลวงมาก ด้านเหนือและใต้เจดีย์มหาธาตุ มีพระพุทธรูปยืนภายในซุ้มพระเรียกว่า พระอัฐารส หน้าพระอัฐารสด้านทิศใต้ เป็นที่พบหินที่เรียกว่า ขอมดำดิน มีพระเจดีย์ใหญ่อีกองค์หนึ่งอยู่ด้านทิศใต้ มหาธาตุเจดีย์ออกไป เรียกว่า พระเจดีย์ท้ายวัดวัดมหาธาตุเป็นวัดใหญ่ มีพระเจดีย์ต่างๆ รวมถึง ๒๐๐ องค์ ฐานวิหาร ๓๐ วิหาร ฐานซุ้มพระ ๔ ที่ และฐานโบลี ๑ ฐาน

วัดพระพายหลวง

๒. วัดพระพายหลวง

เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ อยู่ภายนอกกำแพงเมืองสุโขทัยเก่าไปทางเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร ก่อสร้างมาก่อนตั้งเมืองสุโขทัย มีคูน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบ เรียกว่าแม่โจน มีปรางค์ศิลาแลง ๓ องค์ เป็นหลักของวัด แต่หน้าปรางค์เป็นฐานวิหารเสาเป็นศิลาแลงแท่งกลมใหญ่ ด้านหน้าเป็นพระลีลา ด้านข้าง ๒ ข้างเป็นพระพุทธรูปยืนด้านละ ๒ องค์ ด้านหลังก็เป็นพระพุทธรูปยืนอีก ๑ องค์ มีรอยพระพุทธรูปนอนอยู่ด้านหน้า นอกจากนี้ยังมีฐานวิหารน้อย และเจดีย์รายแบบต่างๆ อีก ๓๐ องค์ อยู่ในบริเวณเดียวกันนี้

วัดนี้เป็นวัดที่สำคัญ พบการก่อสร้างสลักรูปปั้นหลายสมัย โดยเฉพาะพบเศียรพระ พระพุทธรูปที่ชำรุดผุพังอยู่ในปรังค์กึ่งกลาง เป็นหน้าพระพุทธรูปปั้นแบบเชียงแสนจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบพระพุทธรูปขนาดเล็กเป็นสำริดและพระพุทธรูปทำด้วยศิลาแลง เป็นแบบลพบุรีด้วย เป็นข้อยืนยันว่าวัดนี้สร้างมาแต่สมัยลพบุรีติดต่อกันมาจนสมัยสุโขทัย

พระอุษณ วัดศรีชุม

๓. วัดศรีชุม

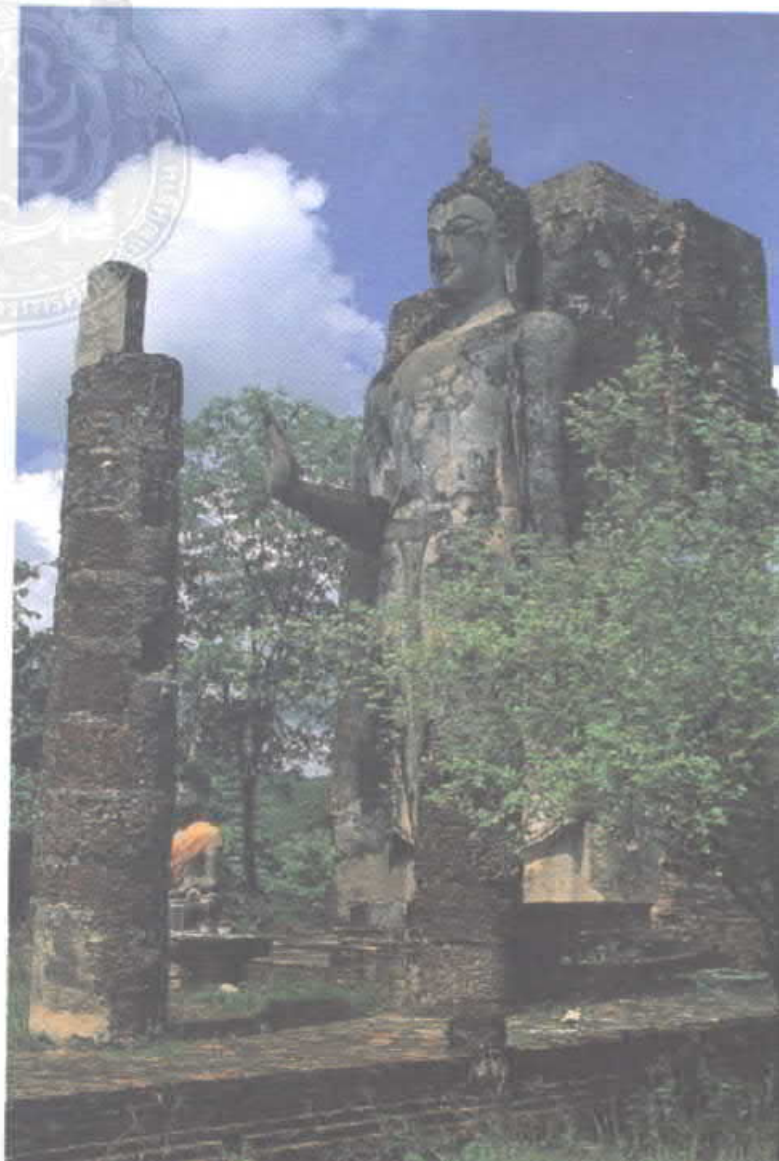
โบราณสถานด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง คือวัดศรีชุม มณฑปสร้างในรัชสมัยพระเจ้าสุโขทัย เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปั้นขนาดใหญ่ ที่ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ เรียกว่า พระอุษณ พระพุทธรูปปั้นองค์นี้ตั้งอยู่ภายในมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้าง ๓๒ เมตร สูง ๑๕ เมตร มี ผนังหนา ๓ เมตร ผนังด้านซ้ายมีทางเดินในผนัง ขึ้นไปจนถึงหลังคา เพดานผนังมีภาพสลักอยู่บนเพดานเป็นหินชนวน ๕๐ กว่าภาพ ด้าน

หน้าเป็นฐานวิหาร ผนังก่อด้วยอิฐเจาะช่องเป็นรูปกากบาท ด้านทิศเหนือวิหารมีฐานวิหารขนาดเล็กย้อมหลังหนึ่ง และมณฑปขนาดเล็กย้อมมีพระพุทธรูปอยู่ภายในมณฑป วัดนี้มีคูน้ำล้อมรอบเป็นอาณาเขตวัด

๔. วัดสะพานหิน

วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงๆ สูงประมาณ ๒๐๐ เมตร มีทางเดินปูด้วยหินชนวนแผ่นบางๆ เรียงซ้อนกันเป็นแนวสูงและปูเรียงไปตามพื้นดิน จนถึงบริเวณลานวัดบนเขา บนลานวัดมีวิหารก่อด้วยอิฐ เสาเป็นศิลาแลง ๔ แถว ด้านหลังมีผนังก่ออิฐหนา ตรงกลางผนังปั้นพระพุทธรูปด้วยปูนก่ออิฐ ปางประทานเอภังค์ หันพระพักตร์ไปที่ตั้งวัด ซึ่งมีเสาศิลาแลง และฐานชุกชีอยู่

วัดสะพานหิน

อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย

ถิ่นแสงเลียบแก่งหรือ
แห่งลำน้ำให้ลือลือ
สร้างเวียงสืบวงศ์वार
แล้วสร้างวัดในบริเวณ

ชุมเพลิงพรมเพลิง
ประมอญทุกแห่งประมาณแก่ง
ดามิ่งตั้งเมืองเมรุ
พระเจดีย์พิไลตรดอย

ข้างลือมเจ็ดแควแล้ว
สถนแก่งเหนือทั้งใหญ่และ
นางพญาถัดทวย
ทะยานเหมาถวายเป็น

คักติสทิพย์แห่งศรีสุวิ
ขนิลาธิปไตย
เจียงขันธ์ให้ขันธ์
เจดิสุมณาแห่งขันธ์สยาม

นายรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
(จากหนังสือชินกาลมาลี)

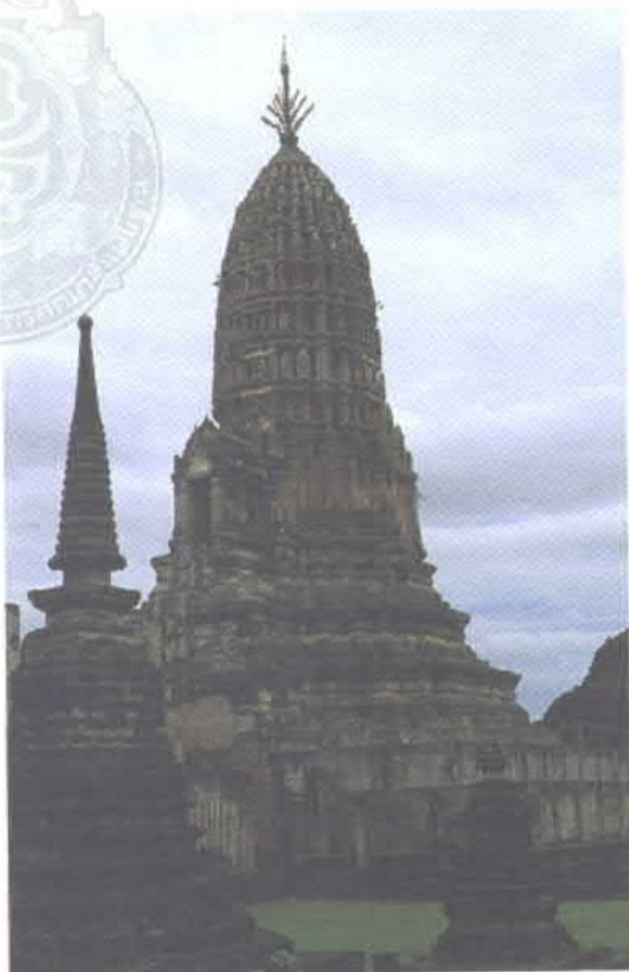
อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยเป็นมรดกโลกเช่นเดียวกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตั้งอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำยมด้านทิศตะวันตก ตำบลศรีสัชนาลัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ห่างจากศาลากลางจังหวัดสุโขทัยไปทางด้านทิศเหนือราว ๔๕ กิโลเมตร สภาพภูมิประเทศบริเวณที่ตั้งของเมืองเป็นแถบที่ราบชายเขา ประมาณตรงเมืองก่อนไปทางด้านหลังเมืองศรีสัชนาลัย มีขอบเขตของฝั่งเมืองล้อมรอบด้วยกำแพงเมืองที่เป็นศิลาแลงรูปหลายเหลี่ยมไม่สม่ำเสมอตามทิศทางของสายน้ำ แม่น้ำยมในขณะนี้ แต่เดิมมีคูน้ำล้อมรอบภายนอกอีก ๓ ชั้น ปัจจุบันยังคงเหลือร่องรอยของคูน้ำเหล่านี้ที่แนวกำแพงทางด้านหลังและด้านตะวันตกหน้าเมืองหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามทิศทางการไหลของสายน้ำยมยม มีแก่งหลวงซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปลาเป็นจำนวนมาก ประตุมืองมีจำนวน ๖ ประตู ภายในเมืองมีเนื้อที่ประมาณ ๗๖๑ ไร่ จำนวนโบราณสถานภายในเมือง ๔๑ แห่ง ประกอบด้วยวัดในพุทธศาสนา ๒๘ แห่ง นอกนั้นเป็นประตุมือง กำแพงเมือง พระราชวัง ป้อม ซึ่งไม่นับรวมบ่อน้ำที่กระจัดกระจายอยู่ตามจุดต่างๆ ภายในเมืองนี้อีก ๖๐ บ่อ ส่วนนอกเมืองได้มีการสำรวจพบโบราณสถานอีกประมาณ ๑๐๐ แห่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดร้าง โดยเฉพาะทางนอกเมืองด้านตะวันตกนั้น พบกลุ่มวัดร้างมากที่สุด และบนยอดเขาต่างๆ ที่มีแนวผ่านขวางตัวเมืองนั้นก็ล้วนเป็นที่ตั้งของวัดแทบทุกยอด รวมจำนวนที่สำรวจพบแล้วถึง ๑๗ วัด

ด้านหลังเมืองย้อนสายแม่น้ำยมขึ้นไปทางทิศเหนือมีแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสังคโลกอีก ๓ กลุ่มด้วยกันคือ แหล่งเตาบ้านปายางที่อยู่บริเวณด้านหลังของตัวเมืองนี้ แหล่งเตาบ้านเกาะน้อยที่อยู่เหนือตัวเมืองนี้ไปประมาณ ๕ กิโลเมตร และแหล่งเตาวัดดอนลานที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือห่างแหล่งเตาบ้านเกาะน้อยออกไปราว ๑ กิโลเมตร ซึ่งแหล่งเตาทั้ง ๓ กลุ่มนี้ได้มีการ

สำรวจเตาแล้วราว ๑,๐๐๐ เตา โดยเฉพาะแหล่งเตาบ้านเกาะน้อยนั้น พบจำนวนมากกว่า ๕๐๐ เตา โบราณสถานที่สำคัญๆ มีดังนี้

๑. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง (วัดพระปรางค์)

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดพระปรางค์ สิ่งสำคัญภายในวัดมีปรางค์องค์ใหญ่ เป็นหลักหรือเป็นประธานของวัด ด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปสู่ซุ้มประตูเขลียงค์ปรางค์ ซึ่งมีเจดีย์องค์เล็กที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุตั้งอยู่กลางห้อง สันนิษฐานกันว่าเดิมคงเป็นปรางค์ขอม ต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยอยุธยาตอนต้น ปรางค์นี้ก่อด้วยศิลาแลงตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมมีระเบียงคดสองชั้นลัคนารอบ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง อำเภอศรีสัชนาลัย

พระพนมสีหน้า โค้วพระศรีวิไลนมหาธาตุเขมร

พระพุทธรูปปางลีลา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง

ด้านหน้าขององค์ปรางค์ทางทิศตะวันออก เป็นวิหารใหญ่ขนาดเจ็ดห้อง สร้างด้วยศิลาแลง หน้าต่างเจาะเป็นช่องเล็กๆ เลียนแบบเครื่องไม้เช่นเดียวกับผนังระเบียงคดด้านขวา พระประธานในวิหารนี้มีพระพุทธรูปปางลีลาปูนปั้นศิลาสุโขทัย ซึ่งถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปปางลีลาที่งามที่สุดองค์หนึ่งในศิลปสุโขทัย รอบองค์ปรางค์และวิหารมีเจดีย์ทิศและซุ้มพระ โดยเฉพาะในซุ้มพระด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวิหารยังปรากฏพระพุทธรูปปางนาคปรกปูนปั้น ถัดจากเจดีย์ทิศและซุ้มพระออกมามีกำแพงแก้วปิดทับด้านบนด้วยศิลาแลง ทำเป็นรูปคล้ายหลังคา ที่ซุ้มประตูด้านหน้า และด้านหลังมีลวดลายปูนปั้นประดับเป็นรูปพรหมสี่หน้า เป็นศิลาขอมแบบบายัน ด้านหลังองค์ปรางค์มีฐานเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ ตั้งซ้อนอยู่บนฐานแปดเหลี่ยมอีกทีหนึ่ง ถัดจากเจดีย์องค์นี้ไปมีพระอัฐารสององค์หนึ่ง และใกล้กับพระอัฐารสนี้มีฐานวิหารซึ่งชาวบ้านเรียกว่าวิหารสอง

พี่น้อง เนื่องจากภายในวิหารยังมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่ง ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะสุโขทัยทั้งดงามทั้ง ๒ องค์

ส่วนด้านหน้าวิหารนอกเป็นโบสถ์สร้างใหม่ ขนจากโบสถ์เก่า หน้าโบสถ์เป็นกุฏิย่อมๆ เรียกกันว่ากุฏิพระร่วง ภายในเคยเป็นที่ประดิษฐานรูปพระร่วงพระลือ ปัจจุบันแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย แต่ก็มีรูปจำลองตั้งไว้แทนเช่นกัน ภายในกุฏิจะเห็นว่ามีผู้นำวัวไปแกะบนเสมา เพราะเชื่อกันว่าพระร่วงโปรดปรานการทรงวัวมาก ด้านหลังพระปรางค์มีพระเจดีย์ก่อด้วยศิลาแลงทั้งองค์ไม่มียอด พระเจดีย์องค์นี้เรียกกันว่าพระมูเตาหรือเจดีย์พระลือก็เรียก เหตุที่เรียก พระมูเตา เพราะมีทรวดทรงคล้ายเจดีย์มอญ แต่ความจริงเป็นเจดีย์ไทยแบบหนึ่งที่ไม่สำเร็จเท่านั้นเอง วัดนี้เป็นวัดสำคัญของเมืองศรีสัชนาลัยปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร

๒. วัดช้างล้อม

ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาพนมเพลิง จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงฯ (จารึกหลักที่ ๑) กล่าวว่า ...๑๒๐๗ ศกปีกุน (พ.ศ.๑๘๒๔) ให้ขุดเอาพระธาตุออก ทั้งหลายเห็นกระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวันจึงเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสขนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกข้าวจึงแล้วตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามข้าวจึงแล้ว...

เจดีย์กลางเมืองศรีสขนาลัย ที่มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามจารึกข้างต้นสันนิษฐานกันว่าน่าจะหมายถึง เจดีย์ประธานวัดช้างล้อมซึ่งเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ทรงระฆังคว่ำ ก่อด้วยศิลาแลงตั้งอยู่บนฐานเขียงสูง ประดับตกแต่งด้วยพระพุทธรูป

ปูนปั้นปางมารวิชัยอยู่ภายในซุ้มทั้ง ๔ ด้านของเจดีย์ และบนฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีช้างปูนปั้นแบบลอยตัวล้อมรอบจำนวน ๓๔ เชือก ช้างเชือกที่อยู่ตามมุมเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศนั้น ตกแต่งเป็นช้างทรงเครื่องตัวใหญ่สวยงามกว่าช้างเชือกอื่นๆ ระหว่างช้างแต่ละเชือกจะมีเสาโคมไฟต้นอยู่ ถัดออกมาเป็นกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลง ครอบองค์เจดีย์ประธานมีประตูเข้าสู่ลานเจดีย์ทางด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนด้านข้างทั้งสองก่อเรียงศิลาแลงปิดไว้เป็นประตูหลอก นอกกำแพงแก้วด้านหน้าเป็นฐานวิหารขนาดใหญ่ ๗ ห้อง ซึ่งเหลือแต่ฐาน เสาและแท่นประธานทางเบื้องหลังเท่านั้น ทางเดินเข้าสู่วิหารปูด้วยศิลาแลง เป็นทางเล็กๆ

วัดช้างล้อม อำเภอศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย

๓. วัดเจดีย์เจ็ดแถว

อยู่ถัดจากวัดช้างล้มไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณวัดมีคูน้ำและกำแพงศิลาแลงสองชั้นล้อมรอบ เจดีย์ประธานของวัดนี้เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเจดีย์ทรงดอกบัวตูม เจดีย์นี้แต่เดิมมีร่องรอยของการใช้แผ่นสำริดหุ้มอยู่โดยรอบ เพราะยังได้เห็นตะปูสังฆานรปักอยู่เต็มรอบเจดีย์ แต่แผ่นสำริดเหล่านั้นได้สูญพังว้าง

เจดีย์วัดเจ็ดแถว อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หล่นไปจนหมดแล้ว และมีเจดีย์บริวารแบบต่างๆ อีกจำนวน ๓๓ องค์ เจดีย์แต่ละองค์นั้นมีลักษณะและรูปแบบแตกต่างกันไปตามอิทธิพลศิลปะที่รับมา เช่น เจดีย์อิทธิพลศิลปะศรีวิชัยและลังกา แต่งเครื่องประดับ ยอดช่มตรงกลางเป็นแบบพม่าที่เมืองพุกาม เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา เป็นต้น เจดีย์ส่วนใหญ่จะก่อด้วยศิลาแลงใช้สวดหลายปูนปั้นตกแต่งและมีซุ้มพระประธาน ทางด้านเหนือของเจดีย์ประธานมีมณฑป

ลวดลายปูนปั้นวัดนางพญา อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

เครื่องบนหรือเรือนยอดทำเป็นปราสาทสามเจดีย์ (องค์ระฆัง) ด้านหน้าทำเป็นซุ้มประตูทางเข้า มีคูหาไว้พระพุทธรูปอยู่ภายใน ส่วนด้านหลังทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปนาครปรกปูนปั้น ภายในคูหาชั้นในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างสมัยสุโขทัย แต่ปัจจุบันลบเลือนเกือบหมดแล้ว ส่วนด้านหน้าเจดีย์ประธาน มีพระวิหารขนาดใหญ่และมีกำแพงแก้วล้อมรอบวิหารเจดีย์ประธานและเจดีย์ราย กัดจากกำแพงแก้วไปทางด้านหลังวัดเป็นโบสถ์และศาลารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซึ่งเหลือแต่เพียงฐานเท่านั้น วัดนี้เป็นวัดใหญ่ และมีความสวยงามกว่าวัดอื่นๆ จึงสันนิษฐานกันว่า อาจเป็นวัดของท้าวพระยาที่ครองเมืองนี้ และเจดีย์รายอื่นๆ ก็คงเป็นที่บรรจุพระอัฐิธาตุของบรรดาเจ้านายในราชวงศ์สุโขทัยที่ครองเมืองศรีสัชนาลัยนั่นเอง

๔. วัดนางพญา

อยู่กุดจากวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๓๐๐ เมตร บริเวณ

วัดมีกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ มีประตูทางเข้าสามประตู คือด้านตะวันออกเฉียงใต้ และด้านทิศเหนือ ๒ ประตู ด้านหน้าวัดเป็นวิหารขนาดใหญ่ห้องก่อด้วยศิลาแลง ผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือยังทรงรูปอยู่ ๓ ห้องซึ่งบนผนังและช่องลูกกรงนี้มีลวดลายปูนปั้นเป็นลายเครือเถางดงาม ตรงกลางของภาพใหญ่เป็นลักษณะสัตว์ประหลาด คือมีรูปร่างคล้ายคนแต่มีเท้า แวดล้อมด้วยพรรณพฤกษาโดยรอบ ภายในวิหารตามเสาทุกต้นก็ยังมีเทพนม และลวดลายต่างๆ ทำด้วยสังคโลกไม่เคลือบประดับอยู่อีก ต่อจากวิหารบนฐานเดียวกันเป็นเจดีย์ทรงลังกาซึ่งตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสอีกชั้นหนึ่ง และที่ลานทักษิณด้านตะวันออกของเจดีย์นี้มีซุ้มประตูเข้าสู่ภายในเจดีย์ซึ่งเดินวนได้รอบ ภายในองค์ระฆังเป็นส่วนของห้องมณฑปที่มีซุ้มทั้งสี่ด้านตกแต่งลายปูนปั้นเต็มทั้งองค์ แต่ในปัจจุบันเหลือร่องรอยเพียงเล็กน้อย ตอนหลังวัดมีคูโบสถ์ที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขวางแนวกันหน้าของวัด

๕. วัดเขาพนมเพลิง

เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเขาเตี้ยๆ สูงประมาณ ๒๕ เมตร ใกล้กำแพงเมืองด้านตะวันออกเฉียงเหนือ เราสามารถขึ้นไปชมวัดนี้ได้ ๒ ทาง คือ จากทางขึ้นใกล้แก่งหลวงเป็นทางเล็กเดินผ่านบ่อน้ำที่ขุดลงไปในภูเขาทางซ้ายมือ อีกทางหนึ่งคือขึ้นทางบันไดศิลาแลง มีเจดีย์ทรงองค์ระฆังเป็นเจดีย์ประธานของวัด ด้านหน้ามีวิหารขนาด ๖ ห้อง ถัดมาเป็นศาลาขนาดเล็ก ๑ หลัง ต่อจากเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ราย ๓ องค์ ด้านนอกมีกำแพงศิลาแลงสูงประมาณ ๑ เมตร รายรอบไปด้วยเสาหม้อไฟ ด้านหลังระหว่างทางที่ตัดไปยังเขาสวรรณะหิรัญมีอุ้มพระขนาดย่อมก่อด้วยศิลาแลง ชาวบ้านเรียกว่า ศาลเจ้าแม่ละอองสำลี

พระประธานในวิหาร วัดเขาพนมเพลิง

เจดีย์รายวัดเขาพนมเพลิง

ศาลเจ้าแม่ละอองสำลี

วัดเขาสวรรคต

๖. วัดเขาสวรรคต

อยู่ทางทิศตะวันตกห่างจากยอดเขापนมเพลิงประมาณ ๒๐๐ เมตร และมีความสูงกว่ายอดเขापนมเพลิงเล็กน้อย มีทางเดินเชื่อมต่อกันได้ มีเจดีย์ทรงองค์ระฆังทว่าเป็นเจดีย์ประธานของวัดใหญ่โตและสูงมาก ฐานเจดีย์ก็ทำสูงขึ้นไปถึง ๕ ชั้น มีบันไดศิลาแลงเตี้ยๆ สำหรับเดินขึ้นไปบนลานประทักษิณของเจดีย์ได้และด้านหน้าของเจดีย์เป็นฐานวิหารแต่ไม่ใหญ่โตนัก ที่ด้านหลังของเจดีย์ประธานยังมีวิหารน้อยและเจดีย์ขนาดเล็กๆ อยู่อีก และตรงกำแพงแก้วชั้นในทิศตะวันตกเฉียงใต้มีรูปยักษ์ปูนปั้นขนาดใหญ่และรูปสัตว์ รูปปูนปั้นเหล่านี้ชำรุด และล้มลงอยู่กับพื้นดิน ลักษณะของรูปยักษ์คล้ายกับรูปสัตว์วัดช้างล้อมมาก

สุโขทัย รุ่งอรุณแห่งความสุข นับเป็นรุ่งอรุณของประวัติศาสตร์ชาติไทยอันยาวนานกว่า ๗๐๐ ปีมาแล้ว ที่ราชวงศ์พระร่วงได้นำบรรพบุรุษชาวไทยรวมกันพื้นผืนและก่อตั้งบ้านเมืองเป็นรัฐอิสระขึ้น จนกลายมาเป็นรัฐที่มีความสำคัญทั้งในด้านการเมือง การศาสนาและเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในสมัยนั้น ชากอดีตวัฒนธรรมสุโขทัยเป็นความภาคภูมิใจในชาติของคนไทย เป็นหลักฐานอันแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และความวิริยะอุตสาหะของบรรพบุรุษไทย จำนวนวัดมากมายหลายแห่งแสดงถึงหัตถาอันแรงกล้าในพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจอันรุ่งเรืองอีกด้วย

มรดกอันยิ่งใหญ่ที่สุโขทัยมิใช่เพียงอิฐ หิน ปูน ทราย จึงควรรักษาไว้เป็นอนุสรณ์แห่งโลก เพื่อวันหนึ่งโลกจะได้พบ “รุ่งอรุณแห่งความสุข”

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ของจังหวัดสุโขทัย

ถิ่นแสงเลียบแก่งหลวง
แห่งล้ำมให้ล้ำล้ำ
สร้างเวียงสืบวงศ์वार
แล้วสร้างวัดในบริเวณ

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

จากหนังสือเขียนแผ่นเงิน

ย้อนหลังสู่อดีตสมัยก่อนประวัติศาสตร์
ดินแดนที่เป็นที่ตั้งของจังหวัดสุโขทัย และใกล้เคียง
คือ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และแม่น้ำ
ป่าสัก มีผู้คนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตั้ง
หลักฐานเป็นหลักแหล่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาช้านาน
แล้ว และได้พัฒนาเป็นชุมชนขนาดเล็กกระจายอยู่
ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์

ตั้งหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบ เช่น
ขวานหินขัดสมัยยุคหินใหม่จำนวนมากตามลำนํ้ายม
ลำนํ้าน่าน และที่ถ้ำในเขตจังหวัดสุโขทัย และ
จังหวัดพิษณุโลก

ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำยมได้พบโครงกระดูก
มนุษย์ที่ฝังร่วมกับภาชนะดินเผา และลูกปัดพื้นเมือง
ในเขตวัดขมขื่น เมืองเชลียงเก่า อำเภอศรีสัชนาลัย
จังหวัดสุโขทัย ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชุมชนมนุษย์
สมัยปลายยุคโลหะ

ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านได้พบโบราณ
วัตถุเช่น กลองมโหระทึกสำริด ภาชนะและหอกสำริด
ในจังหวัดอุดรดิตถ์ ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์
เป็นลวดลายเรขาคณิตบนแผ่นหิน ที่ถ้ำกา เขาช้างลี้วง
ในเขตอำเภอนครไทย และที่ถ้ำผาแดง เขากะตาน-
เลข ในเขตอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสัก พบหลักฐาน
เกี่ยวกับพิธีการฝังศพมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติ-
ศาสตร์ บริเวณชุมชนโบราณที่เมืองศรีเทพ จังหวัด
เพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นหลักฐานว่าในบริเวณดังกล่าวนี้ มี
ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อน
นานแล้ว

ชุมชนโบราณในเขตลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และแม่น้ำป่าสักคงได้มีพัฒนาการสืบเนื่องเข้าสู่สมัย ทวารวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) สมัย ลพบุรี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘) และ สันนิษฐานว่าคงมีการดำรงสืบต่ออยู่ตลอดมาจนถึง สมัยที่มีการตั้งอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่นในพุทธ- ศตวรรษที่ ๑๘

สมัยทวารวดี ได้พบหลักฐานทางโบราณ- สถานและโบราณวัตถุ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านที่ ชุมชนโบราณบ้านคลองเตือ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร และบริเวณเขาสมอแดง อำเภอ รังทอง จังหวัดพิษณุโลก ในบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสัก ที่ชุมชนเมืองหริเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำยม ที่ชุมชนเมืองเขลียงเก่า อำเภอศรีสาคร จังหวัดสุโขทัย และในบริเวณ ลุ่มแม่น้ำปิง ที่เมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

ที่แหล่งโบราณคดีบ้านวังหาด ตำบลดงลิ้นจี่ อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ได้พบ เครื่องมือ เครื่องใช้ประเภทอาวุธ เช่น หอก มีด เหล็กและสำริด เหวืองประดับ เช่น กำไล ลูกปัดแก้ว ที่สำคัญคือเหรียญเงินที่เป็นรูปดวงอาทิตย์ มีรูปแบบ และลักษณะเหมือนกับที่พบที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดชัยนาท และเมืองพยุ ประเทศพม่า

การพบหลักฐานทางโบราณคดี สมัยทวารวดี ในบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และ แม่น้ำป่าสัก แสดงให้เห็นว่าชุมชนโบราณดังกล่าวนี้ มีความเกี่ยวเนื่องกับชุมชนสมัยทวารวดี ซึ่งมี ศูนย์กลางอำนาจครอบคลุมบริเวณเมืองคู่ของ นครปฐม ภาคกลางของประเทศไทย

ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี ตาม เส้นทางลุ่มแม่น้ำปิงขึ้นไปทางเหนือ ซึ่งเป็นเส้นทาง ติดต่อระหว่างแคว้นทางเหนือ กับแคว้นใน ที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ตามเส้นทางลุ่มแม่น้ำน่าน ไปทางทิศตะวันออก ไปสู่ดินแดนทางภาคตะวันออก เฉียงเหนือ เข้าสู่แม่น้ำโขง และตามเส้นทาง

วัดขมขึ้น เมืองเขลียงเก่า อำเภอศรีสาคร

จาก ลุ่มแม่น้ำน่านลงมาทางใต้ ลงมาที่ราบลุ่มภาคกลางนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าบริเวณพื้นที่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ยม น่าน และป่าสักนั้นคงเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างอาณาจักร และแว่นแคว้นโบราณที่ตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทยและใกล้เคียง ชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำดังกล่าวนี้ คงได้เติบโตขึ้นเป็นชุมชนในระดับเมืองในช่วงสมัยทวารวดี

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากลักษณะทางกายภาพของตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนในดินแดนลุ่มแม่น้ำยมและลุ่มแม่น้ำน่าน มีการก่อสร้างคูน้ำคันดินล้อมรอบเป็นคูกำแพงเมือง และสร้างศาสนสถานสำคัญอยู่กลางเมือง อันเป็นคติที่เลียนแบบเมืองในอาณาจักรขอมโบราณ แสดงให้เห็นว่าชุมชนดังกล่าวนี้ได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นชุมชนในระดับเมืองเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

เมืองที่พบหลักฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นรุ่นแรกๆ ในบริเวณดินแดนดังกล่าวนี้ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน คือ เมืองทุ่งยั้ง เขตอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีร่องรอยคูน้ำคันดินอันซับซ้อน และมีวัดพระธาตุทุ่งยั้งเป็นศูนย์กลางเมือง

อีกเมืองหนึ่งในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน คือ เมืองสองแคว หรือเมืองพิษณุโลกเดิม ซึ่งศูนย์กลางเมืองอาจอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก หรือที่วัดจุฬามณี

ส่วนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยม คือ เมืองเซียงเก่า ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ ตรงจุดที่ลำน้ำไหลคดงเป็นไส้ไก่ ศูนย์กลางของเมืองอยู่บริเวณพระบรมธาตุเซียง เมืองนี้มีลำน้ำล้อมรอบเป็นธรรมชาติ มีลำน้ำยมนานทั้งสามด้าน น้ำเซาะตลิ่งพังตลอดเวลา จึงได้มีการย้ายเมืองไปทางตะวันตกติดเชิงเขา โดยใช้แม่น้ำยมเป็นคูเมืองด้านตะวันออกเพียงด้านเดียว และขุดคูเมืองล้อมรอบอีก ๓ ด้าน เมืองที่ขยายภายหลังเรียกว่าเมืองศรีสัชนาลัย

อีกเมืองหนึ่งในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยม

พระอุโบสถ หน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขมือง อำเภอศรีสัชนาลัย

แนวกำแพงเมืองเซียงเก่า อำเภอศรีสัชนาลัย

พระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองสุโขทัย

คือ เมืองสุโขทัยเก่า ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม ห่างจากเมืองสุโขทัยลงมาทางใต้ เมืองสุโขทัยโบราณนั้น เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศจะพบว่าเป็นเมืองสองเมืองซ้อนกันอยู่ เมืองเก่าเมื่อแรกเริ่มก่อตั้งนั้นอยู่ที่บริเวณวัดพระพายหลวง ส่วนเมืองรุ่นหลังเป็นเมืองที่เก็บสืบทอดแบบวัดสุทัศน์สามชั้น มีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมือง

เมืองสุโขทัยเก่าที่วัดพระพายหลวง มีคูน้ำล้อมรอบสามชั้นด้วยกัน ศูนย์กลางของเมืองคือพระปรางค์สามองค์ของวัดพระพายหลวง ตั้งเรียงเป็นแนวจากเหนือไปใต้

หลักฐานทางโบราณสถาน และโบราณวัตถุของเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านในระยะเริ่มแรกนี้ เป็นลักษณะศิลปะขอม ซึ่งเรียกว่าศิลปะแบบลพบุรี แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแคว้นละโว้หรือลพบุรี เมืองขนาดใหญ่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง และเป็นเมืองสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรขอมในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘

ดังเช่นพระปรางค์วัดพระพายหลวง ในเมืองสุโขทัย ซึ่งสร้างด้วยศิลาแลง ประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น แบบแผนการก่อสร้างเลียนแบบอย่างศิลปะขอม ปูนปั้นที่ซุ้มด้านทิศตะวันตกของปรางค์องค์ทิศเหนือ เป็นพระพุทธรูปและสาวกแสดงฝีมือช่างที่เป็นแบบเดียวกันกับภาพปูนปั้นพระพุทธรูปที่ซุ้มด้านทิศเหนือ ของปรางค์วัดมหาธาตุลพบุรี ซึ่งมีอายุประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘

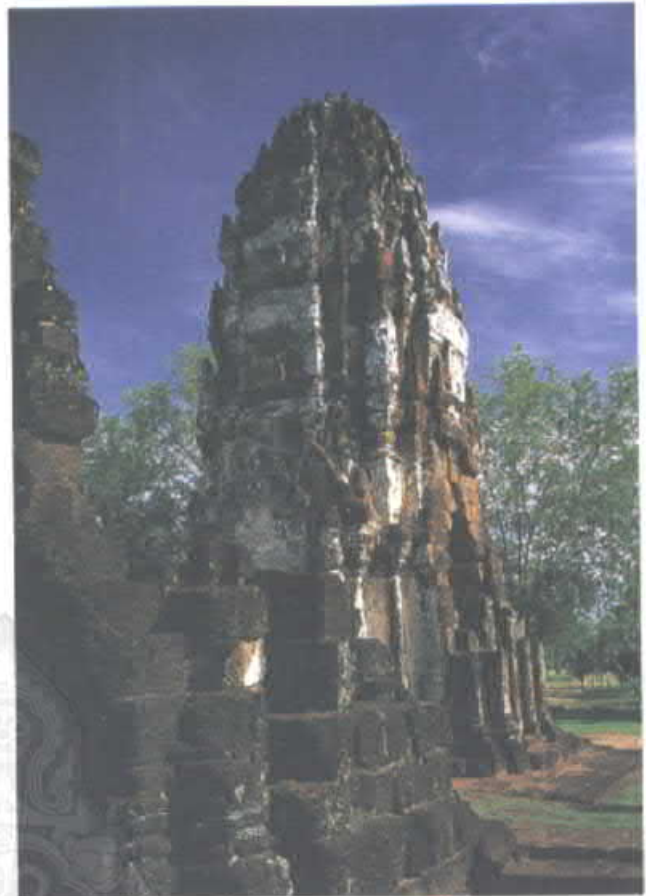
บริเวณเชิงเขาหลวง ในเขตท้องที่ตำบลนาสระลอก อำเภอกิรีมาศ จังหวัดสุโขทัย พบปราสาทก่อด้วยอิฐ มีลักษณะศิลปะร่วมกับศิลปะขอม ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ชาวบ้านเรียกว่าวัดปู่จ๋า เป็นโบราณสถานที่มีอิทธิพลศิลปะขอมที่เก่าที่สุดในจังหวัดสุโขทัย

นอกจากนั้นซากโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่บริเวณเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พระปรางค์วัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก ต่างมีลักษณะศิลปกรรมสมัยลพบุรีเช่นกัน

การที่บริเวณลุ่มแม่น้ำยม และลุ่มแม่น้ำน่าน มีศิลปวัตถุและโบราณสถานแบบขอม ตลอดจนหลักฐานการพบศิลาจารึก รวมทั้งหลักฐานจากตำนานและพงศาวดาร ทำให้มีการสันนิษฐานว่าดินแดนบริเวณดังกล่าวนี้อยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของขอม และในระบอบที่ขอมเรืองอำนาจอยู่นั้น ชาวไทยได้ค่อยๆ อพยพเป็นกลุ่มชนเล็กๆ เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของขอม ซึ่งจะเห็นได้จากพงศาวดารเหนือ มีข้อความกล่าวถึงพระเจ้าผู้มียวราชสิทธิ์ผู้เป็นนายกองส่งส่วยน้ำให้กับพวกขอม ซึ่งต่อมาพระเจ้ารุ่งได้ครองกรุงสุโขทัย

เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง ชาวไทยที่อยู่ภายใต้การปกครองของขอม มีกำลังเข้มแข็งขึ้น จึงได้รวมกำลังกันขับไล่พวกขมออกจากดินแดนแถบนี้ และตั้งตัวเป็นอิสระ ตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรไทย

ปัจจุบันมีนักประวัติศาสตร์บางท่าน ที่ให้

พระปรางค์วัดพระพายหลวง อำเภอกิรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

ลวดลายปูนปั้นบนซุ้มประตูวัดพระพายหลวง

วัดพระพายหลวง สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิมของเมืองสุโขทัย

ความสัมพันธ์กับชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งในดินแดนประเทศไทยมาก่อนหน้านั้น ได้เสนอแนวคิดใหม่ที่ว่า สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของชนชาติไทย ในสมัยนั้นบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่แบ่งออกเป็นแคว้นๆ เช่น แคว้นอยุธยา แคว้นนครศรีธรรมราช แคว้นล้านช้าง และแคว้นล้านนาไทย เป็นต้น ประชาชนในสมัยโบราณนั้นไม่มีความรู้สึกแบ่งกันในเรื่องเชื้อชาติ แต่มีความรู้สึกว่าตนเป็นชาวแคว้นนั้น แคว้นนี้แทนผู้คนเหล่านี้มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน คือ รับอารยธรรมมาจากอินเดียเหมือนกัน แคว้นเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกันในทางเป็นมิตร เป็นเมืองพี่เมืองน้องกัน แต่ในบางครั้งก็มีการขัดแย้ง รบพุ่งกันในระหว่างบ้านเมือง และหลักฐานที่จะยืนยันว่าขอมมีอำนาจทางการเมืองเหนือดินแดนในประเทศไทยมีไม่เพียงพอ อิทธิพลของศิลปกรรมแบบขอมในเมือง

ไทย แสดงได้แต่เพียงการเกี่ยวข้องในทางวัฒนธรรมเท่านั้น

ชุมชนในบริเวณลุ่มแม่น้ำยม และลุ่มแม่น้ำน่าน ซึ่งปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแคว้นละโว้ หรือลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางอำนาจสำคัญในที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง เป็นเมืองที่มีเส้นทางการคมนาคมทางน้ำออกสู่ทะเลได้สะดวก และสามารถค้าขายติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเลไกลๆ ออกไป เช่น จีน และอินเดีย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นไปนั้น บ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาดำรงมีบทบาทในการค้าขายกับจีน อินเดีย ลังกา พุกาม และขอม การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าได้เปิดเส้นทางคมนาคมจากฝั่งทะเลเข้าสู่บริเวณภายใน ก่อให้เกิดเส้นทางการค้าทางบกติดต่อกันมาระหว่างบ้านเมืองภายใน และกับบ้านเมืองชายฝั่งทะเล

พระพุทธรูปปูนปั้นหน้าพระปรางค์วัดพระศรีรัตน-
มหาธาตุเขลียง

ชุมชนเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำยม และแม่น้ำ
น่าน ก็ตั้งอยู่บนเส้นทางการคมนาคมติดต่อทาง
การค้าของเมืองภายใน ยาจจะเป็นศูนย์กลางการ
รวบรวมสินค้าป่าล่าเลี้ยงส่งไปยังแคว้นละโว้เพื่อ
เป็นสินค้าออกที่นำไปจำหน่ายแลกเปลี่ยนยังดินแดน
ที่ห่างไกลอีกทอดหนึ่ง

เมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำยม และที่ราบลุ่ม
แม่น้ำน่าน ในฐานะเป็นเมืองภายใน จึงเป็นที่
ที่มีการแลกเปลี่ยน โยกย้าย ถ่ายเทผู้คนจากชุมชน
บ้านเมืองอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ก่อให้เกิดการขยายตัว
ของชุมชนเมือง นำไปสู่การสร้างบ้านแปลงเมือง มี
การสร้างความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ
เศรษฐกิจ และการเมือง เกิดการรวมตัวกัน หรือ
การสู้รบแย่งชิงอำนาจกันเอง

ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ชุมชนเมือง
ในบริเวณลุ่มแม่น้ำยม และบริเวณลุ่มแม่น้ำน่าน
ได้ขยายตัวออกเป็นแคว้นแคว้น และอาณาจักรใน
ระยะต่อมา

วัดเจติยเจ็ดแนว เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง
สันนิษฐานว่าเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิของพระราชาวงศ์สุโขทัย

พระอัฐารส พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย วัดสะพานหิน อำเภอเมืองสุโขทัย

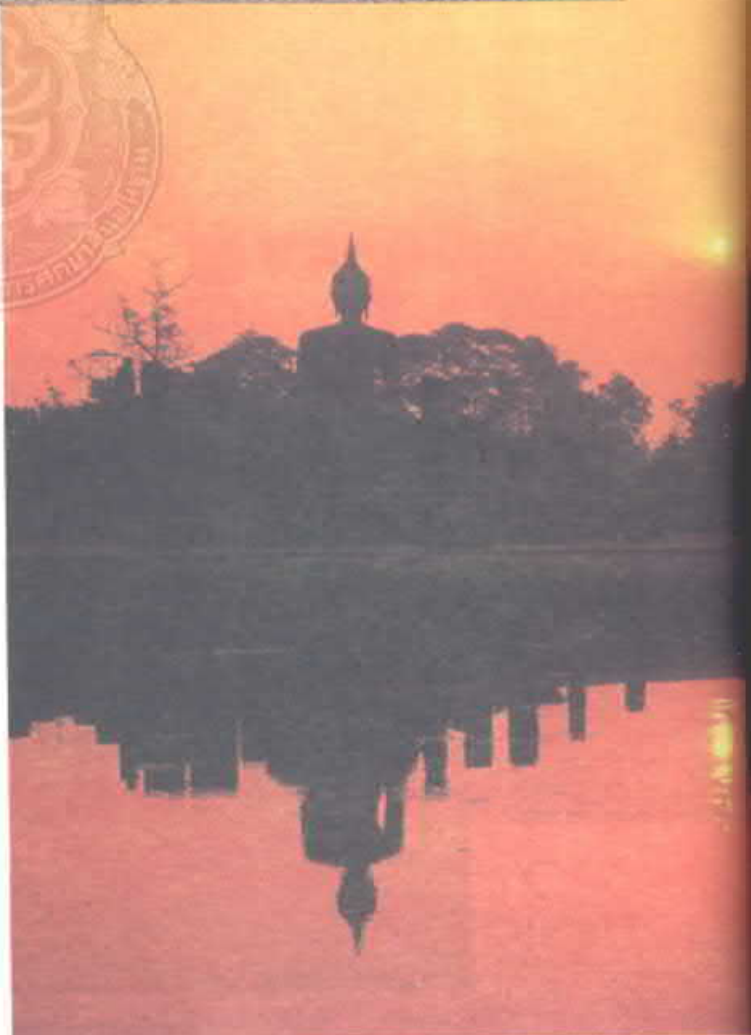

มณฑปประชาชนวัดศรีชุม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป
ปูนปั้นปางมารวิชัย ปราภฏเรียกในศิลาจารึกว่าพระอจนะ

พัฒนาการทางการเมือง

การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยเท่าที่ปรากฏหลักฐาน แคว้นขวันสุโขทัยได้ก่อตั้งขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยศูนย์กลางอำนาจของสุโขทัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำยมและลุ่มแม่น้ำน่านกันเป็นที่ตั้งของเมืองศรีสัชชนาลัย สุโขทัยในลุ่มแม่น้ำยม และสระหลวง สองแควในลุ่มแม่น้ำน่าน ต่อมาจึงได้ขยายตัวไปทางด้านตะวันตกบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง และทางตะวันออกบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสัก

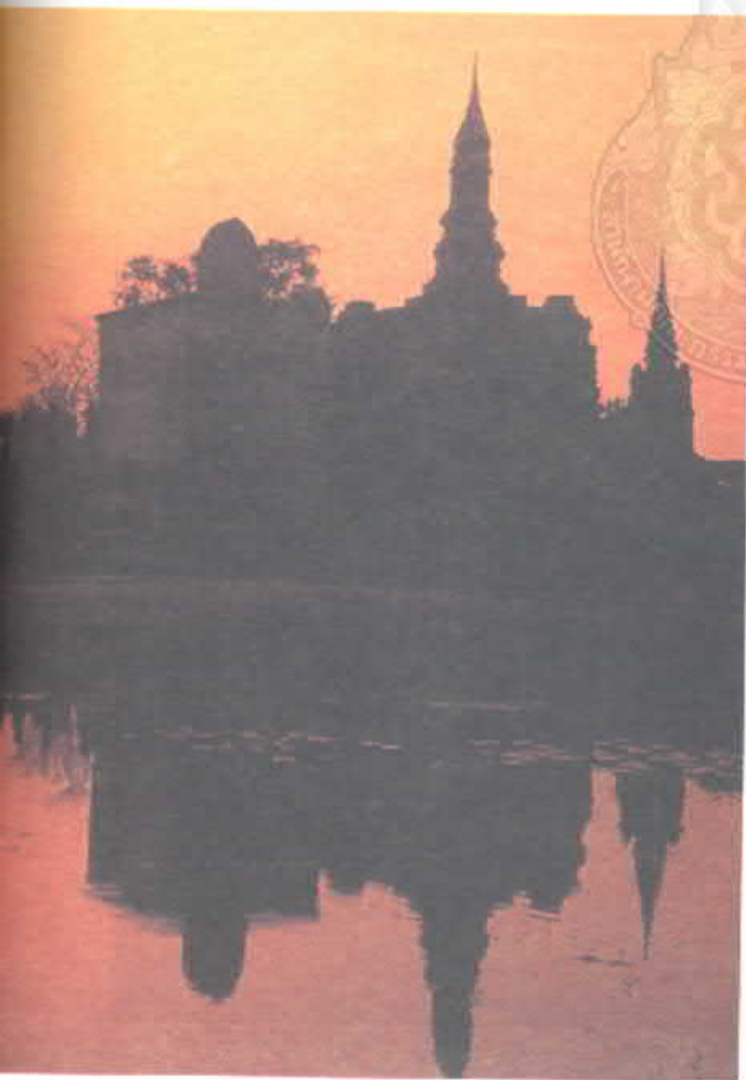
จากศิลาจารึกหลักที่ ๒ ศิลาจารึกวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย ได้กล่าวถึงการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนเมืองในลุ่มแม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ในรัชสมัยของพ่อขุนศรีนา-นำดม ขุนในเมืองเชลียง ได้ครอบครองเมือง

วัดมหาธาตุ วัดสำคัญแห่งเมืองสุโขทัย

พระอจนะ ในมณฑปประธานวัดศรีชุม

ศรีสัชนาลัย สุโขทัย เมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการขยายเมือง โดยการรวมเมืองเป็นเมืองคู่ ดังปรากฏเรียกในศิลาจารึกว่า นครสองอัน การรวมเมืองเป็นเมืองคู่นี้เป็นการรวมทรัพยากร สำหรับการขยายเมืองให้เป็นแคว้นแคว้นใหญ่ได้ขึ้น พระองค์มีโอรส ๒ พระองค์ คือ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด และพระยาคำแหงพระราม เจ้าเมืองสระหลวง สองแคว (เมืองพิษณุโลก)

พ่อขุนผาเมืองนี้ ปรากฏความในจารึกว่า กษัตริย์ขอมในสมัยนั้นซึ่งสันนิษฐานว่า คือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๑) ได้กราขธิดา คือนางสุขรมาหาเทวีให้เพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรี พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องราชูปโภค คือพระขรรค์ชัยศรี และพระนามเฉลิมพระเกียรติว่า ศรีอินทราทิตย์ หรือศรีอินทรบดินทราทิตย์

อาณาเขตของกรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนศรีนาวนำถม คงไม่กว้างขวางเท่าใดนัก สันนิษฐานว่า ครอบคลุมถึงเมืองฉอด (เมืองสอด) ลำพูน พิษณุโลก และอำนาจในการควบคุมเมืองในอาณาเขตในสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถมคงไม่มั่นคงนัก แต่ละเมืองคงเป็นอิสระในการปกครองตนเอง เมืองหลายเมืองคงเป็นเมืองในระบบเครือญาติ หรือเมืองที่มีสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน ภายหลังเมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมสิ้นพระชนม์ คงเกิดความวุ่นวายในเมืองสุโขทัย ขอมสบาดโขลญลำพง ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นเจ้าเมืองลำพง ซึ่งเป็นเมืองที่ปรากฏชื่อในศิลาจารึก หรืออาจเป็นขุนนางขอม ที่กษัตริย์ขอมส่งมากำกับดูแลอยู่ที่สุโขทัย ได้นำกำลังเข้ายึดเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และเมืองใกล้เคียงไว้ได้ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด และพระสหายคือพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ได้รวมกำลังกันปราบปรามจนได้ชัยชนะ พ่อขุนบางกลางหาวยึดได้เมืองศรีสัชนาลัย ส่วนพ่อขุนผาเมืองเข้ายึดเมืองสุโขทัยไว้ได้ เมื่อได้เมืองสุโขทัยแล้ว พ่อขุนผาเมืองได้ทรงมอบเมือง

สุโขทัยให้แก่พ่อขุนบางกลางหาว พร้อมทั้งพระนาม
ซึ่งกษัตริย์ขอมเคยแต่งตั้งพ่อขุนผาเมือง คือ
ศรีอินทราทิตย์ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พ่อขุน-
บางกลางหาว จึงได้ขึ้นครองราชย์ ณ เมืองสุโขทัย
มีพระนามว่า **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์** เป็นปฐม-
กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้กลับ
ไปครองเมืองราชดงเดิม

กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย

จากศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ ซึ่งจารึกในปี
พ.ศ. ๑๙๓๕ ได้กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์
ราชวงศ์พระร่วง ที่ครองกรุงสุโขทัย ซึ่งคณะ-
กรรมการชำระประวัติศาสตร์มีมติว่า กษัตริย์
ราชวงศ์พระร่วง ที่ครองกรุงสุโขทัย มีทั้งสิ้น ๔
พระองค์ ดังนี้

๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (ราวพ.ศ. ๑๙๓๕ - ปีใดไม่ปรากฏ) ศาลตามหาแสง มีเนื้อฐานว่าเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู
ลักษณะศิลปะขอมแบบบายน

วัดพระพิฆเณศ ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ ในเมืองสุโขทัย

พระปรางค์สามองค์ วัดศรีสวย ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิมเป็นเทวสถาน ต่อมาดัดแปลงเป็นวัดในพระพุทธศาสนา

๓. พ่อขุนบานเมือง (ปีใดไม่ปรากฏ -

พ.ศ. ๑๘๒๒)

๓. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ.

๑๘๒๒ - พ.ศ. ๑๘๕๑)

๔. พระยาเลอไทย (พ.ศ. ๑๘๔๑ ปีใด
ไม่ปรากฏ)

๕. พระยารัษฎาธิปไตย (ปีใดไม่ปรากฏ -
พ.ศ. ๑๘๕๐)

๖. พระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระยา-
ลีไทย (พ.ศ. ๑๘๕๐ - ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๕๑ - พ.ศ.
๑๘๕๓)

๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๒ (ระหว่าง
พ.ศ. ๑๘๕๓ - ๑๘๕๓ - พ.ศ. ๑๘๕๔)

๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๓ หรือพระยา-
ลีไทย หรือลีไทย (พ.ศ. ๑๘๕๔ - พ.ศ. ๑๘๖๒)

๙. พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)
ครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกรุง

วัดชนช้าง อำเภอกันทรวิชัย

สุโขทัยขณะนั้น (พ.ศ. ๑๘๖๒ - พ.ศ. ๑๘๖๓) และ
พระยาราม ครองเมืองสุโขทัย

ในระยะเริ่มต้นของราชวงศ์พระร่วง
สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์นั้น อำนาจทางการเมือง
คงไม่มั่นคงนัก เมืองบางเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำยม
และแม่น้ำน่านคงมีอิสระในการปกครองตนเอง

ดังเช่น เมืองรัต ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเมืองที่มี

อำนาจมาก มีเมืองออก หรือเมืองขึ้นหลายเมือง
นั้น พ่อขุนผาเมืองก็คงปกครองอยู่

เมืองสระหลวง สองแคว (เมืองพิษณุโลก)
ในลุ่มแม่น้ำน่านนั้น พระยาเจ้าแห่งพระราม พระโอรส
ของพ่อขุนศรีนาวนำถมก็คงปกครองอยู่เช่นกัน

ลักษณะการปกครองของสุโขทัยในระยะเริ่ม
ต้นนี้ สันนิษฐานว่า คงเป็นการปกครองแบบนครรัฐ
ทัย แต่ละเมืองมีการปกครองเป็นอิสระ ไม่มีการ
รวมอำนาจไว้ ณ ศูนย์กลางของเมืองใดเมืองหนึ่ง
โดยตรง ในบางครั้งเมืองเหล่านี้จะรบพุ่ง แย่งชิง
อำนาจกันเองหรือทำศึกสงครามเพื่อความมั่นคง
หรือขยายอำนาจทางการเมือง ดังปรากฏในศิลา
จารึกหลักที่ ๑ ว่า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดได้ยกทัพ
มาตีเมืองตาก ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงยกกองทัพจากเมืองสุโขทัย
ไปป้องกันเมืองตาก โดยมี พระรามราชโอรส ซึ่งมี
พระชนมายุ ๑๙ พรรษาไปด้วย การรบของทั้งสอง
ฝ่ายได้ทำยุทธหัตถี (การรบบนหลังช้าง) ในตอน
แรกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นฝ่ายเสียเปรียบ ช้างที่
ประทับของพระองค์สู้กำลังข้าศึกไม่ได้ พระรามได้รับ
โลช้างเข้าไปช่วย และสู้รบกับขุนสามชนจนได้
ชัยชนะ ความกล้าหาญของพระรามในครั้งนี้พ่อขุน-
ศรีอินทราทิตย์จึงพระราชทานนามให้เป็น รามคำ-
แหง ซึ่งหมายถึง รามผู้กล้าหาญ เข้มแข็งในการรบ

หลังจากศึกครั้งนี้ เข้าใจว่าฐานะทางการเมือง
ของสุโขทัยมีความมั่นคงเพิ่มขึ้นและคงมีการทำ
สงครามเพื่อขยายอาณาเขตสุโขทัยให้กว้างขวางออกไป

ภายหลังที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์สิ้นพระชนม์
พ่อขุนบานเมืองราชโอรสองค์ใหญ่ ได้ขึ้นครองราชย์
ที่สุโขทัยสืบต่อมา ในสมัยนี้สุโขทัยได้ขยายอำนาจ
ทางการเมืองด้วยการทำสงครามกับเมืองต่างๆ เช่น
เดียวกับสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ โดยมีพระอนุชา
คือพ่อขุนรามคำแหงเป็นแม่ทัพ ดังปรากฏข้อความ
ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

กูไปที่บ้านท่าเมือง ได้ช้าง ได้วง ได้บัว

พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาวัดสระศรี อำเภอเมืองสุโขทัย

ได้นำง ได้เจียน ได้ทอง ภูเอามาเวนแก่พ่อภู
พ่อภูตายยังพี่ภู ภูพำน้ำเรอแก่พี่ภู ดังบำเรอ
แก่พ่อภู

เมื่อพ่อขุนบานเมืองสิ้นพระชนม์ พ่อขุน-
รามคำแหงมหาราชได้ครองกรุงสุโขทัยสืบต่อมา
การที่พระองค์เป็นกษัตริย์นักรบ และนักปกครองที่มี
ความสามารถ อาณาเขตในสมัยของพระองค์จึงได้
แผ่ขยายกว้างไกล ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑
กล่าวถึงเขตแดนสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง
มหาราชไว้ว่า ทางทิศเหนือ มีเมืองแพะ เมืองน่าน
เมืองหลัว ถึงเมืองหลวงพระบาง ทิศตะวันออก มี
เมืองสระหลวง สองแคว ลุมบาจาย สคา ถึงเมือง
เวียงจันทร์ ทางทิศตะวันตก มีเมืองลวด เมือง
หงสาวดี จนสุดชายฝั่งทะเล ทางทิศใต้ มีเมือง
คณฑี เมืองพระบาง เมืองแพรก เมืองสุพรรณภูมิ
เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองนครศรีธรรมราช
จนสุดชายฝั่งทะเล

จะเห็นว่า ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง
นี้ อาณาจักรสุโขทัยได้ครอบครองเมืองในลุ่มแม่น้ำ
ปิง ยม น่าน และป่าสัก ได้ทั้งหมด อันเป็นการ
รวบรวมเมืองบ้านที่เมืองน้อย ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การ
ครอบครองของราชวงศ์พญขุนศรีนาวนำถมให้เป็น
แคว้นแคว้นเดียวกัน และขยายอาณาเขตไปยัง
ดินแดนห่างไกลออกไป

จากเอกสารของจีน ได้กล่าวถึงการขยาย
อาณาเขตของพ่อขุนรามคำแหงฯ ไปยังดินแดนทางใต้
ว่าในปี พ.ศ. ๑๘๒๓ ได้ได้เมืองนครศรีธรรมราช
และเมืองในแหลมมลายู ตลอดจนยะโฮร์ และ
ต่อมาได้ได้กัมพูชา และจากพงศาวดารเหนือได้กล่าวถึง
พระเจ้าฟ้ารั่ว หรือมะกะโท ผู้เป็นราชบุตรเขยของ
พ่อขุนรามคำแหงฯ ซึ่งต่อมาได้ครองเมืองมอญ
แสดงถึงการขยายอาณาเขตของพระองค์ไปทาง
ตะวันตก ได้หัวเมืองมอญด้วยสันติวิธี

เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาวิเศษระสงคราม อำเภอเมืองสุโขทัย

กว้างขวางนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของการยอมรับอำนาจและความเข้มแข็งของศูนย์กลางอำนาจที่เมืองสุโขทัย อันเป็นผลจากการสะสมกำลังคน ที่ได้จากการทำสงครามกวาดต้อนผู้คน และแรงงานจากเมืองต่างๆ ซึ่งดำเนินมาตั้งแต่ก่อนรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงฯ นอกจากนี้เนื่องจากพระองค์มีสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองใหญ่ๆ ใกล้เคียง ได้แก่ พ่อขุนมั่งรายแห่งอาณาจักรล้านนา และพระยาจำเมืองแห่งอาณาจักรพะเยา ได้ทำข้อตกลงที่จะช่วยเหลือกันและกันเมื่อถูกรุกรานจากอาณาจักรอื่น

ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นช่วงสมัยที่สุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ซึ่งนอกจากการทำสงครามเพื่อขยายอาณาเขตแล้ว ความรุ่งเรืองของสุโขทัยอาจเนื่องมาจากการที่สุโขทัยตั้งอยู่ในเส้นทางทางการค้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ และเมื่อการค้าขยายตัวเพิ่มขึ้น สุโขทัยซึ่งอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่สามารถค้าขายติดต่อกับบ้านเมืองต่างๆ ได้โดยรอบ โดยมีเส้นทางทางเดินทางไปทางเหนือถึงลุ่มแม่น้ำโขง ทางตะวันตกมีเส้นทางติดต่อกับเมืองพุกามและหัวเมืองมอญ ซึ่งสามารถออกทะเลเบงกอลติดต่อกับลังกาและอินเดียได้ ส่วนทางใต้มีเส้นทางเดินทางผ่านลุ่มแม่น้ำปิง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ผ่านนครศรีธรรมราชออกสู่ทะเล สันนิษฐานว่า สุโขทัยอาจเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าแบบกองคาราวาน และสุโขทัยเองอาจจะค้าของป่า และแร่ธาตุสำคัญ

นอกจากนี้สุโขทัยยังยอมเป็นเมืองผ่านทางการค้า โดยอนุญาตให้พ่อค้าเอาสินค้าไปค้าขาย แลกเปลี่ยนได้โดยไม่เก็บภาษีผ่านด่าน เป็นการส่งเสริมให้มีคนมาค้าขายที่สุโขทัยเพิ่มขึ้น ดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า เจ้าเมืองบ่เอาจกอบ ในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจะใคร่ค้าช้างค้า ใครจะใคร่ค้าม้าค้า ใครจะใคร่ค้าเผื่อนค้าทองคำ จึงอาจเป็น

ฐานเจดีย์วัดสรศักดิ์ อำเภอเมืองสุโขทัย

เนินปราสาท เขตพระบรมมหาราชวัง

วัดระฆังทองกลาง อำเภอเมืองสุโขทัย

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้คนจากที่ต่างๆ โยกย้ายเข้ามา
สู่ดินแดนในอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย ดัง
ปรากฏข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า พ่อขุน-
รามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นขุนใน
เมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ทั้งமாகว ลาวแลไทย
เมืองไต่หล้าฟ้า ภู...ไทยขาวู ชาวของ มาออก

เมื่อสิ้นรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงฯ
ทายาทของพระองค์อีกสองพระองค์ ได้ครองสุโขทัย
สืบต่อมา ปรากฏพระนามในศิลาจารึกว่า พระยา-
เลอไทย และพระยาจันทนม ไม่ปรากฏเรื่องราวใน
หลักฐานเกี่ยวกับการปกครองในสมัยของกษัตริย์
ทั้งสองพระองค์นี้ ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก
เพียงว่า หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงฯ เมืองต่างๆ ใน
อาณาเขตของสุโขทัยได้แยกตัวเป็นอิสระ ไม่ยอมรับ
ศูนย์อำนาจที่เมืองสุโขทัย เหมือนดังเช่นสมัยที่
พ่อขุนรามคำแหงฯดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ปรากฏ
ข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๓ ศิลาจารึกนครชุม
จังหวัดกำแพงเพชร ว่า บ้านเมืองขาด...หลายบัน
หลายท่อนแซว หลายบันหลายท่อน ดังเมือง
ท...นกเป็นขุนหนึ่งเมืองคนก็ พระบาง หาเป็น
ขุนหนึ่ง เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่ง....

ความแตกแยกของเมืองต่างๆ ในอาณาจักร
สุโขทัย หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงฯนั้น อาจเนื่อง
มาจากศูนย์กลางอำนาจปราศจากความเข้มแข็ง
บ้านที่เมืองน้องในอาณาจักรสุโขทัยได้แตกแยกออก
ถี่ย่านาจปกครองตนเองโดยไม่ขึ้นแก่กัน เมือง
ประเทศราชที่มีกำลังกล้าแข็ง พวกกันแยกตัวเป็น
อิสระ เช่นเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองหงสาวดี

พระยาจันทนมคงสวรรคตลงโดยกะทันหัน
ในปี พ.ศ. ๑๘๔๐ ทำให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติขึ้น
ในกรุงสุโขทัย พระยาสิทธิไทย ซึ่งเป็นหลานของ
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ครองราชย์อยู่ที่เมืองศรี-
สัชนาลัยได้ยกกำลังเข้ายึดเมืองสุโขทัย และจับศัตรู
ที่คบคิดชิงราชสมบัติประหารชีวิตเสียทั้งหมด แล้ว
เสด็จขึ้นครองเมืองสุโขทัยในปีนั้น

พระยาสิทธิไทย ได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัย เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๐ ในสมัยของพระองค์ได้พยายามที่จะสร้างอำนาจทางการเมืองของสุโขทัยให้เข้มแข็งขึ้นมาใหม่ ด้วยการทำสงครามรบพุ่งกับเมืองต่างๆ เพื่อรวบรวมเมืองต่างๆ เข้ามาในอาณาจักร

อาณาจักรสุโขทัยในสมัยของพระยาสิทธิไทย ครบคลุมเมืองต่างๆ ในดินแดน ระหว่างแม่น้ำปิง แม่น้ำน่าน และแม่น้ำป่าสัก มีเมืองเชียงทอง (ตาก) กำแพงเพชร พระบาง (นครสวรรค์) ปากยม (พิจิตร) สองแคว สระหลวง (พิษณุโลก) ขึ้นไปถึงกลุ่มเมืองราด เมืองสกา เมืองลุมบาจาย และเมืองน่าน

ในปี พ.ศ. ๑๙๐๕ พระยาสิทธิไทย ได้ยกทัพไปตีเมืองต่างๆ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักและบริเวณแม่น้ำน่านได้ทั้งหมด พระองค์จึงได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ เมืองสองแคว หรือพิษณุโลกนานถึง ๗ ปี

ในสมัยพระยาสิทธิไทย เมืองพิษณุโลกได้เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัย (ประมาณ

พ.ศ. ๑๙๐๕ - พ.ศ. ๑๙๑๑) การที่พระองค์เสด็จมาประทับที่เมืองพิษณุโลกนั้น คงเพื่อควบคุมเมืองที่พระองค์ปราบปรามได้ให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ตลอดรัชสมัยของพระยาสิทธิไทย พระองค์ต้องเผชิญกับการคุกคามของศูนย์อำนาจทางการเมือง ที่กระหนาบแคว้นสุโขทัยอยู่ คือ เชียงใหม่ ทางเหนือ และอยุธยาทางใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจทางการเมืองของอยุธยา ที่เข้มแข็งและขยายตัวอย่างรวดเร็ว อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระองค์ต้องย้ายศูนย์อำนาจทางการเมืองปกครองจากเมืองสุโขทัย ไปอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งจะสามารถควบคุมการเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำน่าน และตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำป่าสักได้

ในการดำเนินการแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองของสุโขทัยนั้น พระยาสิทธิไทยได้กระทำควบคู่กับการเผยแพร่วัฒนธรรมพระพุทธศาสนา คือการสถาปนาพระบรมธาตุ และพระพุทธรูปเจ้าขึ้น ณ

เจดีย์ทรงลังกา วัดเจดีย์สี่ห้อง อำเภอศรีสัชนาลัย

วัดป่ามะม่วง ปรากฏชื่อพราหมณ์ให้ลาจารึกพระยาสิทธิไทย สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๑๙

เมืองสำคัญ หรือเมืองที่อยู่ในเส้นทางคมนาคม เช่น สระหลวง ศรีสัชนาลัย บางพาน และพระบาง พริกกัณฑ์นั้นพระองค์ก็ได้ประกาศพระนามเป็น พระมหาธรรมราชา คือ กษัตริย์ผู้ทรงมีความเป็น ขรรณอันยิ่งใหญ่ ตามกล่าวไว้ในรัชสมัยของพระยาสิทธิไทย พระพุทธศาสนาสังคาวงศ์ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการขยายอำนาจทางการเมืองของพระองค์

ในช่วงปลายสมัยของพระองค์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แห่งอยุธยา (พระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) ได้ยกกองทัพมาโจมตีและยึดเมืองชัยนาท พระยาสิทธิไทยต้องขอคืนด้วยสันติวิธี ดังนั้นเขตแดนของสุโขทัยในปลายสมัยพระยาสิทธิไทย จึงเหลือเพียงด้านตะวันออกถึงแม่น้ำน่าน ทางใต้ถึงนครสวรรค์ ทางตะวันตกถึงแม่น้ำปิง และทางเหนือถึงเมืองน่านเท่านั้น

ภายหลังที่พระยาสิทธิไทยสวรรคตแล้ว พระ-

ราชโอรสของพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อมา พระโอรสองค์นี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีพระนามเต็มว่าอย่างไร เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วใช้พระนามว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๒

ในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ เป็นช่วงสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเริ่มมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งในการสงคราม สุโขทัยทำสงครามกับอยุธยาหลายครั้ง

ในปี พ.ศ. ๑๙๑๔ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ของอยุธยา (ขุนหลวงพระจ้าว พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑) ได้ยกทัพมาตีเมืองชัยนาทของสุโขทัยหลายครั้ง ทำให้สุโขทัยต้องสูญเสียผู้คนและทรัพย์สินในการสงคราม

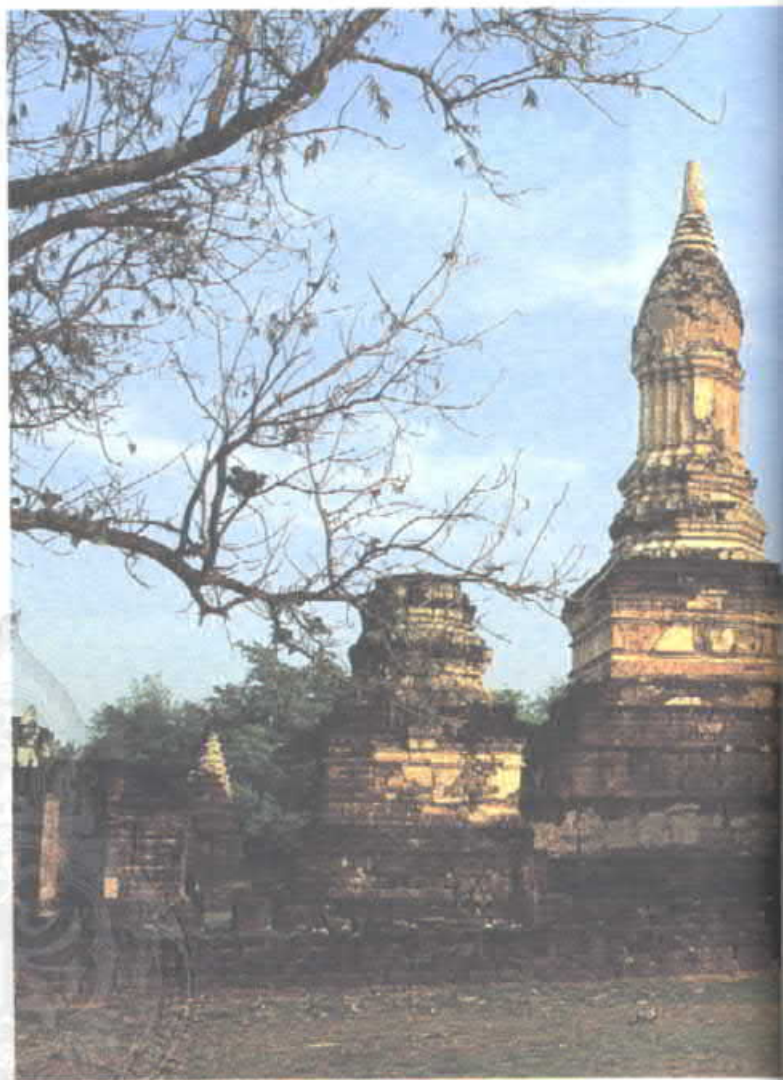
ในปี พ.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๑๙ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้ยกทัพมาโจมตีเมืองพิษณุโลก เมืองน่านได้ยกกองทัพมาช่วยสุโขทัยสู้รบกับอยุธยา แต่ก็สู้กองทัพอยุธยาไม่ได้ ชาวพิษณุโลกถูกกองทัพ

อยุธยาवादตอนไปเป็นจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. ๑๙๒๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้ยกทัพมาตีเมืองชากังราว (กำแพงเพชร) พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ทรงยกทัพมาตั้งรับที่เมืองชากังราว แม้จะทรงพยายามต้านทานกองทัพอยุธยาอย่างเต็มความสามารถ แต่ไม่สามารถต้านทานได้ จึงต้องเสด็จออกไปถวายบังคมต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ สุโขทัยจึงได้ตกเป็นประเทศราชของอยุธยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๒๑ จนกระทั่งถึงในปี พ.ศ. ๑๙๓๑ สุโขทัยได้ประกาศตนเป็นอิสระ ทำให้สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ เสด็จยกทัพไปตีเมืองชากังราวของสุโขทัยอีก แต่พระองค์สวรรคตเสียก่อนในระหว่างการเดินทาง สุโขทัยจึงเป็นอิสระต่อมาจนถึงสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ (พระยาไสลือไทย)

พระมหาธรรมราชาที่ ๓ พยายามที่จะยกย่องอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมาใหม่ โดยพยายามรวบรวมเมืองต่างๆ เข้ามาอยู่ในอำนาจ พระองค์ได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับพระเจ้าน่าน ก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อถูกรุกรานจากอาณาจักรอื่น พระองค์ได้ทำสงครามหลายครั้ง รวมทั้งการยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๕ แม้จะไม่ได้รับชัยชนะ แต่เป็นการแสดงถึงความพยายามในการดำเนินนโยบายให้เกิดความมั่นคงต่ออาณาจักร

ในช่วงปลายรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ ซึ่งสันนิษฐานว่าหลังปี พ.ศ. ๑๙๕๒ สมเด็จพระอินทราชา (เจ้านครอินทร์ พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗) แห่งอยุธยาได้ยกทัพมาตีอาณาจักรสุโขทัยได้อีกครั้งหนึ่ง หลังจาก que พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน นอกจากนั้น สมเด็จพระอินทราชา ได้ทูลขอแม่นางสาขา พระราชบิดาของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ ให้สมรสกับเจ้าสามพระยา พระราชโอรสของพระองค์ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นจุดมุ่งหมายทางการเมืองของอยุธยาที่จะยึดครองสุโขทัย โดยความ

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดเจดีย์เจ็ดแถว ย่านนาบหรืหรือนาถ

ถนนแพะร่วง จากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยไปหริหรือนาถ

วัดสระศรี ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระพังตระกวน ในเมืองสุโขทัย

สัมพันธ์ทางการแต่งงาน

เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๓ สวรรคตในปี พ.ศ. ๑๙๖๒ เกิดการจลาจลแย่งชิงราชสมบัติกัน ระหว่างพระยาบาลเมือง และพระยาราม พระราชา-โอรสของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ จึงเป็นเหตุให้ สมเด็จพระอินทราชา กษัตริย์ของอยุธยาเข้า แทรกแซงการเมืองภายในสุโขทัย โดยพระองค์ ยกทัพไปตั้งอยู่ที่เมืองพระบาง (นครสวรรค์) เพื่อ ระวังเหตุการณ์แย่งชิงราชสมบัติครั้งนี้ พระยาบาลเมือง และพระยารามต่างมาเฝ้าสมเด็จพระอินทราชา พระองค์ได้ไกล่เกลี่ยโดยโปรดฯ ให้สถาปนาพระยา-บาลเมืองเป็นกษัตริย์สุโขทัยครองเมืองพิษณุโลก ซึ่ง เป็นเมืองหลวงของสุโขทัยขณะนั้น พระนามว่า สมเด็จพระสุริยวงศ์บรมपालมหาธรรม-ราชาธิราช หรือพระมหาธรรมราชาที่ ๔ ส่วน พระยารามได้ครองเมืองสุโขทัย ซึ่งมีความ สำคัญรองลงมา

การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในครั้งนี เป็นเหตุให้สุโขทัยอ่อนแอลง

อาณาจักรสุโขทัยถูกแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) ครองเมืองพิษณุโลก พระยาราม ครองเมืองสุโขทัย พระยาเชลียง ครองเมืองเชลียง (สวรรคโลก) และ พระยาแสนสอยดาว ครองเมืองกำแพงเพชร

ในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ ไม่พบ หลักฐานว่าพระองค์มีบทบาทอย่างไรในการ ปกครองบ้านเมือง พระองค์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ ที่เมืองพิษณุโลก

ในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ ถือเป็นปีที่อาณาจักร สุโขทัยสูญเสียความเป็นอาณาจักร โดยถือตาม พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า ในปีนั้นพระพุท-ธินราชนำพระเนตรเป็นโลหิต

พระยาญาติเจ้าโอรสของพระยารามได้ ครองเมืองพิษณุโลกต่อมาในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๘๑- ๑๙๙๔ จึงได้เอาย้ายจากอยุธยา โดยไปร่วม

วัดตระพังเงิน ตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่กลางเมืองสุโขทัย

กับพระเจ้าติโลกราช แห่งอาณาจักรล้านนา จากนั้น
สันนิษฐานว่าพระราชชนนีของพระราเมศวรได้ครอง
เมืองพิษณุโลก ในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๔-๑๙๐๕ จน
สิ้นพระชนม์ หลังจากนั้นสมเด็จพระบรม-
ราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ทรงสถาปนา
พระราเมศวร ราชโอรสให้เป็นอุปราชทรงเมือง
พิษณุโลก ควบคุมดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง
ได้แก่ เมืองพิษณุโลก พิจิตร สุโขทัย สวรรคโลก
พิชัย เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร ตาก และพระบาง
(นครสวรรค์) และต่อมาเมื่อสมเด็จพระราเมศวรได้
ขึ้นทรงราชย์เป็นกษัตริย์อยุธยา ทรงพระนามว่า
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงเสด็จมาประทับ
อยู่ที่เมืองพิษณุโลก เพื่อรับศึกกับพระเจ้าติโลกราช
แห่งล้านนาไทย และสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันกับสุโขทัย เมืองพิษณุโลกจึงมีฐานะเป็น
เมืองหลวงของอยุธยาตลอดรัชกาล

อาณาจักรสุโขทัย ได้ถูกผนวกกลายเป็น
ส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

พระพุทธรูปหน้าบริเวณกำแพงประคู วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง
กำแพงศรีสุพรรณดิษฐ์

นางคัง/สรประบัน ที่ชุมประคูวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง

เจดีย์ประธานวัดช้างล้อม กำแพงศรีสัชนาลัย

ฐานเจดีย์วัดช้างล้อม กำแพงศรีสัชนาลัย

เจดีย์ประธานวัดสุวรรณี
กำแพงศรีสัชนาลัย

ในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) เมืองสุโขทัยต้องเผชิญกับ สงครามแผ่ขยายอาณาจักรระหว่างอาณาจักรอยุธยา กับอาณาจักรล้านนา ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) ซึ่งมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ตั้งจะเห็นว่าอยุธยาใช้สุโขทัยเป็นฐานกำลัง

ในการเข้าโจมตีล้านนาไทยหลายครั้ง เมืองเชียงใหม่ จึงยกทัพมาตีเมืองสุโขทัย และกองทัพอยุธยา สามารถตีคืนมาได้ในปี พ.ศ. ๒๐๐๕

หลังสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็น ต้นมา เมืองสุโขทัยและเมืองอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำยม เช่น ศรีสัชนาลัย หรือเมืองสวรรคโลก ได้ถูกลด

บทบาทความสำคัญทางการเมืองลง แต่ยังคงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจต่ออาณาจักรอยุธยา ทั้งนี้ เพราะเบื้องหลังของการขยายอำนาจเข้าครอบครอง สุโขทัยของอาณาจักรอยุธยานั้น นอกจากการแผ่ อิทธิพลทางการเมืองแล้ว เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ ก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งด้วย

เนื่องจากอยุธยาได้สำคัญจากการค้าสินค้าป่าในดินแดนภายในภูมิภาค ไปยังดินแดนต่างๆ ภายนอกอาณาจักร สินค้าป่าเป็นสินค้าที่อยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักรอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ และอาณาจักรสุโขทัยมีสินค้าป่าเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอยุธยาจึงต้องการที่จะควบคุมอาณาจักรสุโขทัยไว้ เพื่อให้สินค้าป่าไหลผ่านจากทางตอนเหนือมายังสุโขทัย และสุโขทัยทำหน้าที่ส่งผ่านสินค้าลงมาถึงอยุธยา แทนที่จะส่งไปทางพม่า ซึ่งจะได้เห็นว่าปลายสมัยอยุธยาที่มีหลักฐานว่าเมืองต่างๆ ภายในอาณาจักรสุโขทัย ทำหน้าที่เป็นหัวเมืองทางตอนบน ขนส่งสินค้าป่าต่างๆ รวมทั้งสินค้าจากอาณาจักรล้านนาไทย ลงมายังอาณาจักรอยุธยา

นอกจากนี้เมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย (เมืองสวรรคโลก) ยังเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญแห่งหนึ่ง ดังนั้นในช่วงสมัยที่สุโขทัยตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรอยุธยา ยุทธศาสตร์การผลิตเครื่องปั้นดินเผาคงได้พัฒนาเพิ่มขึ้น ภายเื่องตั้งแต่สมัยสมเด็จพระอินทราชา หรือในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์คงได้เร่งส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งมีมาก่อนแล้วในชุมชนเมืองเหล่านี้ เพื่อให้ผลิตเป็นสินค้าออกส่งไปขายยังต่างประเทศได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะในรัชสมัยของพระองค์การค้าสำเภาเจริญรุ่งเรืองมาก ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ เครื่องปั้นดินเผาและสังคโลกจากเตาเมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย ได้แพร่หลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยา

มณฑปประธานวัดเจติยภัยยอด
อำเภอศรีสัชนาลัย

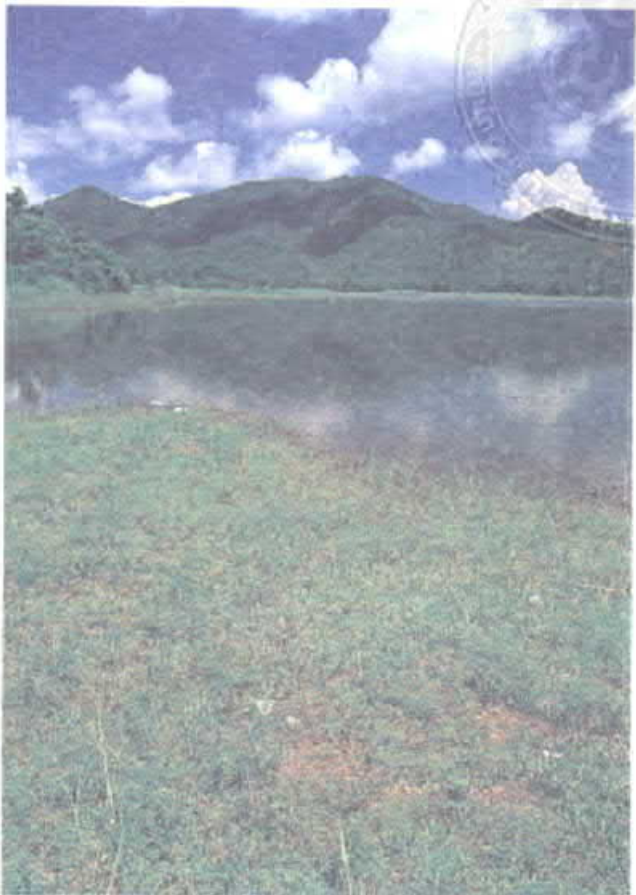
วัดเจติยภัยยอด อำเภอศรีสัชนาลัย

ภาพจำลองแสดงผังเมืองสุโขทัย

คูเมืองสุโขทัย

สวิตกงส์ หรือท่านพระร่วง

ประโยชน์ในการป้องกันข้าศึกควบคู่ไปด้วย กำแพงและคูน้ำที่ติดต่อกัน จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางข้าศึกไปในตัว

ลักษณะเฉพาะของผังเมืองสุโขทัยที่มีหามาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การใช้ระบบการระบายน้ำ และการเก็บกักน้ำในเขตเมืองสุโขทัย ทำให้สามารถเอาชนะสภาพแวดล้อมที่ขาดแคลนน้ำได้

เนื่องจากเมืองสุโขทัยตั้งอยู่บนพื้นที่สูงที่ลาดลงมาจากเทือกเขาทางด้านใต้ และด้านตะวันตก ส่วนทางเหนือและทางตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มมีลำน้ำแม่ลาพันไหลผ่าน ดินในเขตเมืองสุโขทัยส่วนใหญ่เป็นดินปนทรายไม่กักน้ำ เมืองสุโขทัยจึงขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะในหน้าแล้ง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงมีการชักน้ำจากที่สูงเข้ามาภายในตัวเมืองโดยสร้างทำนบกั้นน้ำเพื่อกักน้ำในแอ่งทรงเขา ปรากฏเรียกในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า สวิตกงส์ ปัจจุบันเรียกว่า ท่านพระร่วง อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองสุโขทัย จากตัวทำนบกั้นน้ำให้ไหลจากช่องเขาสู่คลองเสาหอ น้ำจากคลองเสาหอจะไหลผ่านทางท่อน้ำดินเผาสู่คูเมือง ต่อจากคูเมืองจะกระจายน้ำเข้าสู่สระต่าง ๆ ในตัวเมืองซึ่งเป็นแหล่งเก็บน้ำเป็นระยะ ๆ จากนั้นจะไหลลงสู่บ่อน้ำรูปกลมกรูด้วยอิฐ และสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก เพื่อกักน้ำที่ไหลซึมมาจากสระต่างอีกทีหนึ่ง

นอกจากนี้สุโขทัยยังมีระบบการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรมบริเวณนอกเมืองและบริเวณใกล้เคียง มีแนวคันดินที่เรียกกันว่า ถนนพระร่วง เป็นแนวยาวเชื่อมต่อระหว่างเมืองสุโขทัยกับเมืองกำแพงเพชรทางตอนใต้ และเมืองศรีสัชนาลัย ทางตอนเหนือ ซึ่งผลจากการศึกษาภาพจากดาวเทียมและหลักฐานในจารึกหลักที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๐๕๓ ที่ฐานพระอิศวรสำริดในเมืองกำแพงเพชร ที่กล่าวถึงท่อน้ำจากแม่น้ำปิงที่เมืองกำแพงเพชร ไปยังเมืองสุโขทัย และจากด้านตะวันตกของเมืองศรีสัชนาลัย

มารวมกับคลองที่ขุดจากด้านใต้ แล้วระบายน้ำตาม
คลองแม่ลำพันลงสู่แม่น้ำยม ถนนพระร่วงอาจให้
ความสำคัญ ๒ ประการ คือการคมนาคม และการ
ชลประทาน

การจัดผังเมืองของสุโขทัย มีความสัมพันธ์
กับลัทธิความเชื่อในทางศาสนา จะเห็นว่ามีการ
สร้างวัดพระบรมธาตุอยู่กลางเมือง เปรียบเสมือน
เขาพระสุเมรุที่เป็นหลักของจักรวาล เมื่อถึงฤดูกาล
จะมีพิธีเฉลิมฉลอง เพื่อให้ผู้คนจากทุกสารทิศได้เข้า
มากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป ซึ่งเป็นพระประธาน
สำคัญของวัด

นอกจากนี้รอบเมืองสุโขทัยยังมีการกำหนด
บริเวณที่เกี่ยวข้องเนื่องกับคติทางพระพุทธศาสนาได้แก่
กลุ่มวัดอรัญญิก อยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง
ส่วนทางทิศใต้ ทิศตะวันออก และทางเหนือ จัดให้
เป็นย่านที่อยู่อาศัย มีการสร้างวัดขนาดใหญ่มี
บริเวณกว้างขวาง เช่น วัดพระเชตุพน เป็นต้น

ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา

สุโขทัยมิใช่เป็นเพียงแต่ศูนย์กลางการเมือง
การปกครองในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เท่านั้น หากยัง
เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งได้
สรรค์สร้างอารยธรรมและเผยแพร่สู่เมืองและแว่นแคว้น
ต่างๆ ทั้งที่เป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงและที่ห่างไกล
และแม้ภายหลังเมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงและถูก
ทอดทิ้งในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ก็ตาม แต่
สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ของสุโขทัย ก็ยังคงอยู่อย่างไม่แปรเปลี่ยนมากนัก
ดังจะเห็นได้จากสถาปัตยกรรม และประติมากรรม
ทางพระพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่นๆ
ที่ถูกย่ำยีรุกรานจากชุมชนอื่นในสมัยหลังต่อมา

ยุคสมัยของศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา
สุโขทัย เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง
คติทางพระพุทธศาสนาจากมหายาน เป็นเถรวาท

ภาพจำลองสระน้ำรูปสี่เหลี่ยม ที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

พระพุทธรูปปางลีลา ศิลปะสุโขทัย ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

หอยเทวาลัย เกษตรพืมาณ ปราบกฏักความในศิลาจารึกมาวังขึ้นเพื่อประดิษฐานเทวรูปพระอิศวรและพระนารายณ์

พระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลา ทางทิศตะวันตกของวัดพระเชตุพน

แบบลังกาวงค์ อิทธิพลของพุทธศาสนาแบบมหายานที่มีต่อศิลปะนั้น จะเห็นได้จากรูปทรงของปราสาทแบบขอมที่วัดพระพายหลวง ศาสนสถานแห่งนี้เป็นของยุคชุมชนเมืองในระยะเริ่มแรก และคงจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่เดิม

นอกจากนั้นแล้ว ศาสนสถานอื่นๆ จะเป็นแบบอิทธิพลลังกา ซึ่งจะพบทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมือง ทั้งนี้เนื่องจากสุโขทัยได้พัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงค์ อันมีผลต่อแบบแผนทางศิลปะสถาปัตยกรรม และประติมากรรมอย่างลึกซึ้ง อย่างเช่น เจดีย์ จะเป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงลังกา หรือทรงกลม และเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า เจดีย์ทรง

ตอกบัวตูม การสร้างพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่คือ พระยัญญาราสี พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสุโขทัย ปางต่างๆ งดงามจับตาจับใจและเป็นงานประติมากรรมที่ดีเยี่ยมแบบหนึ่ง ที่สำคัญได้แก่ พระศรีศาสดายมูณี พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระศาสดา พระพุทธรูปปางลีลา เป็นต้น รูปแบบพุทธลักษณะของสุโขทัย แพร่หลายอย่างมากในยุคสมัยต่อมา พระประธานสี่แบบที่เรียกว่า พระสี่อริยาบท คือ เดิน ยืน นอน นั่ง ทั้งหมดนี้ คือ เอกลักษณ์ทางศิลปกรรมทางพระพุทธรูปศาสนาของสุโขทัย

การวางรากฐานทางด้านอักษรศาสตร์

...เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี ๑๖๐๕ ศก ปี่มะแหม่ พ่อขุนรามคำแหง หาใครใจในใจ แลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้้นั้นใส่ไว้...

จากข้อความในศิลาจารึก หลักที่ ๑ กล่าวถึงการประดิษฐ์ตัวอักษรไทยแบบสุโขทัย โดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ ปี พ.ศ. ๑๘๒๖ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะ จารึกนี้ชี้ให้เห็นว่าอารยธรรมสุโขทัย ได้พัฒนามาจนถึงขั้นที่ใช้ภาษาและหนังสือสื่อความหมายของเรื่องราวต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ และความเป็นไปของบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง ซึ่งก่อนหน้านั้นในดินแดนที่เป็นประเทศไทยนี้ การจารึกจะมีการจำกัดอยู่เฉพาะกิจกรรมหรือเรื่องราวที่เนื่องในพระศาสนาเท่านั้น

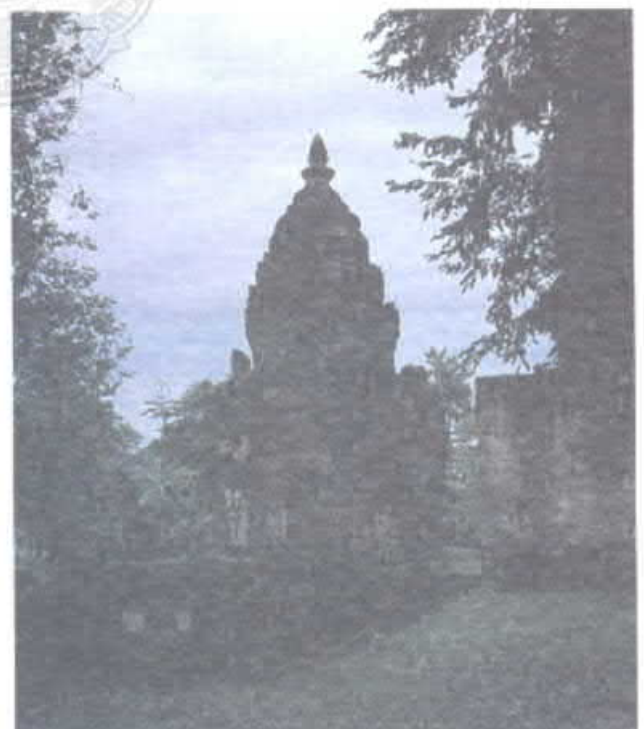
การประดิษฐ์อักษรไทย จึงเป็นการวางรากฐานความเจริญให้กับชาวไทยในชั้นหลังให้ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ที่เกิดขึ้นในอดีตได้เป็นอย่างดี

เมืองสุโขทัยสมัยอยุธยา

ตั้งแต่ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาโลไทย พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๑) ยานาจักร

วัดพระพายหลวง ศิลปะขอม อำเภอเมืองสุโขทัย

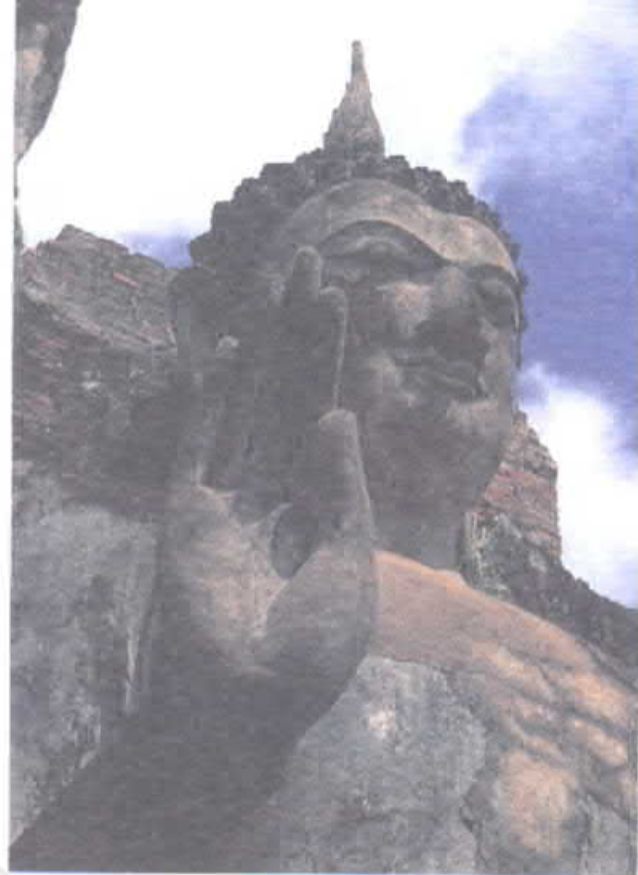

พระราวงศ์ประธานวัดเจ้าจันทร์ ศิลปะขอม อำเภอศรีดิษนาชัย

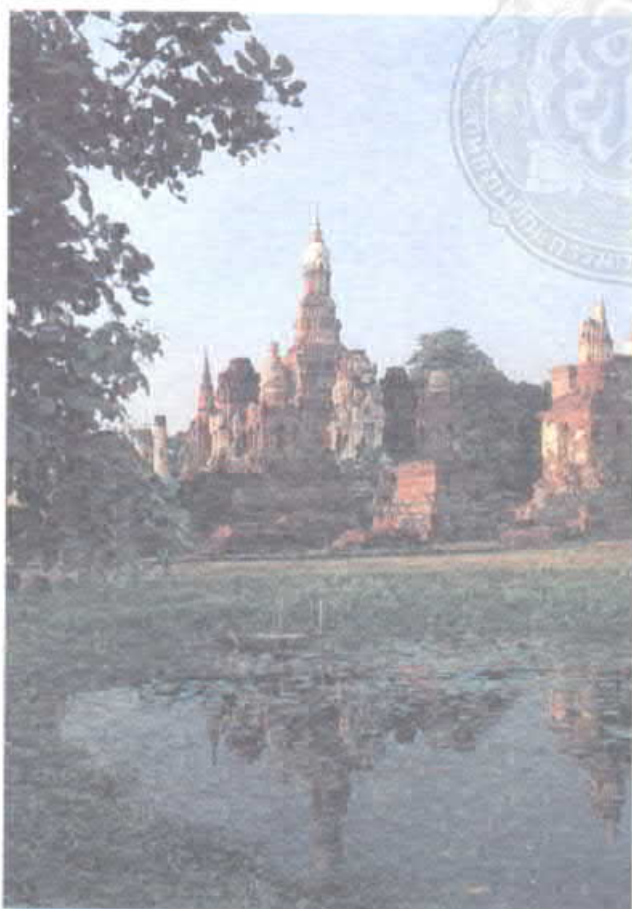
สุโขทัยตั้งลงเฝ้าข้อมกับการคุกคามของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งหนึ่งในเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ต้องเสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองสองแคว (เมืองพิษณุโลก) ตลอดรัชสมัยของพระองค์ กษัตริย์องค์ต่อๆ มาของสุโขทัยก็เสด็จประทับที่เมืองสองแควทั้งสิ้น เมืองสองแควจึงกลายเป็นราชธานีของอาณาจักรสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๘๑

เมืองสุโขทัยถูกลดบทบาทความสำคัญลง

เมืองสุโขทัยนั้น พระมหาธรรมราชาที่ ๑ คงโปรดให้พระมหาเทวี ซึ่งเป็นพระขนิษฐาของพระองค์ทรงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง สันนิษฐานว่า พระมหาเทวี องค์นี้คงได้รับการสนับสนุนจากอยุธยาให้ครองเมืองสุโขทัยและทาจมีความผูกพันทางการ

พระอัฐารส พระพุทธรูปหินขนาดใหญ่ที่วัดสะพานหิน อำเภอเมืองสุโขทัย

วัดมหาธาตุ อำเภอเมืองสุโขทัย

แต่งงานกับราชวงศ์ของอยุธยาก็เป็นได้ ทั้งนี้เนื่องจากในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ อยุธยาถูกรานหัวเมืองทางเหนือหลายครั้ง แต่เมืองสุโขทัยในช่วงระยะเวลานี้ ไม่เคยถูกกองทัพอยุธยาถูกรานแต่อย่างใด พระมหาเทวีเจ้า ครองเมืองสุโขทัยอยู่ประมาณ ๑๐ ปี พระนางจึงสิ้นพระชนม์

ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๒ อาณาจักรสุโขทัยได้ตกเป็นประเทศราชของอยุธยา ในปี พ.ศ. ๑๙๒๑-๑๙๓๑

เมืองสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๒ นั้น เข้าใจว่าเขามีเจ้าเมืองครองสืบต่อมาจากพระมหาเทวีเจ้า ปรากฏพระนามของเจ้าเมืองสุโขทัยในศิลาจารึกวัดช้างล้อม สุโขทัย ในปี พ.ศ. ๑๙๒๗ ว่า พระศรีเทพาหาราช ได้ขอให้พ่อมมโสดำ สักจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนามาช่วยทำราชการในเมืองสุโขทัย

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ของอยุธยา (ขุนหลวงพะงั่ว พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑) ได้แบ่งแยก อาณาจักรสุโขทัยออกเป็น ๒ ส่วน คือบริเวณลุ่มแม่น้ำยม และลุ่มแม่น้ำน่าน มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสองแคว (พิษณุโลก) พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ทรงครองเมืองต่อไปในฐานะประเทศราชของอยุธยา

ส่วนบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองชากังราว (เมืองกำแพงเพชร) ให้ขึ้นตรงต่ออาณาจักรอยุธยา

ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๓ (พระยาไสลือไทย พ.ศ. ๑๙๙๓-๑๙๑๓) ซึ่งตรงกับสมัยของสมเด็จพระอินทราชา (เจ้าหน่ยอินทร์ พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗) ของอญญานัน เมืองสุโขทัยคงมีเจ้าเมืองใน

เจดีย์ประธานวัดนางพญา อำเภอศรีสัชนาลัย

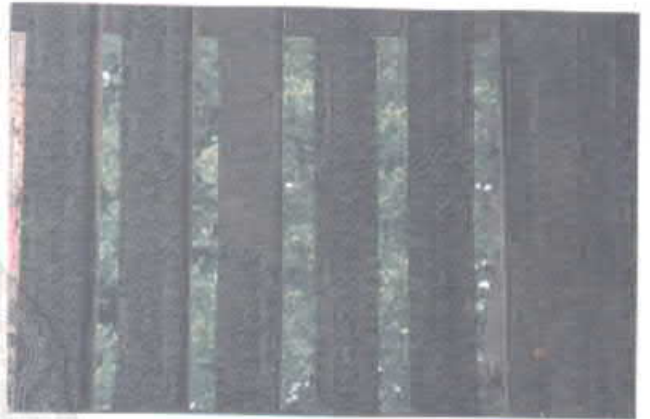

ตำแหน่งพระยาครองสืบต่อมา ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่าในปี พ.ศ. ๑๙๕๕ เจ้าเมืองสุโขทัยมีพระนามว่า **ออกญาธรรมราชา**

ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๔ เมืองสุโขทัย พระยาราม พระอนุชาของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ เป็นผู้ครองเมือง

เมื่อสิ้นสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๔

ปี พ.ศ. ๑๙๘๑ อาณาจักรสุโขทัยก็ถูกผนวกกรมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา เป็นเหตุให้อาณาจักรอยุธยาไม่เขตแดนติดต่อกับอาณาจักรล้านนา ทั้งสองอาณาจักรนี้ต่างแย่งชิงกันแผ่ขยายอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นผลทำให้สุโขทัยต้องเผชิญกับชะตากรรมของสงครามระหว่างสองอาณาจักร

ช่องลมหรือช่องรับแสงวัดนางพญา

ลายปูนปั้นประดับผนังวิหารวัดนางพญา

เมื่อการแข่งขันการขยายยานาฬักรของ
อาณาจักรล้านนา และอยุธยาสิ้นสุดลง ในพุทธ-
ศตวรรษที่ ๒๒ พม่าเริ่มขยายอำนาจเข้ามาในบริเวณ
ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพม่าตีอาณาจักร
ล้านนาได้ และเริ่มรุกรานอาณาจักรอยุธยา ไทยกับ
พม่าได้ทำสงครามกันหลายครั้งจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๑๓
ไทยจึงได้เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นครั้งแรก

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้เมืองสุโขทัย และ
เมืองโกสัฒนังต้องเผชิญกับชะตากรรมในการทำ
สงครามแผ่ขยายอาณาจักรของพม่าอีกครั้งหนึ่ง
เพราะทุกครั้งทีพม่าจะยกกองทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา
พม่าจะตีหัวเมืองทางเหนือให้ได้ก่อน เพื่อใช้เป็น

แหล่งเสบียงอาหารของกองทัพพม่าและป้องกันการ
โจมตีขนาบหลัง นอกจากนั้นในบางครั้งเมืองเหล่านี้
ก็ถูกกองทัพอยุธยาเข้าโจมตี เนื่องจากเข้าข้างพม่า
บ้าง และป้องกันไม่ให้เป็นกำลังของพม่าบ้าง ในปี
พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้โปรด
ให้เกณฑ์ผู้คนจากเมืองเหนือลงไปไว้เมืองพิษณุ-
โลกและภายหลังให้อพยพไปกรุงศรีอยุธยาทั้งหมด
เพื่อมิให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก เมืองสุโขทัยและเมือง
โกสัฒนังจึงอ่อนกำลังลง ยากเป็นเมืองร้างใน
ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วยากดดันฟื้นฟูขึ้นมาได้อีก
จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าครั้งที่ ๒ เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๑๐

บริเวณแก่งหลวง แม่น้ำยม อำเภอศรีสวัสดิ์

เตาเผาสังคโลก (เตาทุเรียน) อัญมณีศรีสุพรรณภูมิ

เครื่องสังคโลก แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-
สุวรรณภูมิ อัญมณีศรีสุพรรณภูมิ

สุโขทัยในสมัยรัตนโกสินทร์

ผลจากการสงคราม สุโขทัยและเมืองใกล้เคียง
หงุดหงิดร้างไป แต่ยังคงความสำคัญในฐานะเมืองที่
มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ทรงคุณค่า ปรากฏ
หลักฐานในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ ว่า ในปี พ.ศ.
๒๓๓๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก-
มหาราช ทรงเห็นว่าศิลปโบราณวัตถุถูกทอดทิ้ง
ไม่มีผู้ใดดูแลรักษา จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมือง
กรมการเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย และเมือง
พิษณุโลก ผูกฟางแพนำพระพุทธรูปโบราณ ลงไปไว้
ถ้ำถ้ำต่างๆ ณ กรุงเทพมหานคร ศิลปกรรมของ
สุโขทัยส่วนหนึ่งจึงเก็บรักษาอยู่ในกรุงเทพมหานคร
สืบมาจนถึงทุกวันนี้

ในปีพ.ศ. ๒๓๘๖ และพ.ศ. ๒๓๙๐ ได้มีการ
ขนย้ายศิลาแลงกำแพงเมืองสวรรคโลกบางส่วน ลง
ไปก่อสร้างโถงพระปรางค์วัดราชโศภนาราม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงปรับปรุงระบบการบริ-
หารราชการให้ทันสมัยเพื่อทันกับความเปลี่ยนแปลง
ของบ้านเมืองและสังคมภายนอก ทรงปรับปรุง
ระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค
ไปทั่วเกล้าฯ ให้แบ่งการปกครองเป็นมณฑล

หม้อ (กาน้ำ) เขียนสีน้ำตาล

แจกันเคลือบสีเขียวเขียนลาย

โถเคลือบสีเขียวเขียนลาย

พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย บริเวณซุ้มเจดีย์วัดมหาธาตุ อำเภอเมืองสุโขทัย

พระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลา หน้าพระปรมาภิไธย
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอศรีสัชนาลัย

ลายปูนปั้นฐานเจดีย์ห้ายอด วัดมหาธาตุ

มีข้าหลวงเทศาภิบาล เป็นผู้ปกครอง ถัดจาก
มณฑล คือ เมือง มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง เมือง
แบ่งออกเป็นอำเภอ มีนายอำเภอเป็นผู้ปกครอง

ทั้งสามส่วนการปกครองนี้ ปกครองโดย
ข้าราชการที่ได้แต่งตั้งจากกระทรวงมหาดไทย

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ กระทรวงมหาดไทยได้
จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ๓ มณฑล คือมณฑล
ปาวานบุรี มณฑลนครราชสีมาและมณฑลพิษณุโลก
(ควบคุมเมืองพิบูล เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก)
เข้าใจว่าเมืองสุโขทัยคงรวมอยู่ในมณฑลพิษณุโลก
ด้วย หรือไม่ในช่วงสมัยนี้สุโขทัยอาจเป็นเมืองร้าง

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัย

มณฑปวัดภูริบาล ก่อด้วยศิลาแลงทั้งหลัง

วัดโคกสิงคาราม อำเภอศรีษะหมาลัย

กำแพงศิลาแลง บริเวณแหล่งขุมศพน้ำท่วม
อำเภอห้วยสีฐานลือ

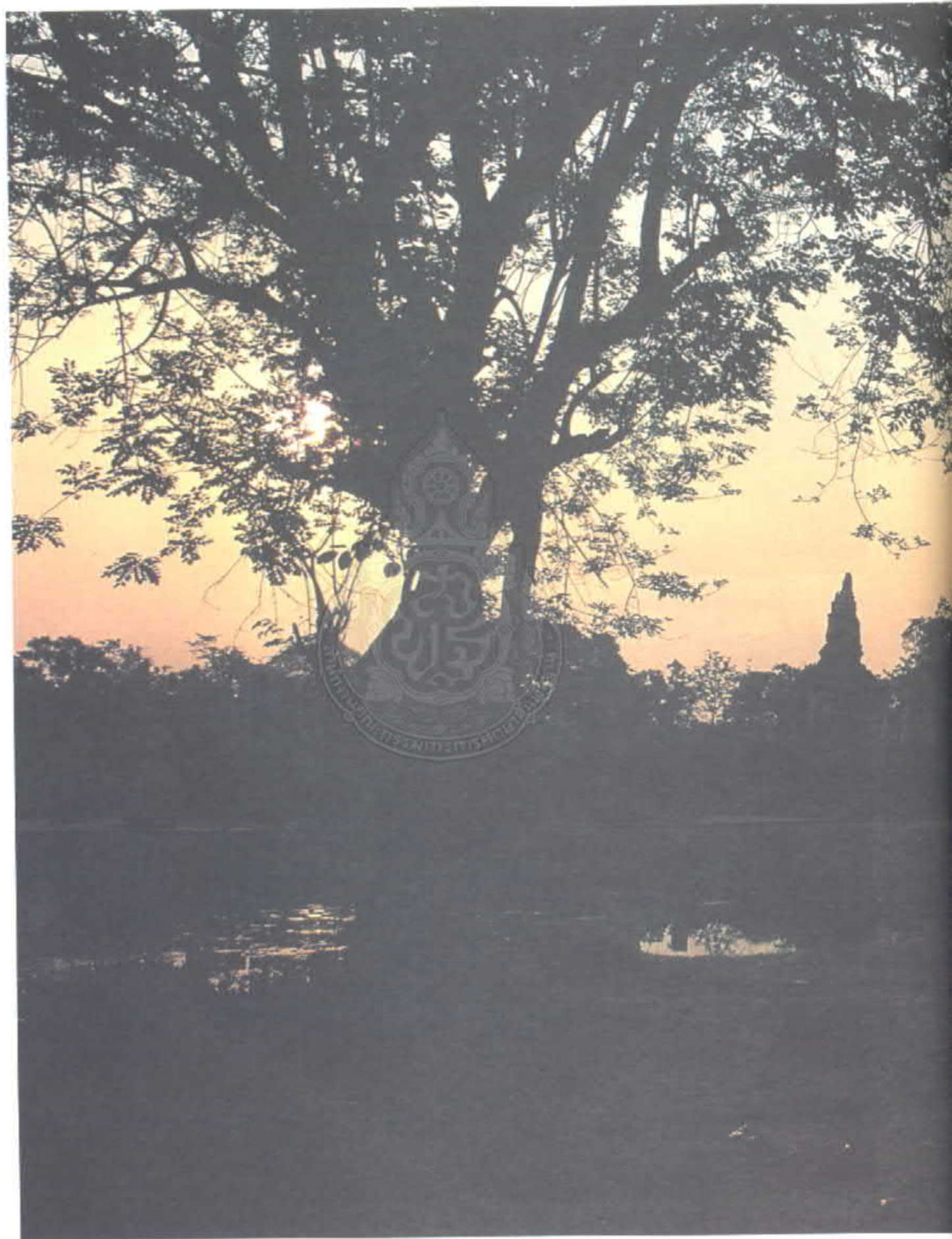
ในปีพ.ศ. ๒๔๗๔ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยุบเลิกจังหวัดสุโขทัย รวมทั้งที่ไว้ในกาปกครองของจังหวัดสวรรคโลก

ภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกมณฑล และจัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัด และอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดและกรรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร

ต่อมาเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๒ กระทรวงมหาดไทยได้สั่งให้ยุบจังหวัดสวรรคโลกมาอยู่ภายใต้การปกครองของจังหวัดสุโขทัยตามเดิม จังหวัดสวรรคโลกจึงมีฐานะเป็นอำเภอสวรรคโลกของจังหวัดสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

ศาลากลาง จังหวัดสุโขทัย

สุโขทัยในปัจจุบัน

สุโขทัยสุขทุกครา
ในน้ำมีปลา
ในนามมีข้าวมีดิน
เสียงพาทย์เสียงพิณเสียงพล
เสียงพยุหเสนาพหุล
ไพร่ฟ้าหน้าใสใจใส

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
จากหนังสือเขียนแผ่นดิน

ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยม เหนือสุดของภาคกลางตอนบน เป็นที่ตั้งของอดีตราชธานีของราชอาณาจักรไทยเมื่อประมาณ ๘๐๐ กว่าปีมาแล้ว ร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีตยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดอยู่ ณ บริเวณที่เป็นที่ตั้งของจังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน ดินแดนที่มีความสำคัญทางด้านการศึกษา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม

สุโขทัยเป็นจังหวัดที่คนไทยทั้งชาติต่างภาคภูมิใจในอารยธรรมอันสูงส่งที่ได้วิวัฒนาการเป็นมรดกตกทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

สุโขทัย เป็นชื่อมาจากคำ ๒ คำ คือ สุข + อุทัย ซึ่งมีความหมายว่า รุ่งอรุณแห่งความสุข ดินแดนอันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย อดีตราชธานีของไทยนั้น ปัจจุบันมีสภาพทางภูมิศาสตร์ สังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน

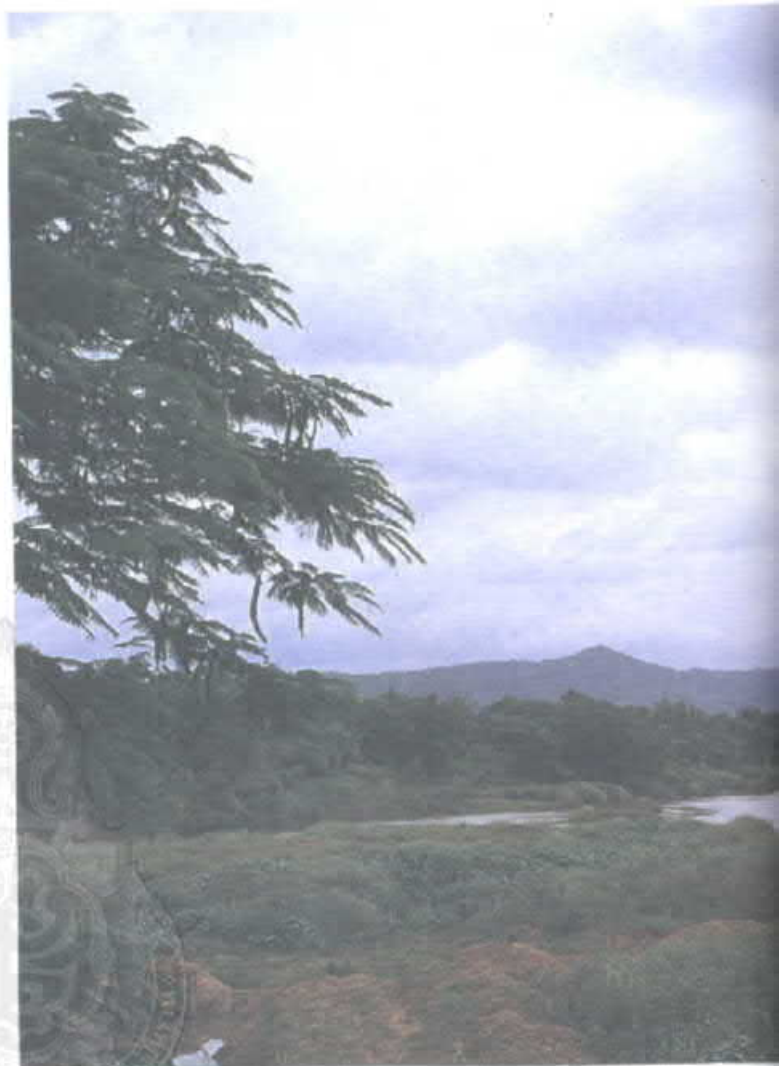
จังหวัดสุโขทัยตามเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ตั้งอยู่ในเขตภาคกลางตอนบน เช่นเดียวกับจังหวัดพิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ และนครสวรรค์ แต่ถ้าวางตามเขตการปกครองของประเทศ จังหวัดสุโขทัยจะตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วย ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย อุทัยธานี และอุตรดิตถ์

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสุโขทัยตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๖ องศา ๓๙ ลิปดา ถึง ๑๗ องศา ๔๖ ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๙ องศา ๒๔ ลิปดา ถึง ๑๐๐ องศา ๐๑ ลิปดาตะวันออก

แผนที่แสดงเขตอำเภอต่างๆ ในจังหวัดสุโขทัย

มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามเส้นทางทางหลวงแผ่นดิน ประมาณ ๔๔๐ กิโลเมตร ตามเส้นทางรถไฟจากสถานีกรุงเทพฯ ถึงสถานีสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ประมาณ ๔๘๗ กิโลเมตร และตามเส้นทางการบินจากท่าอากาศยานกรุงเทพฯ ถึงท่าอากาศยานสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ประมาณ ๓๗๘ กิโลเมตร

มีเนื้อที่ประมาณ ๖,๕๔๖.๐๔๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔,๑๒๒,๕๕๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๙ ของเนื้อที่ภาคกลางหรือร้อยละ ๑.๒๙ ของเนื้อที่ประเทศไทยทั้งหมด

จังหวัดสุโขทัยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดสุโขทัย

ภาพจากดาวเทียมแสดงลักษณะทางธรณีวิทยา
ของจังหวัดสุโขทัย

ที่มา : จากห้วงเวลาการสุพื้นที่แผ่นดินไทย หน้า ๕๕

- ทิศเหนือ** ติดต่อกับอำเภอลับแล จังหวัด
อุตรดิตถ์ และอำเภอวังชิ้น
จังหวัดแพร่
- ทิศใต้** ติดต่อกับอำเภอพวนกระต่าย
จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอ
บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
- ทิศตะวันออก** ติดต่อกับอำเภอพรหมพิราม
จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอ
พิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
- ทิศตะวันตก** ติดต่อกับอำเภอเมืองตาก
อำเภอน้ำหนาว จังหวัดตาก
และอำเภอเนิน จังหวัดลำปาง

ที่ว่าการอำเภอศรีสำราญ

เขตการปกครอง

จังหวัดสุโขทัยแบ่งเขตการปกครองส่วน
ภูมิภาค ออกเป็น ๕ อำเภอ ๘๖ ตำบล ๗๒๕
หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย
องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมือง
๒ แห่ง และสุขาภิบาล ๑๑ แห่ง

ทิวาการอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสุโขทัย

ตารางที่ ๑ ข้อมูลด้านการปกครอง จังหวัดสุโขทัย

ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	ประชากร (คน)	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	สุขาภิบาล
๑.	เมืองสุโขทัย	๕๘๑.๕๗๕	๑๒๓,๓๐๕	๑๐	๗๘	๑	๒
๒.	สวรรคโลก	๕๘๖.๑๔๒	๙๒,๖๕๕	๑๕	๑๐๕	๑	-
๓.	ศรีสำโรง	๕๖๕.๗๓๓	๖๙,๕๖๐	๑๓	๑๑๓	-	๑
๔.	ศรีดิษนาลัย	๒,๐๕๐.๕๒๓	๙๕,๐๐๘	๑๑	๑๐๒	-	๒
๕.	กงไกรลาศ	๕๐๒.๓๘๒	๖๖,๘๙๙	๑๑	๑๐๒	-	๑
๖.	คีรีมาศ	๕๒๑.๘๙๒	๕๕,๓๒๙	๑๐	๘๘	-	๒
๗.	ทุ่งเสลี่ยม	๕๖๙.๙๓๒	๕๐,๘๑๖	๕	๕๓	-	๑
๘.	บ้านด่านลานหอย	๑,๐๑๗.๑๑๓	๙๔,๘๐๒	๗	๕๗	-	๑
๙.	ศรีนคร	๑๙๙.๘๖๕	๒๗,๖๙๔	๕	๕๐	-	๑
	รวม	๖,๕๙๖.๐๙๒	๖๒๒,๙๖๘	๗๖	๗๒๙	๒	๖๓

ที่มา : ทิวาการปกครองจังหวัดสุโขทัย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๙

ไร่ถั่วในลำภาคศิริมาศ

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดสุโขทัยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีเทือกเขาสูงชันและที่ราบสูงทางตอนเหนือและทางตะวันตกของจังหวัด สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศได้เป็น ๒ เขต ดังนี้

๑. เขตภูเขาและที่ราบสูง จะอยู่ในบริเวณทางตอนเหนือของจังหวัด บริเวณอำเภอศรีสำราญ และอำเภอทุ่งเสลี่ยม โดยภูเขาสูงจะทอดผ่านทางตะวันตกที่มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดลำปาง เทือกเขานี้มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมากกว่า ๖๐๐ ฟุตขึ้นไป และทางตอนใต้ของลำภาคบ้านด่านลานหอย อำเภอเมือง และอำเภอศรีมาศ จะมีแนวเทือกเขาหลวง เขาโป่งสะเดา และเขาปะทะกัษ ในเขตภูเขาและที่ราบสูงนี้ มีพื้นที่ประมาณ ๑ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด

๒. เขตที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของ

จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ประมาณ ๒ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด จะอยู่ในบริเวณทางตอนกลางและพื้นที่บางส่วนของทางใต้ และทางตะวันออกของจังหวัดในบริเวณลุ่มแม่น้ำยม ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญทางการเกษตรของจังหวัดสุโขทัย นอกจากบริเวณที่ราบลุ่มแล้ว ทางตะวันออกจะมีเนินเขาเล็กๆ มีลักษณะเป็นลูกคลื่นเป็นลอนลาดเป็นหย่อมๆ โดยมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ ฟุต

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดสุโขทัยจะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกได้เป็น ๓ ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อากาศจะร้อนอบอ้าว

ทั่วไป เดือนที่มีอากาศร้อนที่สุดคือเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งร้อน และชื้น พัดจากมหาสมุทรอินเดียปกคลุมประเทศไทย ทำให้มีฝนตกทั่วไป เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนกันยายน เฉลี่ยประมาณ ๒๕๕.๕ มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ทำให้อากาศหนาวเย็นทั่วไป เดือนที่มีอากาศหนาวจัดคือเดือนธันวาคม และเดือนมกราคม

ไร่ข้าวเหล็อง อำเภอสวรรคโลก

อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๘.๖ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๓.๐ องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๒๒.๒ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ ๑,๒๐๔.๘ มิลลิเมตร* บริเวณที่มีฝนตกมากจะอยู่บริเวณตอนบนของจังหวัด บริเวณอำเภอศรีสัชนาลัย และอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย

*สถิติภูมิอากาศของจังหวัดสุโขทัย ของสถานีตรวจอากาศเกษตรศรีสำโรง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๓๗

พื้นที่ทุ่งนา พบเห็นได้ทั่วไป ในจังหวัดสุโขทัย

ทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ดินเหมาะแก่การเพาะปลูก มีแหล่งน้ำธรรมชาติ มีป่าไม้อันมีค่า มีแร่ธาตุที่สำคัญ และมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สวยงาม ดังนี้

ทรัพยากรดิน

จังหวัดสุโขทัยมีสภาพดินเหมาะสมกับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการกลั่นกรองประเภทนาข้าว พืชไร่ และพืชสวน ดินในพื้นที่ของจังหวัด สามารถ

ไร่เจ้า อำเภอด่านช้าง

แบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ดังนี้

๑. กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๒๘ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด กระจายอยู่ในพื้นที่ลุ่มของอำเภอมะนัง อำเภอเมือง อำเภอคลองไทรลาด อำเภอศรีนคร อำเภอศรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอศรีสัชนาลัย และอำเภอศรีนคร

๒. กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ ๒๗ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันกระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอศรีนคร อำเภอศรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอบ้านด่านลานหอย และอำเภอศรีนคร

๓. กลุ่มดินตื้น หรอบหลุมพื้นที่ประมาณ ร้อยละ ๑๘ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด กระจาย อยู่ในอำเภอศรีษะนาสัย อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอศรีสำโรง และอำเภอดิวิมาศ

๔. พื้นที่สูงและภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ ประมาณร้อยละ ๒๗ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด กระจายอยู่ในอำเภอศรีษะนาสัย อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอศรีสำโรง และอำเภอดิวิมาศ

ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดสุโขทัยมีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นน้ำผิวดิน และน้ำใต้ดิน (น้ำบาดาล) ที่สำคัญมีดังนี้

น้ำผิวดิน ได้แก่ แม่น้ำยม ห้วยแม่มอก ห้วยแม่ลำพัน และห้วยแม่ท่าแพ

๑. แม่น้ำยม เกิดจากสันเขาผีปันน้ำ อำเภอปาง จังหวัดพะเยา ไหลผ่านจังหวัดแพร่ และผ่านจังหวัดสุโขทัยจากทางเหนือสู่ทางใต้ ผ่านพื้นที่ อำเภอศรีษะนาสัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสำโรง อำเภอเมืองสุโขทัย และอำเภอกงไกรลาศ เป็นระยะทางประมาณ ๑๘๐ กิโลเมตร ไปบรรจบแม่น้ำน่าน ที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

แม่น้ำยม แม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดสุโขทัย

แม่น้ำยมเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่สุด เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของจังหวัดสุโขทัย ราษฎรส่วนใหญ่ได้อาศัยน้ำจากแม่น้ำนี้ในการทำเกษตร และการอุปโภคบริโภค แม่น้ำยมเป็นแม่น้ำที่มีความลาดเทสูง โดยเฉพาะช่วงต้นน้ำ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำในแม่น้ำ คือในฤดูฝนจะมีน้ำมากเกินความต้องการ และไหลลงไปทางใต้อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดน้ำท่วมบริเวณที่ราบลุ่มจนเป็นเหตุให้พื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหาย ส่วนในฤดูแล้งน้ำจะมีปริมาณน้อย น้ำจะแห้งขอดเป็นตอนๆ ราษฎรจึงไม่มีน้ำใช้ในการเกษตรเพียงพอ ปัจจุบันได้มีการสร้างแหล่งเก็บน้ำถาวรเป็นช่วงๆ นอกจากนั้นยังมีโครงการชลประทาน ซึ่งเน้นการกักเก็บน้ำตามลำน้ำธรรมชาติ เพื่อกักเก็บน้ำมาสู่พื้นที่การเกษตร ทำให้สามารถเก็บ

ทิวทัศน์สองฝั่งริมแม่น้ำยม

สวนหลวง ร.๙ อำเภอเมืองสุโขทัย สถานที่พักผ่อนของชาวสุโขทัย

กักน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้งได้

๒. ห้วยแม่มอก เกิดจากเทือกเขาในเขตจังหวัดลำปาง ไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ผ่านอำเภอรุ่งเสี้ยว อำเภอสวรรคโลก อำเภอสรีสำโรง และเข้าสู่อำเภอเมืองสุโขทัย และจะวกกลับไปกับลักษณะพื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่เป็นระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร

๓. ห้วยแม่ลำพัน เกิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอเด่น จังหวัดลำปาง ไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ผ่านอำเภอบ้านด่านลานหอย และมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอเมืองสุโขทัย เป็นระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร

๔. ห้วยแม่ท่าแพ เกิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอสรีสำโรง ไหลลงมาทางใต้ ผ่านพื้นที่อำเภอสวรรคโลก ไปบรรจบกับห้วยแม่มอกที่อำเภอสรีสำโรง เป็นระยะทางประมาณ ๗๐ กิโลเมตร

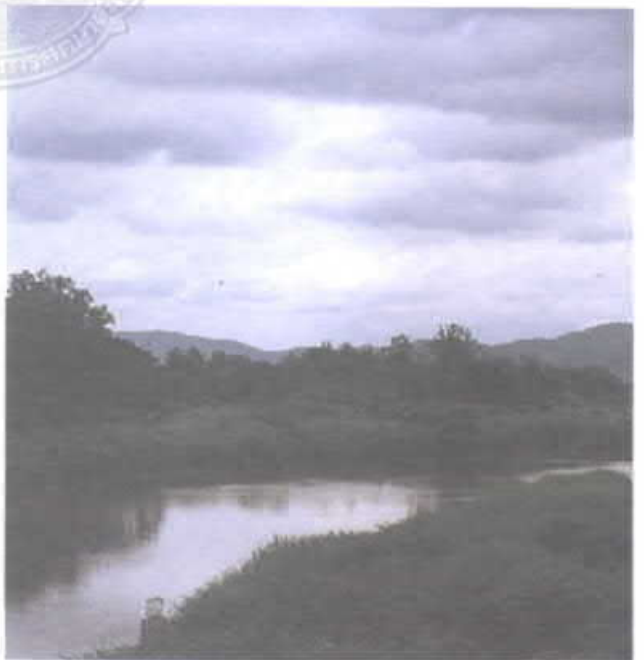
น้ำใต้ดิน แหล่งน้ำบาดาลในจังหวัดสุโขทัย มีอยู่ในชั้นน้ำที่เป็นหินร่วน และหินแข็ง

แหล่งน้ำบาดาลในหินร่วนมี ๓ ประเภท คือ
๑. ชั้นน้ำในกรวดทรายลุ่มแม่น้ำ ซึ่งจะพบตั้งแต่อำเภอสวรรคโลก ขนานกับลำน้ำยม ไปทางใต้ผ่านอำเภอสรีสำโรง อำเภอเมือง และอำเภอกงไกรลาศ

๒. ชั้นน้ำในบริเวณตะพักลุ่มน้ำใหม่ วางตัวติดอยู่กับชั้นน้ำกรวดทรายลุ่มแม่น้ำทางด้านตะวันออก และตะวันตก ขนานไปกับลำน้ำยม ตั้งแต่อำเภอสรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอสรีสำโรง อำเภอศรีนคร อำเภอเมือง อำเภอดิวิมาศ และอำเภอกงไกรลาศ

๓. ชั้นน้ำในตะพักลุ่มน้ำเก่า จะพบบริเวณด้านตะวันตกของอำเภอสรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก อำเภอรุ่งเสี้ยว อำเภอสรีสำโรงและอำเภอบ้านด่านลานหอย

แหล่งน้ำบาดาลในหินแข็งมี ๓ ประเภท คือ
๑. หินชุดลำปาง พบบริเวณด้านตะวันตกของลุ่มแม่น้ำในเขตอำเภอสรีสำโรง น้ำบาดาลในเขตนี้ได้จากรอยแยก รอยแตก และรอยต่อระหว่างชั้นหิน

อีกวิวทัศน์หนึ่งของแม่น้ำยม

ไร่ข้าวโพดที่อำเภอสุวรรณภูมิ

ส่วนหนึ่งของพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัดสุโขทัย
จากจุดชมวิวนอุทยานแห่งชาติรามคำแหง

๒. หินชั้นกึ่งหินแปรและหินแปร พบบริเวณตอนเหนือของอำเภอศรีสัชนาลัย ด้านตะวันตกของอำเภอสวรรคโลก และอำเภอกมเมือง

๓. หินภูเขาไฟ พบบริเวณตอนใต้ อำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอทุ่งเสลี่ยม และบางส่วนของอำเภอกำแพงแสน

ทรัพยากรป่าไม้

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้อันมีค่า ที่สำคัญได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้มะค่า และไม้เบญจพรรณ โดยมีเนื้อที่ทั้งหมดที่ได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๑๒ แห่ง เนื้อที่ ๑,๔๒๓,๔๔๔.๗๕ ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน ๓๗๓,๕๐๐ ไร่ จำนวนเป็นอุทยานแห่งชาติ จำนวน ๒ แห่ง เนื้อที่ ๓๔๖,๓๗๕ ไร่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จำนวน ๑ แห่ง เนื้อที่ ๑๕,๘๗๕ ไร่ และ

พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยเป็นนาข้าว

วนอุทยาน จำนวน ๑ แห่ง เนื้อที่ ๑๑,๒๕๐ ไร่ เฉพาะพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจังหวัดสุโขทัยมีเนื้อที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ ๔๗ ของเนื้อที่จังหวัด แต่เนื่องจากพื้นที่ป่าสงวนของจังหวัดสุโขทัยถูกบุกรุกและทำลายไปเรื่อยๆ เนื่องจากมีผู้เข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอยู่เป็นประจำ ประกอบกับราษฎรต้องการพื้นที่เพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น จึงทำให้พื้นที่ป่าสงวนของจังหวัดสุโขทัยลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จังหวัดสุโขทัยมีเนื้อที่ป่าสงวนเหลือประมาณ ๑,๘๓๘,๑๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕๔ ของเนื้อที่จังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เหลือประมาณ ๑,๔๓๒,๕๐๐ ไร่ คิดเป็น ร้อยละ ๓๔.๗๕ ของเนื้อที่จังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เหลือประมาณ ๑,๒๔๗,๗๐๒.๓๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๗ ของเนื้อที่จังหวัด การที่ป่าไม้ของจังหวัดสุโขทัยถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมากย่อมเกิดผลกระทบต่

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้ที่อุทยานแห่งชาติรามคำแหง

ပုံ ၁။ မြန်မာနိုင်ငံတော် သစ်တောဦးစီးဌာန

สิ่งแวดล้อมของจังหวัด ที่สำคัญ คือทำให้ปริมาณน้ำ
มากเกินไปความต้องการในฤดูฝน และขาดแคลน
น้ำเป็นอย่างมากในฤดูแล้ง เพราะไม่มีต้นไม้ที่จะ
ช่วยดูดซับน้ำไว้ เมื่อฝนตกน้ำก็จะไหลหลากลงมา
อย่างรวดเร็วทำให้เกิดอุทกภัยขึ้น และเมื่อถึงหน้า
แล้ง น้ำก็จะขาดแคลนเพราะตะกอนที่ไหลมากับน้ำ
จะทับถมทำให้แหล่งน้ำต่างๆ ตื้นเขินขึ้น นอกจากนี้
ยังทำให้ดินขาดคุณภาพ เพราะเมื่อน้ำไหลหลาก
อย่างรวดเร็วเกิดการชะล้างหน้าดินทำให้ดินขาด
ความอุดมสมบูรณ์

ตารางที่ ๒ แสดงเนื้อที่ป่าไม้ที่มีอยู่จริง และที่ถูกบุกรุกของจังหวัดสุโขทัย

ที่	ป่าสงวนแห่งชาติ	เนื้อที่จริงที่ประกาศ ตามกฎหมาย (ไร่)	เนื้อที่ป่าที่ถูกบุกรุก (ไร่)	พื้นที่อำเภอ
๑	ป่าแก่งลัก	๓๑.๒๕	๓๑.๒๕	ศรีสัชชนาลัย
๒	ป่าสวนสักท่าชัย	๕๖,๓๑๒.๕๐	๓๗,๑๘๗.๙๓	ศรีสัชชนาลัย
๓	ป่านครเดิฐ	๑๔,๒๐๐.๐๐	๑๔,๒๐๐.๐๐	ศรีนคร
๔	ป่าแม่สิน ป่าแม่สานและ ป่าแม่สูงฝั่งซ้าย	๓๒๙,๗๕๐.๐๐	๕๙,๒๕๙.๔๗	ศรีสัชชนาลัย
๕	ป่าหนองตุม	๑๗,๕๐๐.๐๐	๑๗,๕๐๐.๐๐	กงไกรลาศ ศิริมาศ
๖	ป่าแม่ลำพัน ป่าแม่มอก	๓๕๑,๕๖๐.๐๐	๑๕๖,๘๓๘.๑๔	ทุ่งเสลี่ยม บ้านด่าน- ลานหอย ศรีสำโรง
๗	ป่าแม่ท่าแพ	๔๐๒,๐๗๕.๐๐	๓๖,๘๕๗.๖๙	ศรีสัชชนาลัย ทุ่งเสลี่ยม
๘	ป่าเขาหลวง	๓๓๖,๒๗๕.๐๐	๒๖๔,๓๑๐.๘๖	ศิริมาศ บ้านด่าน- ลานหอย เมืองสุโขทัย
๙	ป่าห้วยทรวง ป่าแม่สำ ป่าบ้านดึกและป่าห้วยไคร้	๓๖๐,๔๕๖.๐๐	๕๙,๒๕๙.๕๘	ศรีสัชชนาลัย
๑๐	ป่าสุเม่น	๓๒,๕๐๐.๐๐	๑๑,๖๒๕.๐๐	ศรีสัชชนาลัย
๑๑	ป่านาขุนไกร	๓๐,๐๐๐.๐๐	๒๔,๙๑๕.๕๘	ศรีสำโรง
๑๒	ป่าดงข่า	๒,๗๕๐.๐๐	๑๑.๐๐	สวรรคโลก
รวม		๑,๙๒๓,๔๙๙.๗๕	๖๗๕,๗๙๗.๓๙	
ที่	ป่าอนุรักษ์	เนื้อที่จริง (ไร่)	พื้นที่อำเภอ	
๑	อุทยานแห่งชาติศรีสัชชนาลัย	๑๓๓,๒๕๐.๐๐	ศรีสัชชนาลัย	
๒	อุทยานแห่งชาติรามคำแหง	๒๑๓,๑๒๕.๐๐	ศิริมาศ เมืองสุโขทัย บ้านด่านลานหอย	
๓	วนอุทยาน	๑๑,๒๕๐.๐๐	ศรีสำโรง	
๔	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำเขาราม	๑๕,๘๗๕.๐๐	ทุ่งเสลี่ยม ศรีสำโรง	
รวม		๓๗๓,๕๐๐.๐๐		
รวมทั้งหมด		๒,๒๙๖,๙๙๙.๗๕		

ที่มา : สำนักงานป่าไม้จังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ. ๒๕๓๖

อ้างในบรรยายสรุปจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๓๘

ทรัพยากรแร่ธาตุ

แร่ธาตุที่สำคัญที่พบในจังหวัดสุโขทัยมีอยู่หลายชนิด ได้แก่ หินอ่อน หินปูน พลอย ดินขาว แมงกานีส ฟลูออไรต์ และแร่รัตนชาติ โดยเฉพาะหินอ่อน เป็นหินอ่อนที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทยแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีแร่ธาตุที่มีการขุดพบ แต่ยังไม่ได้นำมาให้เป็นประโยชน์ คือ ทองแดง และเหล็ก แหล่งแร่ที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัยมีอยู่แถบภูเขาทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณอำเภอยี่สิบสี่ชนาลัย และอำเภอยี่สิบเอ็ดมัย มีเหมืองแร่ที่ได้รับประทานบัตร จำนวน ๕๕ แปลง เนื้อที่ประทานบัตรจำนวน ๕,๐๕๐ ไร่ การผลิตแร่ในจังหวัดสุโขทัยเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมมีการลงทุนไม่มากนัก

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ทรัพยากรท่องเที่ยว

จังหวัดสุโขทัยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก สามารถจำแนกได้เป็น ๕ ประเภท คือ

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม ได้แก่ อุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัยและอุทยานแห่งชาติรามคำแหง

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ซึ่งทั้งสองแห่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลก และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี เช่น งานประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ งานประเพณีบวชช้าง เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง พิพิธภัณฑ์

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

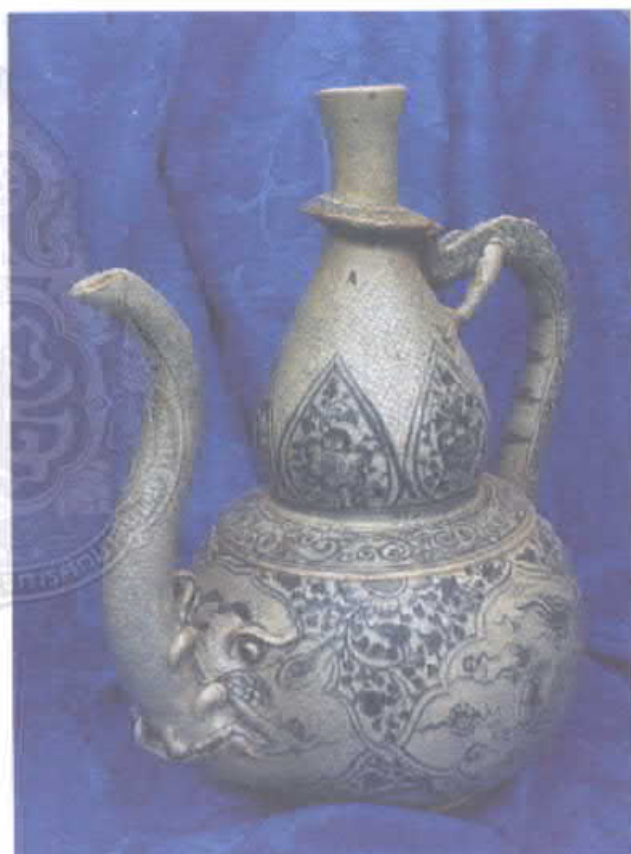
ภัณฑสถานแห่งชาติสวรรคตวรนายก เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวทางด้านกิจกรรมการผลิต เช่น หมู่บ้านทอผ้าที่หาดเลี้ยว หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาที่ทุ่งหลวง แหล่งเก็บทองโบราณที่ศรีสังขาลย์ และการทำเซรามิก ที่อำเภอเมืองสุโขทัย และคำเกษตรศรีสังขาลย์ เป็นต้น

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดสุโขทัยสืบเชื้อสายมาจากชาวไทยดั้งเดิมที่ย้ายอยู่ในดินแดน

นี้มานานแล้ว โดยมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง จะมีคนอพยพมาจากจังหวัดอื่นๆ ไม่นานนัก นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นชาวไทยภูเขา ได้แก่ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ม้ง เย้า และ ลีซอ ซึ่งส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนนี้มานานแล้ว และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดลำปาง น่าน พะเยา เชียงราย แพร่ ตาก และเพชรบูรณ์ ปัจจุบันจะอาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านแก่ง และตำบลแม่สา ในอำเภอศรีสังขาลย์

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของจังหวัดสุโขทัย

ประชากรของจังหวัดสุโขทัย สํารวจ ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจำนวนทั้งสิ้น ๖๒๒,๙๖๘ คน เป็นชาย ๓๐๖,๓๔๕ คน เป็นหญิง ๓๑๖,๖๒๓ คน คิดเป็นความหนาแน่นเฉลี่ย ๙๕ คน ต่ ๑ ตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีประชากรเบาห้อยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองสุโขทัย รองลงมาคือ อำเภอสรีลัชนาลัย และอำเภอสวรรคโลก ส่วนอำเภอที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุดคือ อำเภอเมืองสุโขทัย รองลงมาคืออำเภอสวรรคโลก และอำเภอศรีนคร ตามลำดับ

ชาวไทยภูเขาในจังหวัดสุโขทัย

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดสุโขทัย จำแนกเป็นอำเภอ

อำเภอ	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	ประชากร	ความหนาแน่นของประชากร/ ตารางกิโลเมตร
เมืองสุโขทัย	๕๘๑.๔๗๔	๓๒๔,๓๐๕	๒๐๙
ศรีมาศ	๕๒๑.๘๔๒	๕๕,๓๒๙	๑๐๖
กงไกรลาศ	๔๐๒.๓๘๒	๖๖,๘๙๙	๑๓๓
ศรีลัชนาลัย	๒,๐๕๐.๕๑๑	๙๕,๐๐๘	๔๖
ศรีสำโรง	๕๖๕.๗๓๑	๖๙,๕๖๐	๑๒๓
สวรรคโลก	๕๗๖.๑๗๒	๙๒,๖๕๕	๑๕๘
ทุ่งเสลี่ยม	๕๖๙.๙๓๒	๕๐,๘๑๖	๘๙
บ้านด่านลานหอย	๑,๐๑๘.๑๑๓	๔๔,๘๐๒	๔๔
ศรีนคร	๑๙๙.๘๖๕	๒๗,๖๙๔	๑๓๙
รวม	๖,๕๙๖.๐๙๒	๖๒๒,๙๖๘	๙๕

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสุโขทัย สถิติ ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕
หน่วยบริการข้อมูล สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง

การประกอบอาชีพและสภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม รองลงมาคือ การพาณิชย์กรรม การบริการและการท่องเที่ยว และการอุตสาหกรรม สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พบว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีประมาณ ๑๔,๕๖๑ บาท โครงสร้างทางเศรษฐกิจในแต่ละสาขาคิดเป็นร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด ดังนี้ รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตร คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘๒ รองลงมาคือ การพาณิชย์กรรม ได้แก่ การค้าส่ง และค้าปลีก ร้อยละ ๑๕.๒๓ สาขาบริการและการท่องเที่ยว ร้อยละ ๑๒.๕๕ อุตสาหกรรม ร้อยละ ๗.๒๗ นอกนั้นเป็นสาขาอื่นๆ ร้อยละ ๒๔.๕๒

บรรพการเกษตรตลาดริมแม่น้ำยม อำเภอเมือง

ข้าวโพด พืชเศรษฐกิจของชาวสุโขทัย

งาตากแห้ง อำเภอคีรีมาศ

โคเนื้อ ภาชีพืชมักมีความสำคัญมากขึ้นในจังหวัดสุโขทัย

การเกษตรกรรม จำแนกเป็นเกษตรกรรม การปศุสัตว์ และการประมง

การกลั่นกรอง จังหวัดสุโขทัยมีพื้นที่สำหรับ ทำการเกษตรทั้งหมด มีจำนวนทั้งสิ้น ๒,๒๗๒,๒๒๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖๐ ของเนื้อที่ทั้งหมดของ จังหวัด โดยทำนา และปลูกพืชไร่เป็นจำนวนมากที่ สุด พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวเจ้า ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วดำ-ถั่วมัน ฝ้าย อ้อย ยางพารา ข้าวโพด และถั่วลิสง

การปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพทรง จากการกลั่นกรอง ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อ ไก่ ไก่ เป็ด สุกร กระบือ แพะ แกะ โดยเฉพาะการเลี้ยงโค เนื้อและโคนมเป็นอาชีพที่เริ่มมีบทบาทและมีการ เลี้ยงในเชิงพาณิชย์มากขึ้น

พาหนะเกณฑ์ประสิทธิ์ของชาวนาชาวไร่

โคนม นิยมเลี้ยงมากขึ้นในปัจจุบัน

การประมงน้ำจืด เป็นอีกอาชีพหนึ่งของชาวสุโขทัย

การประมง การประมงในจังหวัดสุโขทัย เป็นการประมงน้ำจืดตามแหล่งน้ำธรรมชาติ และการเลี้ยงในบ่อเริ่มมีมากขึ้น แต่ยังเป็นกิจการขนาดเล็ก ปลาที่จับได้ เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาสร้อย และปลาไน เป็นต้น

การพาณิชย์กรรม

การค้าส่งและค้าปลีก เป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับสองของจังหวัดสุโขทัย รองลงมาจาก สาขาเกษตรกรรม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตร เพราะปลูกพืชเศรษฐกิจต่างๆ การประกอบธุรกิจซื้อขายสินค้าเกษตรจึงมีพ่อค้าเข้ามาประกอบกิจการเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าในพื้นที่ ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่แทบทุกอำเภอ โดยมี

ศูนย์กลางธุรกิจการค้าที่สำคัญ แยกเป็น ๒ แหล่ง คือ อำเภอเมืองสุโขทัย เป็นแหล่งธุรกิจการค้าที่สำคัญของจังหวัด รวมธุรกิจการทำหลายๆ ประเภท และอำเภอสวรรคโลก เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าพืชไร่ที่สำคัญของจังหวัด มีโกดังเก็บผลผลิตขนาดใหญ่ พร้อมทั้งขายวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรทุกชนิด โดยจะรับซื้อสินค้าเกษตรจากเกษตรกรในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง นำไปขายต่อที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง และเป็นแหล่งซื้อขายถั่วเขียวไปสู่ตลาดต่างประเทศ

นอกจากนั้นยังมีแหล่งซื้อขายปศุสัตว์ที่เรียกว่า ตลาดนัดโคกระบือ กระจายตามท้องถิ่นต่างๆ ด้วย

การบริการและการท่องเที่ยว

การบริการและการท่องเที่ยวเป็นสาขา

เศรษฐกิจที่สำคัญเป็นอันดับที่สามของจังหวัด สุโขทัย รองจากการเกษตรกรรมและการพาณิชย์-กรรม เนื่องจากจังหวัดสุโขทัยมีแหล่งท่องเที่ยวที่

สำคัญและเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี

ตารางที่ ๔ จำนวนนักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. ๒๕๓๕- พ.ศ. ๒๕๓๗

นักท่องเที่ยว	ปี พ.ศ. ๒๕๓๕	ปี พ.ศ. ๒๕๓๖	ปี พ.ศ. ๒๕๓๗
ไทย	๔๕๓,๒๐๓	๕๙๔,๔๙๘	๒๒๕,๖๐๑
ต่างประเทศ	๑๐๔,๙๔๘	๑๒๐,๕๐๐	๕๒,๙๗๕
รวม	๕๕๘,๑๕๑	๗๑๔,๙๙๘	๒๗๘,๐๗๕

ที่มา : รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการฯ จังหวัดสุโขทัย

การอุตสาหกรรม

การอุตสาหกรรมเป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นลำดับที่สี่ของจังหวัดสุโขทัย รองจากการเกษตรกรรม การพาณิชย์กรรม และการบริการ และการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และอุตสาหกรรมบริการ เช่น โรงงานซ่อมและผลิตเครื่องยนต์เครื่องจักร อุปกรณ์การเกษตร โรงงานทึบ-

อัดฝ้ายและนุ่น โรงสีข้าวและโรงงานสกัดน้ำมันพืช นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมที่ใช้เงินลงทุนสูงมาก เช่น โรงงานอุตสาหกรรมหินอ่อน อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากหยกกริต และอุตสาหกรรมทำเยื่อกระดาษสา เป็นต้น ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ผ้าดินจกที่บ้านหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ทองโบราณที่บ้านท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านทุ่งหลวง อำเภอศรีมาศ เขรามิถที่

หินอ่อน อุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดสุโขทัย

การทอผ้า อุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สำคัญของชาวสุโขทัย

ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย และอำเภอกศรีษณาลัย และน้ำตาสงบ้าย้อย ตำบลเกาะตาเลี้ยง อำเภอกศรีสำโรง และตำบลวังไม้ขอน ตำบลย่านยาว อำเภอสวรรคโลก

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จังหวัดสุโขทัยมีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน ๖๗๓ แห่ง มีคนงานทั้งสิ้น ๓,๓๓๒ คน ประเภทอุตสาหกรรมที่มีโรงงานมากที่สุด คือ โรงสีข้าว รองลงมาคืออุตสาหกรรมซ่อมเครื่องยนต์ ผลิตและซ่อมเครื่องมือการเกษตร

การคมนาคม การสื่อสารและโทรคมนาคม

การคมนาคมในจังหวัดสุโขทัยสะดวก สามารถเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียงด้วยเวลาอันรวดเร็ว และสามารถติดต่อภายในจังหวัดได้สะดวก สมัยตามเส้นทางรถยนต์

๑. การคมนาคมทางรถยนต์ จังหวัดสุโขทัยมีเส้นทางการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ที่ติดต่อระหว่างจังหวัด และระหว่างอำเภอภายในจังหวัดได้สะดวกทุกเส้นทาง เนื่องจากมีทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงจังหวัดอยู่หลายสาย

ทางหลวงแผ่นดินสายสำคัญของจังหวัดสุโขทัยมี ๓ สาย คือ

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒ ซึ่งเริ่มจากจังหวัดตาก ผ่านอำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอเมืองสุโขทัย และอำเภอกงไกรลาศของจังหวัดสุโขทัย เข้าสู่จังหวัดพิษณุโลก ไปจนถึงจังหวัดขอนแก่น

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๑ เริ่มจากทางหลวงหมายเลข ๑ ที่จังหวัดกำแพงเพชร ผ่านอำเภอหิรัญนคร อำเภอมืองฯ อำเภอศรีสำโรง อำเภอสวรรคโลก และอำเภอกศรีษณาลัย จังหวัดสุโขทัย เข้าสู่จังหวัดแพร่ ไปสิ้นสุดที่จังหวัดน่าน

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๒ เริ่มจากอำเภอกศรีษณาลัยไปสิ้นสุดที่จังหวัดอุตรดิตถ์

ทางหลวงจังหวัดสายสำคัญของจังหวัด

สุโขทัยมีอยู่ ๔ สาย คือ

ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๐๔๘ เริ่ม
จากอำเภอศรีสำราญ ไปอำเภอทุ่งเสลี่ยม

ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๑๘๐ เริ่ม
จากอำเภอสวรรคโลก ผ่านอำเภอศรีนคร ไปสิ้นสุด
ที่บ้านปลายราง อำเภอศรีนคร

ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๑๙๙ เริ่ม
จากอำเภอสวรรคโลก ผ่านอำเภอศรีสำราญ ไป
สิ้นสุดที่อำเภอมืองสุโขทัย

ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๑๒๙๓ เริ่ม
จากอำเภอเมืองสุโขทัย ผ่านอำเภอดันมาศ เข้าสู่
จังหวัดพิษณุโลก

๒. การคมนาคมทางรถไฟ จังหวัด
สุโขทัยมีสถานีรถไฟเพียง ๒ อำเภอ ได้แก่ สถานี
รถไฟสวรรคโลก และสถานีรถไฟศรีนคร ซึ่งเป็น
เส้นทางรถไฟที่แยกย่อยมาจากสถานีรถไฟชุมทาง
บ้านดารา จังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วนใหญ่ผู้ใช้บริการ
จะอยู่ในเขตอำเภอสวรรคโลก และอำเภอศรีนคร

การคมนาคมภายในจังหวัดสุโขทัย

สนามบินจังหวัดสุโขทัย ที่อำเภอสวารคโลก

สถานีรถไฟกรุงเทพจังหวัดสุโขทัย ที่อำเภอสวารคโลก

ซึ่งจะเป็นรถธรรมดา วิ่งจากอำเภอตระพานหิน จังหวัดพิจิตร มาถึงสวารคโลกวันละ ๑ เที่ยว และ วิ่งจากสวารคโลกไปยังจังหวัดพิษณุโลก วันละ ๑ เที่ยว

๓. การคมนาคมทางอากาศ ปัจจุบัน จังหวัดสุโขทัยมีสนามบินอยู่ที่อำเภอสวารคโลก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองสุโขทัย ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร เป็นสนามบินของบริษัทกรุงเทพการบิน จำกัด ตั้งอยู่ในพื้นที่ประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ มีเส้นทางการบิน กรุงเทพฯ-สุโขทัย และสุโขทัย-เชียงใหม่ สัปดาห์ละ ๕ วัน คือ จันทร์ พุธ ศุกร์ และอาทิตย์ และมีบริการวันละ ๕ เที่ยวบิน

ส่วนทางด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม นั้น จังหวัดสุโขทัยมีที่ทำกำรไปรษณีย์โทรเลขของการสื่อสารแห่งประเทศไทยครบทุกอำเภอ จำนวน ๑๓ แห่งด้วยกัน นอกจากนั้นยังมีบริการโทรคมนาคม คือ การให้บริการโทรศัพท์ระหว่าง

ประเทศ บริการเทเล็กซ์ และบริการวิทยุติดตามตัว ส่วนโทรศัพท์ จังหวัดสุโขทัยมีจำนวนชุมสายที่ให้ บริการ ๑๒ แห่ง และมีสถานีวิทยุกระจายเสียงในท้องถิ่น ๓ แห่ง คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพบกภาคที่ ๓ ส่วนหน้าสุโขทัย สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ ๓ เอฟ.เอ็ม.สุโขทัย และวิทยุ อสมท. เอฟ.เอ็ม. ที่ตำบลยางซ้าย อำเภอเมืองสุโขทัย

การสาธารณสุขปโภค

การไฟฟ้า จังหวัดสุโขทัยมีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสามารถให้บริการครบทุกอำเภอ แบ่งเขตความรับผิดชอบเป็น ๒ เขตย่อย คือ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสุโขทัย รับผิดชอบพื้นที่อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอดักริมวัด อำเภอกงไกรลาศ อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอศรีสำโรง และ

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอสุวรรณภูมิ รับผิดชอบพื้นที่อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอศรีนคร อำเภอทุ่งเสลี่ยม และอำเภอศรีสัชนาลัย ตามข้อมูลการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสุโขทัยปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ว่าปัจจุบันมีหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้แล้ว จำนวน ๘๐๑ หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๘๗ ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดของจังหวัด

การประปา การบริการทางด้านการประปาของจังหวัดสุโขทัย มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือการประปาส่วนภูมิภาค ซึ่งแบ่งเขตบริการออกเป็น ๖ เขต เป็นการบริการพื้นที่ในเขตชุมชนเมืองเป็นหลัก และระบบประปาหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้น้ำบาดาลเป็นน้ำดิบในการผลิต นำไปผ่านระบบการกรองและจ่ายน้ำไปตามท่อหลักของหมู่บ้าน โดยมีท้องถิ่นและชุมชนนั้นๆ เป็นผู้ดูแลรักษา

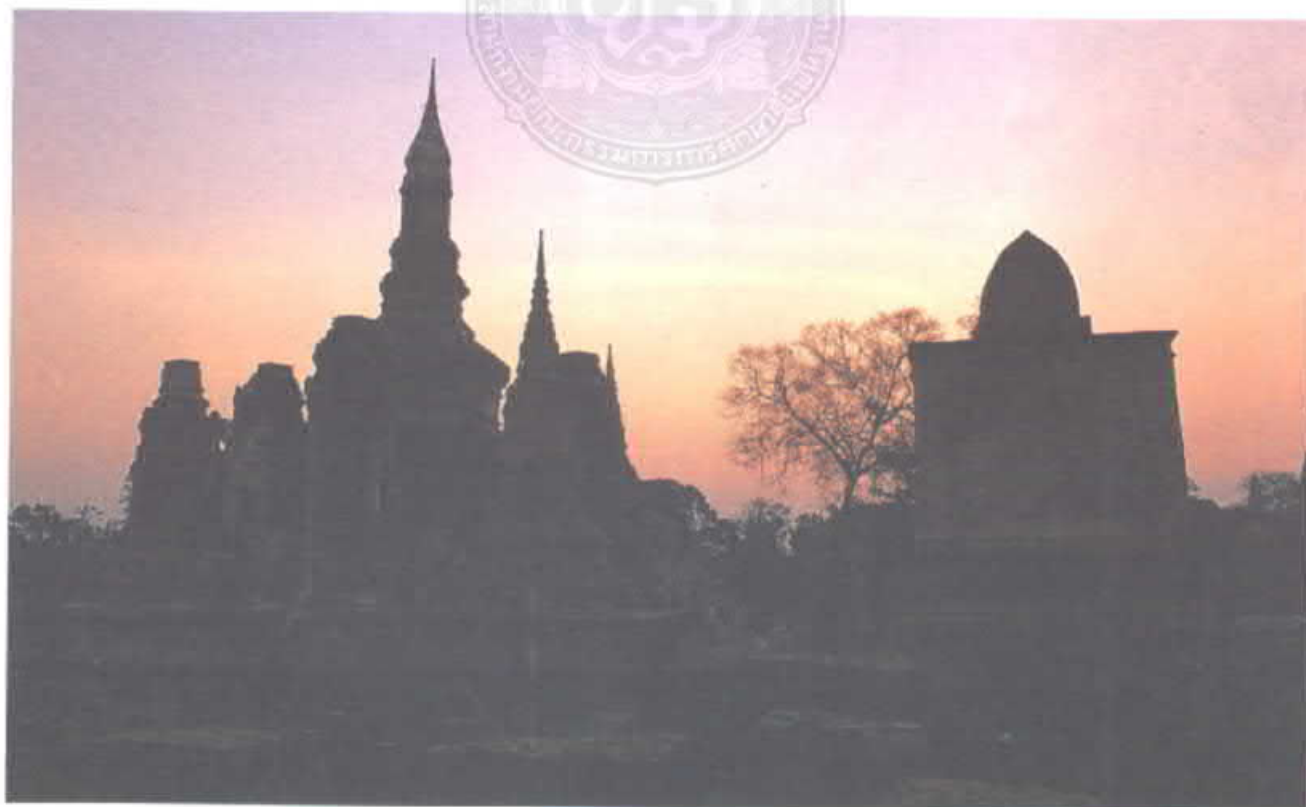
การสาธารณสุข

ในปัจจุบันการดำเนินงานด้านสาธารณสุข

ของจังหวัดสุโขทัย มีทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีสถานบริการสาธารณสุขของรัฐเป็นจำนวน ๓๐๖ แห่ง และมีบริการสาธารณสุขของเอกชน เป็นจำนวน ๑๔๑ แห่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับการให้บริการของประชาชน โดยในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ อัตราส่วนจำนวนแพทย์ต่อประชากร ๑ : ๘๒๘๖ อัตราส่วนของพยาบาลต่อประชากร ๑ : ๑๘๑๐ และอัตราส่วนเตียงคนไข้ต่อประชากร ๑ : ๗๑๕

การศึกษา

จังหวัดสุโขทัยมีสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับปริญญาตรี มีหน่วยงานด้านการศึกษาลงกัศกรมต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบในการให้บริการด้านการศึกษาแก่เยาวชนตามนโยบายของรัฐ โดยมีอัตราการเรียนต่อชั้น ม.๑ ของนักเรียนที่เรียนจบชั้น ป.๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ทั้งจังหวัดสุโขทัย คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๑๓

สันแสงสุริยที่สุโขทัย

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

วัดสว่างอารมณ์
คู่บ้านคู่เมืองมา
พระพุทธรูปองค์ใหญ่
เอกองค์พระประธาน
กราบถ้วนพนมกร
อยู่เย็นเป็นไหนไหน

ริมน้ำเมฆามสง่า
สรวลโลกเนิ่นนาน
สิ่งศักดิ์สิทธิ์อภินิหาร
พุทธสักขีสถิตไฉน
กราบขอพรรัตนตรัย
ได้ทำบุญกุศลงาน

วิเชียร รอดเงา

มุมหนึ่งของวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร เป็นวัดที่มีความสำคัญมาแต่โบราณวัดหนึ่ง สร้างขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยเจ้าผู้ครองเมืองสวรรคโลกในสมัยนั้นมีจิตศรัทธาตั้งมั่นในบวรพุทธศาสนาเป็นผู้สร้างขึ้น วัดสว่างอารมณ์วรวิหารนอกจากเป็นพระอารามหลวง และมีสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุที่มีค่าจำนวนมากแล้ว ยังเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ศึกษาทั้งภาษาบาลี และพระธรรมวินัย นอกจากนั้นยังเป็นสำนักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ศูนย์กลางการเผยแผ่สนทนารธรรม และมีกปฏิบัตินสมาธิของผู้ไม่ธรรม อันช่วยกล่อมเกลาให้เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นพลเมืองดีของชาติและช่วยธำรงพระพุทธศาสนาให้อยั่งยืนสืบต่อไป

สถานที่ตั้งและอาณาเขตของวัด

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร มีชื่อเดิมว่า วัดจวน เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยม เลขที่ ๑๖๓ ตำบลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก ห่างจากที่ตั้งจังหวัดสุโขทัย ๓๘ กิโลเมตร

อาณาเขตของวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร ติดต่อกับถนนหลายสายในอำเภอสวรรคโลก ทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ถนนสาย ๘
ทิศใต้	ติดกับ	ถนนเกษมราษฎร์
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ถนนเจริญวิถีเยี่ยง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ถนนหน้าเมือง

เขื่อนป้องกันน้ำเซาะตลิ่ง บริเวณแม่น้ำยม ด้านหลังของวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

บริเวณเชื่อมประตูมณฑปภายในวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร ที่มัววันไปด้วยหนุมานไม้

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ตั้งวัด

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำยม ในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลก วัดจะตั้งอยู่ตรงมุมโค้งทางแยกเข้าเมืองสวรรคโลก เป็นลักษณะเด่นเป็นที่สะดุดตา ทำให้ผู้คนสัญจรไปมามองเห็น และจดจำได้ง่าย บริเวณวัดมีต้นไม้ใหญ่ และไม้ดอกนานาชนิด ส่วนบริเวณด้านหน้าของวัดเป็นสนามหญ้ามีบริเวณกว้างเป็นที่พักผ่อน และออกกำลังกายของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลกอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของวัดสว่างอารมณ์

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร ได้รับการสถาปนาขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๕* โดยพระยาวิชิตภักดี (นาค) ผู้ครองเมืองสวรรคโลกสมัยนั้น ได้บริจาคที่ดิน จำนวน ๔๒ ไร่ เพื่อใช้เป็นที่ตั้งวัด พร้อมทั้งบริจาคเรือนพักหรือจวน ให้เป็นเสนาสนะสงฆ์ (ที่อยู่อาศัย) ด้วย ด้วยเหตุนี้ประชาชนจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดจวน

วัดสว่างอารมณ์ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมา^๑ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๐ ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร

วัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ติดต่อกันเรื่อยมาทั้งจากผู้ครองเมืองสวรรคโลก (คือ พระกุลวิจิตรนาท ในปัจจุบัน) และข้าราชการพ่อค้าประชาชน ผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป

ทรัพย์สินของวัด

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร มีพื้นที่ตั้งวัดจำนวน ๔๒ ไร่ ตั้งอยู่ที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย และมีที่ธรณีสงฆ์^๒ ๒ แปลง คือ

แปลงที่ ๑ จำนวน ๑ ไร่ ๒ งาน ๓๕ ตารางวา อยู่ที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

แปลงที่ ๒ จำนวน ๑๕ ไร่ อยู่ที่อำเภอดรณนคร จังหวัดสุโขทัย

* หนังสือที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ พระครูวิรุฬห์สุตการ (กว้าง พุฒจิตโต) ระบุว่า วัดสว่างอารมณ์ได้รับการสถาปนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๖๔

^๑ วิสุงคามสีมา หมายถึง ที่ตั้งวัดที่พระเจ้าแผ่นดินประกาศพระราชทานให้แก่สงฆ์

^๒ ที่ธรณีสงฆ์ หมายถึง ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด

พระพุทธรูปเรื่องฤทธิ์ พระประธานในพระอุโบสถวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และมีพุทธลักษณะทั้งดงามมาก

พระวิหารวัดสว่างอารมณ์วรวิหารที่เก็บรักษาพระพุทธรูปต่างๆ

โรงเรือนพระปรีดิธรรมประจำวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

การปกครอง

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเจ้าอาวาสปกครองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทั้งหมด ๓๐ รูป ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

๑. พระสังฆราชา (หลวงพ่ोज้า) เป็นเจ้าคณะเมืองสวรรคโลก พระยาวิชิตภักดี (นาท) ภาวธอนามาจากวัดปากน้ำ

๒. พระสังฆราชา (หลวงพ่ोज้าองค์เล็ก) พระสังฆราชาองค์นี้ไม่ทราบนามเดิม

๓. พระครูสุวรรณครุฑ (ทองอยู่) อารานนามาจากวัดราชบูรณะ กรุงเทพฯ

๔. พระครูเจ้าคณะเมืองสวรรคโลก (นาค) ไม่ทราบราชทินนามสมณศักดิ์

๕. พระครูสุวรรณครุฑ (สวลี) เจ้าคณะเมืองสวรรคโลก

๖. พระครูโยคากิรมย์ (แสง) รักษาการเจ้าคณะเมืองสวรรคโลก

๗. พระปลัดเปลี่ยน

๘. พระมหาเจริญ อารานนามาจากวัดพระเชตุพน เพื่อมาสอนภาษาไทยที่โรงเรียนสวรรควิทยาคม

๙. พระอุปัชฌาย์คุ้ม

๑๐. พระปลัดแก้ว

๑๑. พระปลัดเพิ่ม

๑๒. พระวินัยธรรมัง

๑๓. พระสังวรภักโกศล (ถม ป.ธ.๕)

๑๔. พระครูโสภาสุมิตฺต (เจริญ ป.ธ.๓)

๑๕. พระครูติลกธรรมาภิต (บุญธรรม ป.ธ.๕)

๑๖. พระครูปริชาธรรมคุณ (สำรวย ป.ธ.๖)

๑๗. พระครูวิรุฬห์สุตถาภ (กว้าง ป.ธ.๔)

๑๘. พระครูวิธานธรรมคุณ ไม่ทราบนามเดิม

๑๙. พระครูสุธรรมนิเทศ (ยาเหนือ เตช-ปุณโย)

๒๐. พระครูภาทรสังวรศีล (สำรวม ยชิต) รักษาการเจ้าอาวาส

พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทานประจำปีของวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีพระสงฆ์และสามเณร
อยู่จำพรรษาทั้งหมด ๓๓ รูป พระภิกษุ ๓๐ รูป
สามเณร ๓ รูป

การให้การสนับสนุนด้านการศึกษา

วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร เปิดดำเนินการ
เรียนการสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐
 และได้สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมถาวรขึ้น เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๖๗ ในอดีตการศึกษาพระปริยัติธรรมของ

วัดสว่างอารมณ์เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เป็นทั้ง
สถานที่ตั้งของสนามสอบแก้ธรรมสนามหลวง และ
บาลีสนามหลวง ปัจจุบันเปิดดำเนินการเรียนการ
สอนเฉพาะแผนกธรรม

ในปีการศึกษา ๒๕๓๘ มีนักศึกษาทั้งหมด
๒๘ รูป

นอกจากนั้นยังเคยเป็นสถานที่ตั้งของ
โรงเรียนประจำอำเภอสุวรรณคโลก คือ โรงเรียน
สุวรรณควิทยา เปิดดำเนินการศึกษาดังแต่ชั้นมัธยม

เจดีย์ประจำวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

ศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แต่เนื่องจากน้ำได้เซาะตลิ่งพังเข้ามาทุกปีไม่สามารถทำเชือกกันน้ำไว้ได้ ทางโรงเรียนจึงได้จัดการย้ายออกไปจากที่วัดไปตั้งอยู่รวมกับโรงเรียนอนันตนารี ณ สถานที่ที่โรงเรียนได้จัดเตรียมไว้ และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนสวรรค่อนันต์วิทยา

การสาธารณสงเคราะห์

มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยทางวัดได้นำดอกผลของเงินมูลนิธิพระพุทธรูปเรื่องฤทธิ์มาจัดให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนในเขตอำเภอสวรรคโลก โดยจัดมอบให้ทุกปี ละไม่ต่ำกว่า ๑๕ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท

การฌาปนกิจสงเคราะห์ ทางวัดได้จัด

สร้างเมรุ พร้อมศาลาธรรมสังเวช ๒ หลัง มีขนาดความกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๑๘ เมตร และกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๓๐ เมตร

ความสำคัญของวัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๒ - ๒๔๗๕ วัดสว่างอารมณ์วรวิหารเป็นวัดที่เจ้าเมืองและกรมการเมืองสวรรคโลกมากระทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ณ เบื้องพระพักตร์พระพุทธรูปเรื่องฤทธิ์ในเทตกาลตรุษไทย และสารทไทยปีละ ๒ ครั้งตลอด

นอกจากนี้วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร เป็นวัดที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และการตั้งเมืองสวรรคโลก ตลอดถึงวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวเมืองสวรรคโลก ในอดีตวัดนี้เป็นที่สถิตของเจ้าคณะเมืองสวรรคโลกมาตั้งแต่สร้างวัด และเป็นสถานที่ฌาปนสถานของเจ้าเมืองและกรมการเมืองสวรรคโลกอีกด้วย

อธิบดีกรมวิชาการกล่าวถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

ประจำปี ๒๕๓๔

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, กองโบราณคดี. **ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๕.
- กรมศิลปากร, กองโบราณคดี. **ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หัตถศิลป์, ๒๕๓๑.
- กรมศิลปากร, กองโบราณคดี และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. **มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๗.
- กรมศิลปากร, กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุวรรณายก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.
- กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **จากธรรมชาติสู่เขตอนุรักษ์ : อุทยานแห่งชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ม.ป.ท. : ๒๕๓๘.
- กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. **จากห้วงอากาศสู่พื้นแผ่นดินไทย**. จัดพิมพ์ทูลเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๓๖ พรรษา. กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, สำนักงาน. **อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร (SUKHOTHAI AND ASSOCIATED CITIES)** รายงานการนำเสนอคณะกรรมการมรดกโลก ภายใต้ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ดำเนินงานเสนอแหล่งมรดกโลก โดย คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก, ๒๕๓๔. ๒๔ หน้า. ภาพประกอบ.
- โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการและจัดลำดับความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุโขทัย**. รายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์ (Final Report) จัดทำโดย บริษัทเสนาอินเตอร์เนชั่นแนล ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด, มกราคม ๒๕๓๔.
- จังหวัดสุโขทัย, สำนักงาน. **บรรยายสรุปจังหวัดสุโขทัย ๒๕๓๔**. สุโขทัย : จัดพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๓๔.
- จังหวัดสุโขทัย, สำนักงาน. **แผนการลงทุนจังหวัดสุโขทัย ๒๕๓๔**. สุโขทัย : จัดพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๓๔.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ภูมิลักษณะประเทศไทย**. จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพและเจริญพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา, ๒ เมษายน ๒๕๓๕. ดิน, ๒๐, ๔๖๖ (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๓๔)
- ธิดา สารยา. **ชุดเมืองประวัติศาสตร์เมืองศรีสัชนาลัย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.
- น. ณ ปากน้ำ และธิดา สารยา. **เมืองสุโขทัยนี้ดี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐.
- นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย Guide to Si Satchanalai Historical Park**. ฝ่ายวิชาการและโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (แผ่นพับ)
- ประเสริฐ ณ นคร. **งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร**. นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, ๒๕๓๔.
- พรทิพย์ ลพเกิด. **“หมรักทุ่งหลวง”** หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดอาชีพพื้นบ้าน. โรงเรียนอนุบาลสุโขทัย, ๒๕๓๔. (อัดสำเนา)
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงจังหวัดสุโขทัย**. กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (แผ่นพับ)
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **สุโขทัยเมืองพระร่วง**. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

รวมเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก. จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระรัตนรังษี (ทองปลิว ไสโรโต), ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย อักษร ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. ทศศึกษาภาคกลางตอนบน กองวิชาประวัติศาสตร์และกองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จัดพิมพ์ในโอกาส พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จนำคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อยทศศึกษา. นครนายก, ๒๕๓๕.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. ทศศึกษาภาคเหนือตอนล่าง ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๗. กองวิชาประวัติศาสตร์และกองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จัดพิมพ์ในโอกาส พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จนำคณะอาจารย์และนักเรียนนายร้อยทศศึกษา. นครนายก, ๒๕๓๗.

วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. และวุดชัย มุลศิลป์, บรรณาธิการ. อนุสรณ์ศาสตราจารย์จรูญพานิช. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๑.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๔.

_____ "เมืองประวัติศาสตร์กับโครงการอุทยานประวัติศาสตร์," เมืองโบราณ. ปีที่ ๑๓. ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๓๐.

ศิลปากร, กรม นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย : A Guidebook to Si Satchanalai Historical Park. เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข ๕/๒๕๓๕. ๙๖ หน้า. ภาพประกอบ.

ศิลปากร, กรม. สังคโลกศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ, ๒๕๓๐. ๑๑๑ หน้า. ภาพประกอบ, แผนที่, แผนภูมิ. (เครือซิเมนต์ไทยร่วมกับกรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาสังคโลก ศรีสัชนาลัย วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๐)

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม. เชิดชูเกียรติหน้าคำมิ่ง ทิมเอม แห่งบุญชูวัดภูโบราณ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ม.ป.ป.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม. มรดกสุโขทัย. สุโขทัย : สุโขทัยการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม. หัตถกรรมพื้นบ้าน ปราชญ์-ศิลปินสุโขทัย. สุโขทัย : สุโขทัยการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สันต์ วงศ์มณี และเฉลิม พรกระแสน. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสุโขทัยศึกษากรณี : เครื่องปั้นดินเผาทุ่งหลวง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม, ๒๕๓๘. (อัดสำเนา)

สารคดี, ฉบับพิเศษ มรดกโลกในเมืองไทย, ๒๕๓๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

สุโขทัย. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (แผ่นพับ)

สุโขทัย : รุ่งอรุณแห่งความสุข. สำนักงานจังหวัดสุโขทัยและททท.ภาคเหนือ. (แผ่นพับ)

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพ่อเมืองเชื่อง ศิริสนธิ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย (ณ เมรุวัดไทยชุมพล วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๘). กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๒๘.

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง. ส่วนอุทยานแห่งชาติ, สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. (แผ่นพับ)

อุษณีย์ ธงไชย. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและล้านนาไทย พ.ศ. ๑๘๓๙ - ๒๓๑๐. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ขอขอบคุณวิทยากรผู้ให้ความรู้คณะผู้จัดทำ
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายภิรมย์ จีระเจริญ

นายจารึก วิไลแก้ว

นายเสรี อยู่แก้ว

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

นายชาติรี ชัยชนะพระกุล

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายพ่ายพ์ บุญมาก

นายชัยวัฒน์ ทองศักดิ์

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสวรรคตนาถ อ.สวรรคตโลก จ.สุโขทัย

นายมน โกลิบทอง

นายศักดิ์ชัย ศักดิ์ชัชวาล

อุทยานแห่งชาติรามคำแหง (เขาสลวง) อ.ศรีมาศ จ.สุโขทัย

นายธนู ชันดีสุข

นายสุวิทย์ สรรเสริญ

นายประยูร จอมแปง

นายสว่าง โพธิ์โดนด

นายฉัตรชัย คงเสื่อ

พิพิธภัณฑสถานบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

นายสาธิต ไสริ่งประเสริฐสันติ

โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายสันต์ วงศ์มณี

นางสุมาลิน วงศ์มณี

นางเฉลิม พรกระแสน

โรงเรียนอนุบาลสุโขทัย อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายวิชัย ลพเกิด

นางพรทิพย์ ลพเกิด

นายอัศวิน รักษาบุรี

นักเขียนอิสระ

นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

นายมานพ ถนอมศรี

นางทองเจือ สืบชมภู

พัฒนาการจังหวัดสุโขทัย

นายสมชาย เคื่อนเพ็ญ

อาณาจักรพ่อกู สังกโลก อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายสมเดช พ่วงแผน

แหล่งผลิตเครื่องสังคโลกบ้านลุงแพง อ.เมือง จ.สุโขทัย

นายแพง พรหมเพ็ชร

นายสุเทพ พรหมเพ็ชร

ร้านทองสมสมัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

นางสมสมัย เขาเห็น

สำนักผังเมือง จังหวัดสุโขทัย

ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นายอำรุง จันทวานิช)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสมาน ชาติยานนท์)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสมยศ มีเทศน์)

ประธานกรรมการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นางสาวเอิบบุญ สุทธิประภา)

กรรมการ

นายวินัย รอดจ่าย
นางวันเพ็ญ สุทธากาศ
นางบุญสม น้ำเจริญ
นางเรียมพร อธิปอนันต์
นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
นายณรงค์ แก้วสว่าง
นายทวีพร ทองคำใบ
นายพินิจ สุขะสันต์
นางสาวระเบียบ กิตติมากุลนเรเดช
นายอุทัย ไชยกลาง
นางสาวสละ กำทรัพย์
นางสาวสุรีย์ เนตรมณีสุข

กรรมการและเลขานุการ

นางระวีวรรณ ภาคพรต

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ผู้เขียน

นายมานพ ถนอมศรี	รุ่งอรุณที่สุโขทัย
นายวินัย รอดจ่าย	ทองโบราณศรีสนาลัย
นางสุมาลิน วงศ์มณี	ผ้าทอหาดเลี้ยว
นายวินัย รอดจ่าย	เครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง
นายวินัย รอดจ่าย	สืบสานสังคโลก
นายวินัย รอดจ่าย	อุทยานแห่งชาติรามคำแหง
นายวินัย รอดจ่าย	อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
นายวินัย รอดจ่าย	อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
นางระวีวรรณ ภาคพรต	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สุโขทัย
นางระวีวรรณ ภาคพรต	สุโขทัยในปัจจุบัน
นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน	วัดสว่างอารมณ์วรวิหาร

บรรณาธิการ

นายวินัย รอดจ่าย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางระวีวรรณ ภาคพรต
นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน
นางสาวสุรีย์ เนตรมณีสุข

ถ่ายภาพปกและออกแบบปก

นายทวีพร ทองคำใบ

ถ่ายภาพประกอบ

ฝ่ายเลขานุการ ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ

จัดทำรูปเล่ม

นายณรงค์ แก้วสว่าง
นายพินิจ สุขะสันต์
นายอุทัย ไชยกลาง
นางสาวสละ กำทรัพย์
นายสฤณี สิงห์ลำพอง

พิมพ์ต้นฉบับ

นางธนาภรณ์ กอวัฒนา
นางสมฤดี รัตสุขารมย์
นางสาวสุรีย์มาศ ดั่งวงสุข

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อดุลย์ชีวะ

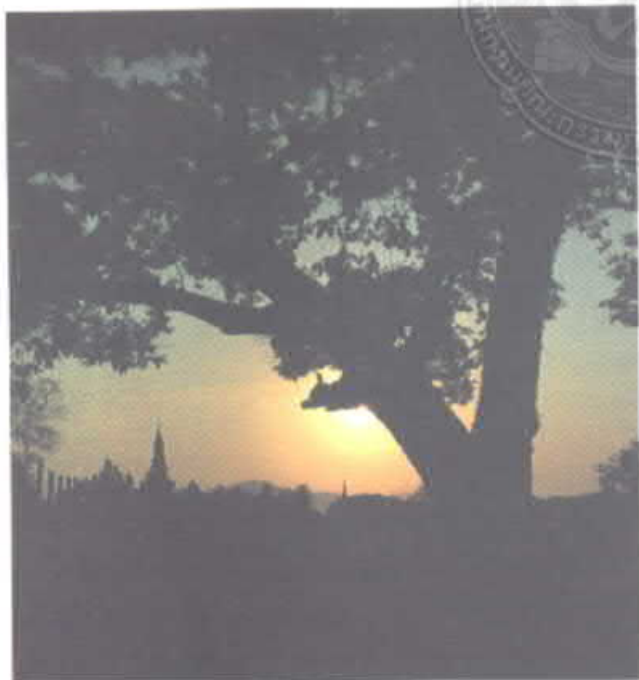
ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือเล่มเพิ่มเติม เรื่อง สุขุขทัย : รุ่งอรุณแห่งความสุข เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือเล่มนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

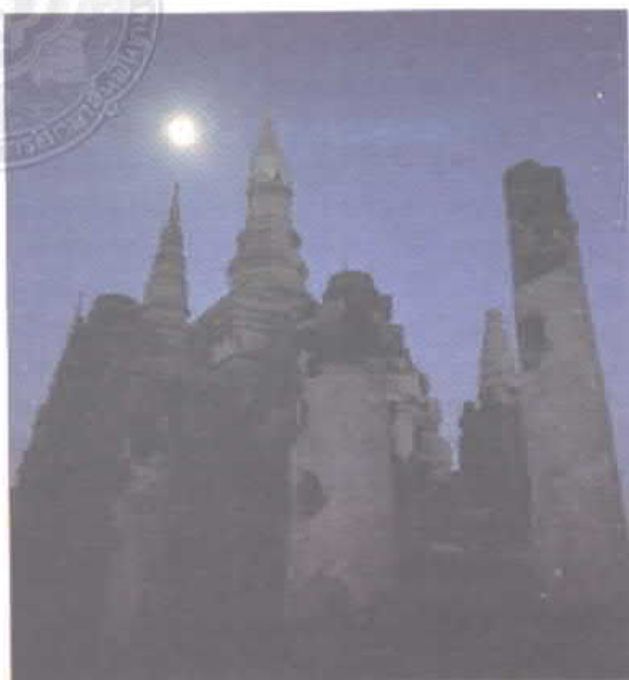

(นายสุวัตร คีรีรัตน์)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ปกหลังด้านใน

พระอาทิตย์อัสดงที่วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์
สุโขทัย

ปกหลัง

ยามค่ำที่วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

